

Šikana jako sociálně patologický jev z pohledu učitele v mateřských školách

Bc. Jana Dočekalová

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jana Dočekalová**
Osobní číslo: **H13950**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Šikana jako sociálně patologický jev z pohledu učitele v mateřských školách**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek vztahujících se ke kompetencím sociálního pedagoga a šikane jako sociálně patologickému jevu u dětí v předškolním věku.
Příprava metodiky a výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu formou strukturovaného rozhovoru.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

FIELDOVÁ, Evelyn. Jak se bránit šikaně. Praha: Euromedia Group, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praga: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

ŘÍČAN, Pavel. Agresivita mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

ŘÍČAN Pavel., JANOŠOVÁ, Pavlína. Jak na šikanu. Praga: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **7. ledna 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **17. dubna 2015**

Ve Zlíně dne 7. ledna 2015

doc. Ing. Aněžka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně15.2.2015.....

.....*David Pálek*.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolnosti až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédá k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce pojednává o problematice šikany u dětí v mateřských školách. Teoretická část vymezuje základní pojmy z oblasti šikany, věnujeme se jejím příčinám, formám, následkům a možnému předcházení. Praktická část práce je zaměřena na to, jak šikanu vnímají učitelé v mateřských školách a jak k šikaně a jejímu řešení přistupují. Smyslem diplomové práce je podpořit preventivní programy v této oblasti již u nejmenších dětí v mateřských školách, a tak do budoucna pozitivně ovlivnit jejich postoj v boji s tímto sociálně patologickým jevem.

Klíčová slova: Šikana, předškolní děti, prevence, mateřská škola.

ABSTRACT

This thesis deals with the issue of bullying among children in kindergartens. The theoretical part defines the basic concepts of bullying, we are its causes, forms, consequences and possible prevention. The practical part is focused on how teachers perceive bullying in kindergartens and how to bully and its solution approach. The purpose of this thesis is to promote preventive programs in this area for at least kindergartens, and that the future will influence their attitude to combat this social pathology.

Keywords: Bullying, preschool children, prevention, kindergarten.

“Bůh zajisté chce, aby mezi námi byla namísto násilí láska, namísto hádek prostota víry, místo roztržek společná snášenlivost“.

Jan Amos Komenský

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Poděkování:

Děkuji panu Doc. Jaroslavu Balvínovi za odborné vedení a pomoc při psaní mé diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM	12
1.1 STAV ZKOUMANÉHO TÉMATU V LITERATUŘE	12
1.2 VZTAH TÉMATU K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE.....	13
1.3 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	15
2 ŠIKANA	17
2.1 ŠIKANA A JEJÍ PODOBY	18
2.2 AGRESOŘI A OBĚTI	25
2.3 DŮSLEDKY ŠIKANY	31
3 RODINA VERSUS MATEŘSKÁ ŠKOLA	33
3.1 RODIČE A DĚTI	33
3.2 MATEŘSKÁ ŠKOLA A DÍTĚ	36
II PRAKTICKÁ ČÁST	41
4 PŘÍPRAVA VÝZKUMU	42
4.1 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	42
4.2 CÍL VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	43
4.2.1 Volba výzkumného vzorku	44
4.2.2 Metody sběru dat.....	44
4.2.3 Popis sběru a zpracování dat	45
4.2.4 Popis mateřské školy	45
5 ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	46
5.1 PŘÍPRAVA DAT	46
5.1.1 Transkripce.....	46
5.1.2 Významové jednotky	46
5.2 KATEGORIZACE.....	46
5.2.1 Kódování	46
5.2.2 Kategorie	46
6 VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	48
7 SHRUTÍ VÝZKUMNÉ ČÁSTI	64
8 DISKUSE	66
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	72
SEZNAM TABULEK	73
SEZNAM PŘÍLOH	74

ÚVOD

Diplomová práce se zabývá šikanou v mateřských školách. Problematika šikany se může jevit jako téma hojně diskutované, medializované a pro širokou veřejnost i samotné pedagogy známé. Přesto, se naše společnost stále neumí vypořádat s agresivitou dětí a mnohdy ji i podporuje s odůvodněním, že jen silný jedinec dokáže uspět v dnešním světě. Rozpoznat a správně odhadnout, kdy jsou překročeny hranice škádlení a začínají se objevovat zárodky šikany, chce zkušenosti a otevřené oči. Hlavní roli zde hrají hlavně sami pedagogové, jejich spolupráce s rodiči a diskuze vedené ve třídě s dětmi za účelem prevence šikany.

Občas dochází k situacím, kdy je šikana zlehčována nebo je těžko prokazatelná, či rozpoznatelná, a to v případě, že se násilí děje za zády pedagoga a oběť se bojí někomu svěřit. Mnohdy rodiče nebo učitelé s velkým údivem zjišťují, že dítě je obětí šikany, až když je stav opravdu velmi vážný, aniž by si toho předtím všimli.

Díky moderní technologii dnešní doby se můžeme setkat nejenom s tradiční šikanou, ale i s kyberšikanou, u níž dochází ke zneužívání komunikačních zařízení. Její nebezpečí spočívá mimo jiné i ve větší anonymitě a možnosti ublížit za asistence většího počtu zúčastněných osob. Pokud není šikana podchycena na počátku, může mít závažné, až tragické důsledky.

K prvním pokusům o šikanu může docházet již v mateřských školách, kde mohou být děti, které jsou agresivnější, dokonce ve svém chování podporovány i některými učitelkami. Na stížnost dítěte, které je hrubě obtěžováno dítětem silnějším, můžeme často slyšet reakce typu: „nežaluj, měl by se umět bránit, není zvyklý na kolektiv dětí, je to jen škádlení.“ Už těmito na první pohled nevinnými poznámkami je ten, co se pokouší o šikanu podporován v tom, že se nic neděje a jeho chování je v pořádku, oběť je zase utvrzována v tom, že chyba je v ní. Výsledkem takového přístupu ze strany dospělé autority může být, že chování dítěte nejenom přetrvává do budoucna, ale může nabývat na intenzitě, a to jak u dítěte, které se šikany dopouští, tak i u dítěte, které je šikanováno.

Proto je nezbytná neustálá osvěta v této problematice, a to jak mezi dětmi, rodiči, tak i širokou veřejností. Dále je velmi důležité podporovat školení pedagogických pracovníků na všech typech škol v oblasti šikany a sociálně patologických jevů.

V teoretické části se budeme zabývat šikanou jako jedním ze sociálně patologických jevů. První kapitola pojednává o literatuře a vztahu tématu k sociální pedagogice. V druhé kapitole se budeme věnovat příčinám šikany, jejími formami, rolí učitele při jejím řešení, následky a možnému předcházení tohoto chování. Třetí kapitola slouží jako východisko pro praktickou část.

Cílem praktické části je zjistit, jak šikanu vnímají učitelé v mateřských školách a jak k šikaně a jejímu řešení přistupují. Zda si myslí, že již u dětí v mateřské škole můžeme mluvit o šikaně nebo se z jejich pohledu zatím jedná jen o dětské škádlení. Jestli s dětmi na toto téma preventivně a pravidelně mluví, zda jsou přesvědčeni, že aktivní přístup k šikaně u dětí už ve školce, může pomoci ovlivnit jejich pozdější postoj ohledně tohoto problému na základní škole. Jestli si myslí, že téma šikana do školky patří nebo je to spíše záležitost až učitelů na základních školách.

Co se děti naučí ve školce, to si nesou sebou i na základní školy. Čím více jsou již od útlého věku o něčem informovány, tím méně jsou později při řešení daného problému zaskočené a bezmocné.

Na téma šikana bylo zpracováno plno odborných prací. Přínos této diplomové práce vidíme v tom, že výsledky výzkumu mohou podpořit preventivní programy této oblasti již u nejmenších dětí v mateřských školách, a tím do budoucna pozitivně ovlivnit jejich postoj v boji s tímto sociálně patologickým jevem, což může ve výsledku snížit její výskyt a negativní dopady na školách základních.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM

V této části diplomové práce se budeme věnovat základní literatuře vztahující se k problémům šikany. Dále se budeme zabývat vztahem tématu šikana k sociální pedagogice, nakonec objasníme základní pojmy z oblasti dané problematiky.

1.1 Stav zkoumaného tématu v literatuře

O použité České literatuře

Z domácí literatury se tématem šikany a jejího řešení zabývá mnoho předních autorů. Tato diplomová práce se opírá o díla Pavla Říčana a Zdeňka Martínka.

Publikace *Jak na Šikanu* (Říčan, 2010) prostřednictvím tematických okruhů popisuje a přibližuje základní témata šikany. Z hlediska obsahu se jedná o podrobnou publikaci, která kromě základní teoretické orientace v oblasti šikany nabízí praktické a osvědčené metody řešení tohoto problému. Kniha je přínosným shrnutím podstatných sdělení nejenom pro odbornou veřejnost, ale i pro rodiče, kteří mají obavy, že se jejich dítě stalo obětí šikany a neví, jak situaci řešit.

Kniha *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát ve škole dětem bezpečí* (Říčan, 1995) vychází z výzkumu agrese v Psychologickém ústavu Akademie věd České republiky. První tři kapitoly osvětlují čtenářům hlouběji teoretickou tematiku šikany, další kapitoly čtivou a přehlednou formou nabízejí praktická řešení šikany.

Dílo *Agresivita a kriminalita školní mládeže* (Martínek, 2009) zkoumá důvody zvyšující se agresivity u dětí. Přestože autor čtenářům poskytuje přehled teorie základních pojmů vztahujících se k agresi a šikaně, není jeho cílem odborné pojednání na téma sociálně patologických jevů. Snahou autora je, aby kniha sloužila pedagogické veřejnosti a studentům učitelských oborů jako opora při práci s problémovou mládeží.

O použité zahraniční a cizojazyčné literatuře

Mezi důležité zahraniční a cizojazyčné autory, z nichž diplomová práce čerpá, patří Evelyn M. Fieldová, Rupert Herzog a Zlatica Bakošová.

Kniha *Jak se bránit šikaně* (Fieldová, 2009) vychází ze zkušeností, které autorka načerpala během své celoživotní praxe jako školní psycholog. Samotné jádro knihy tvoří šest pilířů obrany proti šikaně. Nabízí jednoduché a praktické rady pro děti i pro jejich rodiče,

jak rozpoznat šikanu. Ukazuje, jak posílit sebevědomí, obětem násilí nabízí strategie na úspěšnou obranu proti útokům ve školním kolektivu.

Publikace *Násilí není řešení* (Herzog, 2009) definuje násilí, jeho vývoj a podmínky, za kterých vzniká, v nichž se mu daří. Orientuje se na násilí ve školním prostředí, na šikanu, mobbing a konflikty. Navrhuje možnosti, jak násilí předcházet, jak se mu bránit, ukazuje praktické cvičení, která lze použít nejenom ve školách.

Dílo *Sociální pedagogika jako životná pomoc* (Bakošová, 2008) představuje sociální pedagogiku jako disciplínu, která má pomáhající charakter. Zahrnuje teoretické přístupy, demonstrovuje sociální pedagogiku jako životní pomoc, podloženou výsledky výzkumných zjištění, příklady případových studií z praxe a zkušenostmi ze zahraničních studijních pobytů. V kapitole Sociální pedagogika a škola se zabývá problémy šikany, její prevenci a intervencí.

1.2 Vztah tématu k sociální pedagogice

Po vzniku sociologie v 19. století se projevil její vliv na pedagogiku, který působil proti jejímu psychologizujícímu pojetí a proti tvrzení, že vývoj dítěte je určován především vrozenými faktory. Sociologie považuje za rozhodující při utváření osobnosti vlivy prostředí, především vlivy společenského prostředí. Tyto názory ovlivnily vznik pedagogického směru, který byl nazván pedagogikou sociologickou, jindy, v protikladu k pedagogice individuální se uváděl název pedagogika sociální. (Kvapilová, 2000, s. 7)

Kraus (2008, s. 39) říká, že pojetí sociální pedagogiky se během jejího vývoje měnilo, což souviselo především s výkladem pojmu sociální. Jedno pojetí tento pojem chápalo ve smyslu potřeby pomoci těm, co se dostali do složité životní situace, druhé pojetí spatřovalo pojem sociální ve vztahu k celé společnosti (ve smyslu výchovy všech společenských kategorií pro život v dané společnosti). Jako předmět sociální pedagogiky, uvádí někteří autoři především otázku životní pomoci. P. Klíma a R. Jedlička (in Kraus, 2008, s. 45) píše, že sociální pedagogika je teorií o pomoci, specializovanou, aplikovanou disciplínou, v níž jsou pedagogické postupy využívány v situacích, kde běžné způsoby ovlivňování psychosociálního vývoje selhávají, a kde výchovné působení provázají problémy.

Podle širšího pojetí se tato disciplína zaměřuje nejen na problémy patologického charakteru, marginálních skupin, částí populace ohrožených ve svém rozvoji a potencionálně de-

viantně jednajících, ale především na celou populaci ve smyslu vytváření souladu mezi potřebami jedince a společnosti, na vytváření optimálního způsobu života v dané společnosti. (Kraus, 2001, s. 12)

Sociální pedagogika je disciplína, která má své důležité místo při prevenci, zjišťování, řešení a také nápravě násilí a šikany ve školních zařízeních. Kompetentním pracovníkem, který se v této oblasti orientuje, by měl být sociální pedagog. Přestože má sociální pedagog potřebné znalosti pro práci s oběťmi šikany i problémovými jedinci, zvládá prevenci tohoto sociálně patologického jevu a ví, jak nejlépe ho řešit, nebyla zatím jeho funkce na českých školách oficiálně uznána. V praxi jeho činnost zastávají školní poradci, kteří jsou většinou vybíráni z řad běžných pedagogů, což je škoda, protože se někdy stává, že tito pracovníci nemají díky svému pracovnímu vytížení dostatek času a někdy i znalostí, aby se plně věnovali tomu, co by měl dělat právě sociální pedagog.

Bakošová uvádí (2008, s. 149) tyto oblasti působení sociálního pedagoga ve škole:

- zajistit ve škole solidaritu se žáky, kteří jsou na okraji pozornosti
- podporovat autoritu učitelů
- posilovat demokracii ve škole a ve třídách
- zaručit ochranu před masmediálním násilím
- **zajistit dozor ve škole**
- **pracovat s agresory**
- **pracovat s oběťmi šikany a násilí**
- **analyzovat spolu se žáky případy šikanování**
- koordinovat a řídit práci s učiteli
- koordinovat a řídit práci s policií, sociálními pracovníky, psychology, lékaři a podobně

1.3 Vymezení základních pojmů

V následující kapitole se budeme zabývat definováním základních pojmů, které se týkají problematiky v oblasti šikany.

Podle Říčana (2010, s. 21) **šikanou** nazýváme ubližování mezi těmi, kteří jsou ve stejném postavení (ve škole mezi žáky, ve sportovním oddíle mezi sportovci), mezi obětí a agresorem je osobní asymetrický vztah moci (oběť ví, kdo jí ubližuje a bojí se ho).

Za **teasing** označujeme chování, které šikanu připomíná, ale ve skutečnosti se jedná o nevinné škádlení mezi dětmi. Jako příklad můžeme uvést situaci, kdy chlapci provokují děvčata, protože se jim líbí. (Martínek, 2009, s. 109)

Agresivita je do jisté míry charakteristický znak osobnosti jedince. V nejširším slova smyslu ji můžeme definovat jako dispozici k agresivnímu chování. Každý z nás je vybaven určitou mírou agresivity, jinak by neměl šanci ve společnosti fungovat a přežít. Jedinec obdařený vysokou mírou agresivity má sklony jednat v různých situacích agresivně, se svou agresivitou těžce bojuje, protože ovládá jeho život a způsobuje mu komplikace v mezilidských vztazích. Člověk s nízkou dávkou agresivity je schopný kompromisu, dohody a smíru. **Agrese** je projev agresivity v chování jedince. Můžeme ji také označit jako jednání, které je provedeno se záměrem ublížit. Kromě fyzické agrese může jít o psychická či emocionální zranění jako vyhrožování, zastrašení, zostuzení. O pozitivní funkci agrese můžeme mluvit v případě, že ji jedinec použije v zájmu zachování své fyzické či psychické integrity. (Martínek, 2009, s. 9-10)

Herzog (2009, s. 37) uvádí, že **prevence násilí** se zakládá na přesvědčení, že se proti násilí může a musí něco dělat. Pod pojmem prevence násilí chápeme vše, co nám pomáhá zabránit jeho vzniku nebo jej redukovat. Prevence násilí zahrnuje prostředky, jak mu předcházet (primární prevence), stejně jako formy intervence v akutních situacích s prvky násilí a konfliktů (sekundární prevence) a opatření k následnému řešení (terciární prevence). Prevence násilí je úspěšná tehdy, když je nasazena v co nejučtější věku, angažují se všechny skupiny, kterých se to týká (ve škole např. – vedoucí pracovníci, učitelé, žáci, úklidový pracovníci, sekretářky), stane-li se prevence součástí všedního dne, je-li násilí a veškeré jeho formy důsledně odmítáno, dostane-li se oběti pomoci a agresori jsou hnáni k zodpovědnosti, jsou-li nabízeny speciální programy pro rizikové skupiny, kontrolují-li se rizikové oblasti, zakročíme-li při násilných činech rychle.

Jak uvádí Říčan (2010, s. 53), **agresor** je nejenom ten, kdo šikanu iniciuje, ale i ten, kdo se jí aktivně účastní.

Obětí šikany se může stát kdokoliv. Šikanováno může být dítě, které přišlo do nového a již sladěného kolektivu, násilí může čelit dítě s výborným prospěchem, dobrým chování, dítě citlivé a jemné.(Říčan, 1995, s. 34)

2 ŠIKANA

Jak poznáme, kde končí škádlení a začíná šikana? Na téma šikana existuje plno definic, jejichž základem je v zásadě to, že šikana je opakované ubližování vůči někomu, kdo se nemůže nebo neumí bránit. K šikaně může docházet prakticky kdekoli a oběti se může stát kdokoli. Šikanované může být dítě s brýlemi a nadváhou, nesmělý jedinec nebo dítě, které je ve škole výrazně nadanější než ostatní.

V praxi často dochází k situacím, kdy pedagogové považují za šikanu to, co šikana není a opravdová šikana jim uniká. Pokud budeme hovořit na téma šikana, je nutné rozlišit dva termíny, a to šikanu a teasing. Za teasing označujeme chování, které šikanu připomíná, ale ve skutečnosti se jedná o nevinné škádlení mezi dětmi. Jako příklad můžeme uvést situaci, kdy chlapi provokují děvčata, protože se jim líbí. Dívky se při tom chichotají, občas zažalují, ale je evidentní, že se jim tento zájem chlapců líbí. V tomto případě se tedy nejedná o šikanu, ale o zcela přirozený jev. (Martínek, 2009, s. 109)

Výraz šikana pochází původně z francouzského slova *chicane*, což vyjadřuje zlomyslné obtěžování, týrání, pronásledování. U nás pojem šikana poprvé veřejně uvedl pražský psychiatr Petr Příhoda. Před listopadem 1989 to bylo téma, o kterém se vědělo, ale bylo tabuizované, zvláště v armádě. V dnešní době se často mluví o šikaně mezi dětmi, která se projevuje drastickými praktikami jako pálení, řezání, kopání, surové ponižování. Ve větší míře se vyskytuje méně závažné ubližování, to ovšem neznamená, že by se mělo brát na lehkou váhu a podceňovat. Mezi všední obvyklé projevy šikany řadíme fackování, kopání, ničení věcí, hrubé nadávky. Pokud je dítě citlivé, můžou být pro něj velkým utrpením i na první pohled bezvýznamné, ale opakované posměšné poznámky. (Říčan, 1995, s. 25-26)

Podle Říčana (2010, s. 21) šikanou nazýváme ubližování mezi těmi, kteří jsou ve stejném postavení (ve škole mezi žáky, ve sportovním oddíle mezi sportovci), mezi obětí a agresorem je osobní asymetrický vztah moci (oběť ví, kdo jí ubližuje a bojí se ho).

Ve školách vždy existovala šikana a mnozí ji považují za přirozenou součást života. Pravdou ovšem zůstává, že šikana už vedla k mnoha sebevraždám, násilným útokům, vraždám a společnost by řešení tohoto problému brát vážně. (Fieldová, 2009, s. 24)

Šikana může být přímá, kdy se jedná hlavně o násilí (bití, kopání, poškozování a brání osobních věcí) nebo nepřímá. Někdy je nepřímá šikana mnohem trýznivější, než šikana přímá. Dochází u ní k vylučování oběti z kolektivu, čímž se dítě dostává do sociální izola-

ce a stává se více zranitelné. Její nebezpečí spočívá také v tom, že může být pro okolí méně nápadná a díky tomu hůře rozpoznatelná. Na závěr musíme konstatovat, že přesná definice šikany není a v některých případech i odborníci váhají, zda se opravdu jedná o šikanu. V praxi je ovšem nejdůležitější včas rozpoznat zlo, účinně se mu postavit tak, aby se oběti dostalo pomoci a ubližování se více neopakovalo. (Říčan, 2010, s. 22-24)

Současné vzdělání odborníků v České republice v oblasti řešení šikany můžeme označit za nahodilé a nesystémové. Vysoké školy, které jsou nezastupitelné v přípravě učitelů a odborníků v pomáhajících profesích, toto téma opomíjejí nebo se nachází na jeho počátku. Je třeba vypracovat základy koncepce vzdělávání odborníků pro řešení šikany a upřesnit požadavky na vzdělavatele těchto odborníků. (Kolář, 2013, s. 8)

2.1 Šikana a její podoby

Na základě publikace od Fieldové, Jak se bránit šikaně (2009, s. 26), rozeznáváme čtyři hlavní typy šikany.

- Škádlení – Řadí se mezi nejnebezpečnější a také mnohdy nejdéle trvající formu šikany. Škádlení je verbální násilí a zahrnuje především nadávky, posměšky, popíchnutí, urážlivé zvuky směřující k oběti, slovní požadavky a hrozby. Přestože mnozí mohou považovat škádlení za nevinný způsob hry, či zábavy, tak oběť trpí, poněvadž agresor užívá zlomyslné poznámky, jízlivé vystupování a to vše se pravidelně opakuje.
- Vylučování ze skupiny – Je založené na společenské manipulaci a může být vyjadřováno otevřeně (např. „Nechceme, abys s námi seděl“) nebo se jedná o skryté a nenápadné způsoby odmítavého chování a řeči těla. V mnoha případech útočník manipuluje se skupinou a sám přímo nezasahuje, stačí, pokud použije k útoku na oběť společenskou strukturu. Cílem vyloučení je vybudovat skupinovou identitu, kdy si každý člen skupiny uvědomuje, že pokud se pokusí oběť chránit, může se stát další obětí on sám. Nejhorší na tomto druhu agrese je to, že mnoha učitelům uniká nebo ji úplně popírají.
- Fyzické napadání – Spočívá v opakovaném napadání někoho, kdo je slabší. Může se jednat o přímé útoky jako kopání, bití, fackování, tahání za vlasy, použití zbraně

nebo o nepřímé zastrašování pomocí gest, pronásledování či schovávání a ničení věcí oběti.

- **Obtěžování** – Do obtěžování můžeme zahrnout napadání oběti sexuálními gesty, vynucenou fyzickou blízkostí, dotýkáním. Patří sem také stahování kalhot oběti v přítomnosti jiných osob, nahlížení pod dveře toalety, přímé i nepřímé poznámky o sexuální orientaci dítěte, pronásledování ve škole i mimo školu.

Šikany se dopouštějí jak chlapci, tak i dívky a obě pohlaví se mohou stát obětí šikany. Chlapci častěji šikanují otevřeně a užívají fyzického násilí, méně projevují nepřímou šikanu, vylučování ze skupiny či škádlení. Pro dívky je zase typičtější škádlení, pomluvy, slovní ponižování, vylučování ze skupiny. Oběti i agresori mívají většinou hůře vyvinuté asertivní komunikační schopnosti. (Fieldová, 2009, s. 30)

Vývojová stadia šikany

Šikana je proces, který se vyvíjí postupně a po určitých stádiích.

- **Ostrakismus** – Jedná se o první fázi šikany. Agresor oběti neublízuje fyzicky, ale postupně ji vyčleňuje z kolektivu. Oběť náhle zjišťuje, že se s ní nikdo nebaví, nemá s kým sedět, je terčem nepříjemných a urážejících poznámek. Zpočátku se snaží bránit, vrací nadávky a brání se vztekem. Útočníci ovšem vidí, že jejich osočování funguje a zvyšují tlak na oběť. Ve výsledku oběť dochází ke zjištění, že je její odpor marný a rezignuje. Stahuje se do sebe, je zamlklá, už se nesnaží najít si v kolektivu přátele. Ve většině případů dojde ke zhoršení prospěchu, soustředění, dítě nechápe, proč se k němu ostatní chovají tímto způsobem.
- **Fyzická agrese a psychická manipulace** – Oběti se většinou stává již dříve ostrakizovaný jedinec. Zde již mluvíme o bití, kopání, ničení osobních věcí. Oběť má velký strach, jehož důsledkem může být záškoláctví, objevuje se somatizace (útěk do nemoci). Určitá část jedinců se přidává k agresorovi, někdy se objeví jedinci, kteří sympatizují s obětí. Pokud se tito jedinci veřejně postaví za oběť, může se agresivní chování ze strany útočníka zastavit. K této situaci ovšem dochází velmi zřídka.
- **Vytvoření jádra** – Agresori zjišťují, že mohou dělat, co chtějí a nikdo jim v tom nebrání. Začínají ovlivňovat celý kolektiv, všichni o ubližování vědí, ale není, kdo by se oběti zastal. Přihlížející se často místo pomoci oběti útoků ospravedlňují myš-

lenkami typu: „ Já ho nebiji, nemůžu za to, já nejsem ten, co ubližuje.“ Oběť častěji vyhledává přítomnost učitele, ale bojí se navázat kontakt.

- **Vytváření norem** – Oběť se stále víc dostává do podřízené role. Agresoři jsou plně závislí na šikanujícím chování, mají radost ze strachu oběti, ubližují z nudy a pro pobavení. Často se i z jedinců, kteří původně jen přihlíželi, stávají agresoři.
- **Totalita** – Takto označujeme konečné a ve své podstatě neřešitelné stádium šikanujícího chování. V kolektivu vládnu agresoři, kteří jsou zcela opojeni svou mocí. Způsoby ubližování jsou v extrémních případech tak kruté, že mohou oběti způsobit těžké ublížení na zdraví, či smrt. Oběti jsou většinou ve stádiu tzv. Stokholmského syndromu (nedokážou si svůj život bez agresora představit).

Na základních školách se nejčastěji setkáváme s prvním a druhým stádiem záměrného ubližování, třetí stádium je tady většinou vzácné. Na středních školách se studenti velmi rychle dostávají nezřídka až do stádia čtvrtého, páté stadium se zde vyskytuje vzácně. Toto se většinou nejčastěji objevuje ve specifických zařízeních, kde se nachází více jedinců s problémovým chováním (výchovné ústavy, nedostatečně hlídané domovy mládeže). (Martínek, 2009, s. 117-129)

Hra šikany

Podle Fieldové (2009, s. 30-31) je šikana hra, v níž některé děti zneužívají svou moc. Někteří se stávají pravidelně oběťmi a jiné jsou útočníci. Někteří mají potěšení z toho, když mohou ubližovat slabším a jiní si neuvědomují, že se dopouští šikany. Společně s Fieldovou můžeme konstatovat, že nezáleží na tom, zda je záměr agresora ubližovat vědomý či nevědomý, protože v obou případech může zanechat velké škody. Následující pravidla šikany, mohou pomoci oběti získat nadhled, zajistit si pomoc a šikanu zablokovat.

- **Útočníci potřebují reakci** – Mnoho lidí napadá otázka, jak útočníci vědí, koho si vybrat za oběť. Z výzkumů vyplývá, že někteří agresoři napadají skoro každého, dokud na základě reakcí napadených nevytvoří vhodnou oběť. V případě, že oběť zůstane neutrální a udrží se v netečném stavu, síla agresora se oslabí. Pokud oběť projeví strach, či hněv může tím udělat útočnickovi radost a podpořit ho v tom, že může napadat toto dítě a nemusí hledat jinou oběť.
- **Hrát tu hru** - U sourozenců můžeme často pozorovat vzájemné popichování, po kterém přichází usmíření za asistence rodičů. Poznají, kdy tuto hru mohou hrát, a

kdy ne. Podobný přetrvávající vztah funguje mezi agresory a jejich oběťmi. Vedme děti k tomu, aby se vymanili ze hry šikany, a aby s agresorem nemluvili.

- **Budeme předstírat, že se to neděje** – V této hře cítí oběť povinnost agresora chránit, důvodem může být strach nebo i náklonnost. Některé děti se raději nechají šikanovat oblíbenými spolužáky, aby mohli patřit do jejich skupiny, než aby se např. připojili ke skupině opovrhovaných šprtů. Dítě popírá, že se něco děje a v případě, že je konfrontováno, tvrdí, že mu to nevádí. V těchto situacích je vhodné dítěti ukázat, že ti opovrhovaní šprti budou v budoucnosti pravděpodobně mnohem úspěšnější, než současný agresor.
- **Usnadníme agresorovi práci** – Průměrný školní agresor není příliš inteligentní ani neoplývá úžasnými verbálními schopnostmi. Něco, co oběť dělá, umožňuje agresorovi odhalit, na co je citlivá a potom to použít ve formě posměšků a hanlivých slov. Chce, aby se oběť cítila špatně a pokud se mu to nedaří, většinou svou snahu vzdá. Proto je vhodné zjistit, na co je dítě citlivé, téma s ním probrat, zbavit ho této citlivosti a ukázat možnosti, jak na verbální útoky reagovat.
- **Agresoři dávají přednost osamělým obětem** – Mnohé děti mají problémy navazovat společenské styky a přátelství, proto jsou často izolované a chybí jim vrstevníci, kteří by je mohli v případě potřeby chránit. Proto jsou mnohem náchylnější k tomu, aby se stali obětí násilníka. Pokud má dítě kolem sebe skupinku kamarádů, útočník svou snahu o ubližování vzdá, protože by musel čelit celé této skupině.
- **Svědkové mají moc** – Někteří agresoři jsou mezi dětmi populární, dokážou manipulovat s davem a mají podporu svých přátel. Pokud skupina násilníka podporuje a přitakává mu, potom se šikana stupňuje. V případě, že se vrstevnická skupina agresorovi postaví, šikana zeslábne. Proto by měli být děti naučené, že pokud se stanou svědky šikany, je nutné agresora nepodporovat.

Co způsobuje šikanu

Šikana může mít mnoho příčin. Některé z nich můžeme vidět na první pohled, jiné je nutné zkoumat mnohem hlouběji. Říčan (1995, s. 28) uvádí jako jednu ze skrytých příčin šikany tlak kolektivu, který nutí mladého chlapce, aby se choval tak, jak se od muže očekává. To znamená, aby byl tvrdý, nebál se rány a v případě potřeby je uměl dávat. V šikaně mezi chlapci tak můžeme vidět degenerovanou a zvrhlou formu tradičního tlaku k mužnosti. Na šikaně se podílejí také další pohnutky, mezi něž patří touha po moci a přání

ovládat druhého člověka, motiv krutosti, kdy člověku dělá dobře, pokud vidí trpět někoho jiného. Určitou roli zde hraje zvědavost, kdy týrat druhého člověka může být něco jako experiment. Se zvědavostí také úzce souvisí nuda a touha po nových vzrušujících zážitcích. Jak se to stane, že se mezi dětmi rozvine šikana? Zkusme si popsat jednu z možných variant vzniku šikany ve škole. Pokud se ve třídě najde jeden nadprůměrně agresivní jedinec, který má sklon šikanovat druhé a současně je zde i dítě, které je z hlediska šikany rizikové a zároveň chybí skupinka dětí, která by byla pro zbylé děti autoritou a udržovala ve třídě pospolitost, pak je jen otázka času, kdy nastane problém. Stačí ponechat děti chvíli o samotě, kdy dochází k pošťuchování a nevinným legráčkám. Toto pošťuchování se sem tam vyostří v drsnou nadávku, či ránu, a to vinou budoucího agresora. Budoucí oběť neodpovídá na nadávku nadávkou, spíše se poleká a stáhne do kouta. Někdo s ní soucítí, jiní pocítují pohrdání nad její slabostí. Pokud budoucí oběť nevyváží svůj handicap něčím jiným, stává se z ní outsider a během krátké doby pozná agresor v outsiderovi snadnou kořist. Oběť je agresorem napadána častěji a surověji a nenajde-li způsob obrany, ztratí postupně dobré vztahy i k ostatním dětem. Ty nabudou dojmu, že kamarádit s ním je neprestižní, či nebezpečné. Nepřijde-li pomoc, je bludný kruh uzavřen.

Podle Martínka (2009, s. 68) hraje určitou roli při vzniku agrese nečitelnost ve výchově dítěte. Výchova by měla být pro každé dítě čitelná, měla by mít nastavená jasná pravidla. Čitelný rodič podporuje ve svém dítěti myšlenku, že každý problém se dá vyřešit. Pokud se dítě dopustí prohřešku, ponese si za něj přirozený následek, čímž bude problém vyřešen. Nečitelný rodič působí na dítě nejistě, má nejasná pravidla a odměna či trest závisí na náladě rodiče. Když mají rodiče dobrou náladu, přehlédnou sebevětší přestupek a při špatné náladě trestají za malichernosti. Problém je vtom, že dítě nedokáže odhadnout v jaké náladě je rodič v daném okamžiku, dítě prožívá silnou nejistotu a ta budí napětí a agresi. Dítě se pak dostane do začarovaného kruhu problémů, z kterého se nedokáže dostat. Dalším problémem při vzniku agrese může být nesoulad v hranicích rodiny a školy. V ideálním případě jsou pravidla chování v rodině o něco volnější než ve škole, přesto jsou jasně dané a pro dítě čitelné. Pokud jsou pravidla v rodině příliš široká nebo dokonce neexistují vůbec, dochází k tomu, že se dítě nedokáže srovnat s vyznačenými pravidly a režimem školy. Děti mající volnou výchovu mají pocit, že mohou všechno a agrese je pro ně přirozeným způsobem sebeprosazení, jsou přesvědčeni, že ostatní se jim musí podrobit a musí je respektovat. Děti mající příliš přísnou výchovu, která by se dala přirovnat k vojenskému drilu, si nedokážou poradit s širokými hranicemi pravidel ve škole. Z takových dětí se často stávají

tzv. kultivovaní agresori. V přítomnosti učitele se chovají vzorně, učitel je s nimi spokojený, dává je za vzor ostatním. Odchodem učitele se změni v agresora, který má kolem sebe pomahače, jenž navádí a popichuje. Sám špinavou práci nedělá. Pokud dojde k šetření problémového chování ve třídě, tak se staví do pozice nevinátka a učitel mnohdy ani nepozná, že právě toto dítě je spouštěčem veškeré agrese ve třídě. Šikana bude existovat vždycky, důležité je ovšem pochopit její příčiny a vhodně zasáhnout.

Varovné signály šikany

Každá náhlá a výrazná změna (náhlé zhoršení prospěchu téměř ve všech předmětech, nesoustředěnost, vyhledávání dospělých o přestávkách, čekání na příchod učitele před třídou, zapomínání úkolů, poničené věci, oběť často chodí na toaletu o hodinách, je častým terčem žertíků, oběť bývá od spolužáků komandována a okřikována, somatizace apod.), která vybočuje z běžného chování, dosud bezproblémového dítěte může znamenat, že je dítěti ubližováno. Záleží na všímavosti učitele a na tom, jak dokáže tyto signály vysledovat a poté s nimi naložit. (Martínek, 2009, s. 132)

Většina obětí šikany sama neoznámí, že jí je ubližováno. Důvody, které vedou postiženého k tomu, aby záměrně skrýval toto jednání, mohou být různé.

Společně s Martínkem (2009, s. 129-131) můžeme prohlásit, že hlavní úlohu zde hraje strach:

- a) agresor dává oběti často najevo, že pokud něco řekne, tak se situace se zhorší
- b) stud, že si nechá ubližovat a nedokáže se bránit
- c) strach z vyšetřování, které by nemuselo být příjemné
- d) strach, že vina za ubližující jednání bude svalena na oběť
- e) strach ze ztráty zbytku důstojnosti
- f) strach, že bude muset odejít z kolektivu a hledat jiný, obavy, že v novém kolektivu to bude stejné nebo i horší

Tyto strachy mohou být v nemalé míře podporovány chováním učitele. Ne každý pedagog dokáže šikanu ve škole rozpoznat a co hůř, ne každý vyučující dokáže v takové situaci adekvátně jednat a problém řešit. Existuje několik nevhodných reakcí ze strany vyučujícího.

- **Chaos a únik** – Učitel je zděšen a zmaten ze situace, která nastala a od řešení uteče. Agresor má potom dostatek času oběť zpracovat tak, aby nebyla ohrožena jeho vlastní pozice.
- **Regrese** – Pedagog neví jak reagovat a raději volá na pomoc jiného kolegu.
- **Popření** – Učitel popírá, že by se něco takového mohlo dít. Pokud se stane svědkem násilí, tak většinou reaguje slovy: „Až si to vyřídíte, přijďte.“
- **Bagatelizace** – Je velmi často doménou mužů. Při rozhovoru s nimi často slyšíme věty typu: „Tohle se dělo i za nás a nikdo se s tím nezaobíral.“
- **Obviňování** – Je jedna z nejčastějších reakcí pedagoga, kdy sám učitel přenáší vinu za vzniklou situaci na oběť, např. slovy: „Kdybys je neprovokoval, nedělali by to.“
- **Egocentrické ubližování** – Učitel se snaží působit na děti tím, že lituje sám sebe: „Co mně to děláte, já jsem z vás tak nešťastný.“ Tímto dává agresorům jasně najevo, že je slabý a neschopný cokoli řešit.
- **Autoritativní postoj** – V tomto případě je agrese přebíjena agresí učitele: „Já vás tu všechny srovnám, že jste to neviděli.“
- **Agrese** – Učitel se neudrží a agresora fyzicky napadne. Agresor si je dobře vědom toho, že je to nepřipustné jednání. Obviněný je nakonec učitel a z agresora se stane chudáček. Tímto se odvrátí pozornost od původní situace a agresor může dál a nerušeně svou oběť týrat.
- **Sevření strachem** - Jedná se o nejméně častou reakci, ale přesto k ní občas dochází. Učitel je ze situace, které je svědkem tak ohromen strachem z toho co vidí, že jen nevěřícně zírá.

Pokud se oběť šikany setká s některou z výše uvedených reakcí svého učitele, pak ani nemá snahu se svěřit a tiše trpí, protože ví, že se jí stejně nedostane žádné pomoci. Nejhorší je ovšem situace, kdy dítě najde odvalu, svěří se rodičům a učitel stejným způsobem reaguje i v jejich přítomnosti a odmítá připustit, že se děje něco špatného. Potom se dostávají do začarovaného kruhu nejenom oběť, ale i její rodiče, kdy mnohdy jediným vysvobozením může být změna školy. Tím se, ale situace dostatečně nevyřeší, protože agresor je takto oficiálně ujistěn, že má v učiteli oporu a může si brzo najít novou oběť.

Výpovědi rodičů z internetové diskuse o ignorování šikany ze strany pedagoga:

„Dobrý večer, potřeboval bych poradit. Jsem rozvedený a mam 10letého syna, který chodí do 4. třídy, kde se objevila šikana. Syn mně řekl, že je ve třídě bije jeden kluk a vyžaduje po nich věci, o kterých se mně těžko píše. Ověřil jsem si to u dalších spolužáků a ti to potvrdili. Řekl jsem synovi, ať to poví paní učitelce, což se stalo, ale ta to nijak neřeší a šikana pokračuje dál. Nemůžu přeci takovou věc nechat bez povšimnutí a bez vyřešení.“

„Nedávno moje příbuzná řešila podobný problém. Hlásily učitelce šikanu od spolužáka, ale paní třídní učitelka byla dobrá kamarádka s matkou toho šikanujícího spratka, tak to samozřejmě neřešila. Příbuzná si k učitelce šla stěžovat, ale učitelka jí řekla, ať jde k psychologovi, že její syn je divný, když se nechá šikanovat. Když se její syn začal bránit - popral se s tím neřádem, tak mu učitelka dala poznámku a opět doporučení k psychologovi.“ (Šikana ve škole, 2009)

„Je možno se nějak psychologicky bránit, nebo jsme odkázáni na to být obětí svévolné učitelky? Tahle paní na to šla jednoduše. Nenapomenula děti, když se k mému synovi ve školce špatně chovaly. Doma říkal, že učitelky nevidí, když ho děti bijí. Doufala jsem v soudnost dospělých a uvěřila učitelkám, že syn napadá ostatní děti. První náhodný chlapec, kterého jsem se v šatničce zeptala, mi odpověděl: Já se s ním nekamarádím, ale ostatní děti ho pořád bijí. Dětem byla ve školce udělena přednáška o tom, že jsou "bezobránné", jak mi doma vylíčil syn, čímž to zhaslo. Ředitelka se k celé věci s onou učitelkou vždy stavěla tak, že se jedná o nedorozumění mezi pedagogem a rodičem a samozřejmě také trvá na tom, že u nich ŠIKANA není. Ve školním časopise, který vydávají, aby si přilepšili k částce SRPŠ, která už snad ani nejde navýšit, uvedená učitelka roztřídila děti na nováčky a mazáky.“ (Vávrová, 2014)

2.2 Agresoři a oběti

V této části se budeme věnovat hlavním aktérům šikany. Kdo je v této hře agresorem a kdo obětí? Když se zadíváme do světa dospělých, často se setkáváme s úmyslnými nespravedlnostmi a křivdou, ať už na pracovišti mezi kolegy nebo někdy i ze strany vedoucího pracovníka. Někteří dospělí dokážou ubližovat druhým bez sebemenší lítosti a jejich oběti se trápí, jsou vystresované a mnohdy neví, jak z této situace ven. Jeden agresor může citlivému a slušnému jedinci ničit život takovým způsobem, že se z dospělého člověka může

nakonec stát vystresovaná troska. Položme si otázku: Když se s šikanou neumí mnohdy vypořádat dospělí jedinec, jak moc těžké to tedy musí být pro dítě? Kde se bere taková zloba, zášť a touha někomu ubližovat v dětech?

Agresor šikany

Jak uvádí Říčan (2010, s. 53), agresor je nejenom ten, kdo šikanu iniciuje, ale i ten, kdo se jí aktivně účastní. Agresor mívá určité typické vlastnosti, jejichž znalost nám může pomoci poznat, kdo je agresorem ve skupině, kde se šikana odehrává, případně kdo by se agresorem mohl stát. Musíme ovšem upozornit, že i zde je několik výjimek, u kterých platí, že zdání klame.

Na základě publikace od Říčana, Jak na šikanu (2010, s. 54-55) uvádíme typické vlastnosti agresora následovně.

- **Agresor bývá tělesně zdatný a silný** – Ale šikanu dokáže někdy zorganizovat i jedinec slabý a malý, aniž by se oběti třeba jen dotknul. Kombinace inteligence a krutosti může plně vyvážit fyzickou sílu.
- **Ve tváři a v mimice agresora vidíme hrubost** – Pozor zlo se leckdy skrývá za andělskou a nevinnou tváří.
- **Agresorem bývá rváč** – Jedinec prchlivý, impulzivní, špatně se kontroluje a hned se pere. Ale i tady platí, že ne každý rváč šikanuje. Spouště rváčů chybí zlomyslnost, krutost a také ne každý, kdo šikanuje je rváč.
- **Agrese ve formě šikany je provázána s porušováním školního řádu a pravidel chování** – U agresora můžeme pozorovat nekázeň, drzost, ničení věcí, lhaní. Ovšem pozor, ne jeden vyučující se nechal zmást slušností a loajalitou k učitelům.
- **Agresor mívá často slabší prospěch** – Toto je pochopitelné z důvodu jeho nekázně.
- **Agresor mívá zakrnělé svědomí** – Nezná pocit viny, i když může velmi dobře vědět, co společnost považuje za provinění. Může se bát odhalení a trestu, ale to není svědomí.
- **Agresor je u spolužáků neoblíbený** – Ani toto ovšem není znak, na který se lze spolehnout. Pozor na všeobecně oblíbené hvězdy, pokud je ve třídě šikana musíme mít podezření, že s ní vlivní spolužáci souhlasí, pokud ji i nevedou.

- **Agresor si šikanou honí mindrák** – Trpí pocity méněcennosti, nedostatkem sebevědomí, závistí. Toto často odpovídá skutečnosti, přestože navenek můžou působit velmi sebejistě a suverénně.
- **Agresor bývá dominantní, panovačný, rád ovládá druhé** – Má rád moc nad druhými a toho si užívá při šikaně.
- **Agresor bývá krutý, zlomyslný a škodolibý** – Rád ubližuje druhým, lze mluvit o sadistických sklonech. Ale za určitých okolností při rozjeté šikaně ztrácí soucit často i děti, které jsou po citové stránce normální.
- **Agresorovi chybí empatie, schopnost se vcítit do druhého** – Hůře poznává, co druhým dělá radost, a co jim ubližuje. Pozor jedna z výmluv u šikany je, že si agresori dělali jen legraci a nevěděli, že ubližují.

Výzkumníci se často shodují v tom, že sklon k agresivnímu jednání se utváří především v předškolním věku, dokonce už v prvních letech života. Určitou roli hrají zděděné sklony jako např. impulzivnost a vznětlivost, tyto vlastnosti však sami o sobě nevedou k agresivitě. Musí se k ní připojit určitý způsob výchovy a zacházení s dítětem. Ke vzniku agresivity u dítěte můžou přispívat poměry v rodině jako např. nedostatek vřelého zájmu, citového chladu, násilí, nadměrné tresty, tolerance v násilí, konflikty v rodině, rozpad rodiny. Dětské agresori pocházejí z různých společenských vrstev. Dle zkušenosti pedagogů jsou rodiče agresorů často jedinci, kteří se společensky rychle vyšvihli, zvláště bezohlední podnikavci, o jejichž poctivosti lze mít pochybnosti. Úroveň těchto rodin je většinou nízká a to souvisí s výchovným zanedbáním dětí. V těchto případech se většina pedagogů bojí těmto dětem postavit, kvůli jejich vlivným rodičům, zvláště jsou-li sponzory školy. Žádná duševní vlastnost ani charakteristika není naprosto trvalá a to platí obecně i o agresivitě. I takové dítě, které dokáže bezcitně ubližovat, se může změnit. Na druhé straně je osobní agrese bohužel stabilní vlastnost a s věkem se spíše zhoršuje. Je možné předpokládat, že z agrese ve školním věku vzniknou další problémy jako např. členství v pochybných partách, násilné přečiny a trestné činy mladé dospělosti. Vidět v šikaně pouhou klukovinu by bylo jak od pedagogů, tak od rodičů nezodpovědné. (Říčan, 2010, s. 56-58)

Webster Doyle (2002, s. 36) charakterizuje tyrana následujícími body:

- a) zlostný výraz v obličejí, panovačný, zamračený a chladný
- b) v řeči těla preferuje projevy síly a hrozby, hrubá gesta, bušení pěstí slovní projev je útočný, urážlivý

c) chování je rezervované s projevy nepřátelství

Děťští agresori hůře využívají své schopnosti a v dospělosti mívají více konfliktů se zákonem, než ostatní jedinci. Můžeme se domnívat, že pokud se nám podaří zastavit jejich agresivitu již ve školním věku, snížíme riziko kriminálního jednání v jejich pozdějším věku. V opačném případě jejich agresivita pravděpodobně poroste. (Říčan, 1995, s. 38)

Oběti šikany

Obětí šikany se může stát kdokoliv. Šikanováno může být dítě, které přišlo do nového a již sladěného kolektivu, násilí může čelit dítě s výborným prospěchem, dobrým chováním, dítě citlivé a jemné. Častěji se, ale cílem agresivního útoku stávají jedinci s nějakým handicapem. Dalším významným činitelem může být také např. rasová odlišnost nebo dítě pocházející ze sociálně slabé rodiny. Značné riziko šikany spočívá ve fyzické slabosti a neohrabanosti oběti. Není vždy nutné umět se bránit pouze fyzicky, někdy stačí i rázná odpověď k tomu, abychom ukázali, že si takové jednání nenecháme líbit. Typickou obětí bývají často jedinci tiší, plaší a citlivý. Snadnou obětí se stává outsider třídy, osamělý a bez kamarádů. Časem utrpení u obětí zmizí a v dospělosti šikaně uniknou, protože mají možnost vybrat si prostředí, kde se chtějí pohybovat. Na jejich osobnosti, však zůstávají jizvy a u některých mohou být i velmi hluboké. (Říčan, 1995, s. 34)

Zvláštní skupinu tvoří oběti, které jsou současně agresory a většinou se zúčastňují šikanování jako členové skupiny. Většinou jsou to jedinci neúspěšní, neoblíbení a tímto způsobem si kompenzují své nedostatky. (Vykopalová, 2002, s. 104)

Riziko, že se dítě stane obětí, zvyšují vlivy z rodinného prostředí, které omezují rozvoj jeho osobnosti. Jedná se o všechno, co brání dítěti získat v kolektivu vliv, podlamuje jeho sebevědomý a zvyšuje jeho zranitelnost. Důležité je upozornit na tyto rodinné faktory: dítě je příliš rozmazlováno a není mu dovoleno získávat zkušenosti na vlastní pěst, nerozvíjí se u něj vstřícnost a potencial pro vrstevnickou vzájemnost, někteří rodiče od malička vštěpují, že prát se je špatné a dítě se neumí bránit. (Říčan, 2010, s. 62)

Vyšetřování šikany

Vyšetřování šikany závisí na mnoha okolnostech. V případě, že jsou agresori přistiženi při činu, se může zdát řešení případu jednoduché. Prvním pravidlem při vyšetřování šikany

je zachovat klid a chladnou hlavu za všech okolností. Rozčilená reakce může agresorům poskytnout zábavu a také zvýšit sympatie u dětí, které je obdivují. Přesto je nutné dát najevo nesouhlas a odsouzení činu. Na prvním místě je v tomto případě poskytnout pomoc oběti, ale zároveň zajistit agresory tak, aby se mezi sebou neměli šanci domlouvat nebo ovlivňovat svědky. Opačným případem je, když se šikana vyšetřuje od nuly, to znamená, že se šikana ve škole sice vyskytuje, ale agresor nebyl při činu přistižen. Učitel proto o šikaně buď neví, nebo v horším případě tuší, že se něco děje, ale neumí si se situací poradit. Zkušený poradenský psycholog za spolupráce s pedagogy dokáže diagnostikovat nejenom šikanu, ale také další problémy třídy, o jejichž vyšetření byl požádán. (Říčan, 2010, s. 73)

Vzhledem k tomu, jak je šikana nebezpečná, měl by mít učitel vždy oči otevřené. Dítě může být napadáno i v přítomnosti pedagoga, což probíhá sice mírněji, přesto jasně. Jedná se o přímé znaky šikany (častý posměch, nepřátelská a pohrdavá kritika dítěte, panovačné příkazy, šťouchání, které oběť neoplácí). Učitel by si měl všimnout i nepřímých znaků šikany (dítě bývá často samo a nemá kamaráda, do kolektivních her bývá vybíráno jako poslední, bývá ustrašené a depresivní, má poškozené věci, opakovaně nesvačí, neustále postrádá věci). Předtím, než učitel začne šikanu vyšetřovat, je nutné promyslet, jestli je naděje na usvědčení agresorů. Pokud je na usvědčení pachatelů malá šance, protože neexistují svědci a oběť se bojí proti agresorům vystupovat, je prospěšnější vyčkat a oběť hlídat. Pozorně sledujeme, co se děje a získané informace použijeme až ve správný okamžik. Oběti můžeme ublížit mnohem víc, když se pustíme do vyšetřování šikany, které neumíme nebo nemůžeme dotáhnout až do konce. Společně s Říčanem můžeme tvrdit, že učitelé mnohdy volí zcela nesprávný způsob při vyšetřování šikany, kdy jediným výsledkem je ztráta důvěry a respektu dětí.

Jako příklad uveďme následující situaci: – „Milé děti, dozvěděla jsem se, že ubližujete Honzíkovi, je to pravda?“ – Děti: „Paní učitelko, my o ničem nevíme.“ - Učitelka: „Jak to, že nevíte, byla za mnou maminka Honzíkova a všechno mně řekla.“ – Děti: „Ale to byl jen vtípek, že jo Honzo!“ (Honzík ustrašeně přikyvuje a je celý rudý) – Učitelka: „To, ale vůbec není hezký způsob hry!“ – Děti: „Tak my už to teda nebudeme dělat.“ Výsledkem, je spokojenost učitele, jak hezky situaci vyřešil, v čemž ho utvrzuje fakt, že Honzík si od té doby už nestěžuje. (Říčan, 2010, s. 75)

Správný postup při vyšetřování šikany má vypadat takto:

- chránit zdroj informací a nikdy jej neprozradit
- prozradit co nejmíň o tom, co je nám známo, a zvláště o tom, co dosud nevíme a nemůžeme spolehlivě dokázat
- vyslechnout poškozeného, svědky i obviněné zvlášť a poté jejich výpovědi srovnávat
- všechno bedlivě zaznamenávat

Pedagog musí promluvit o šikaně nejdříve s tím, kdo ho informoval, nechat ho vyprávět vlastními slovy a zjistit všechny podrobnosti a okolnosti (kde se to dělo, kdo byl přítomný, kdo co dělal, co tomu předcházelo). Pokud je oznamovatel sama oběť, ujistíme ji o naší podpoře, přesto musíme myslet na to, že se může jednat i o falešné udání. Není-li oznamovatelem oběť, pozveme ji nenápadně k rozhovoru, kde ji můžeme požádat, aby vše sepsala. Pokud jsou viditelná zranění, je potřeba je vyfotit, pokud to situace vyžaduje, angažujeme lékaře a policii. Pokud jsme schopni oběti zajistit bezpečí, přemlouváme ji, aby souhlasila se zveřejněním svého udání. Když oběť se zveřejněním nesouhlasí, můžeme to akceptovat, ale někdy se radí zasáhnout i proti její vůli, oběť pak ucítí úlevu, že se s jejím problémem něco dělá. Dalším krokem je rozhovor s podezřelými agresory. Pedagog nechá každého vyprávět, co se dělo a poté klade otázky. Vyslechne samostatně děti, které šikaně přihlížely, nebo o ní měly povědomí. Během všech těchto rozhovorů sami nic neprozrazujeme a klademe konkrétní otázky (kdo, kdy, kde, s kým). Žádáme vysvětlení rozdílů mezi tím, co dítě sděluje a mezi ostatními výpověďmi. Naprosto neúčinné jsou otázky, na které se dá odpovědět pouze ano, ne a nevím. Proto se nikdy neptáme: „Zničil Martin Lukášovi bundu?“ – ale: „Kde jsi byl, když Martin ničil Lukášovi bundu?“ Během vyšetřování se budeme určitě setkávat s výmluvami, že šlo pouze o nehodu, legraci, kamarádkou hru. Ještě jednou připomeňme, že je před každým vyšetřováním nutné zvážit, jakou máme šanci usvědčit agresory. Pokud jsou vyhlídky špatné (agresoři týrali oběť beze svědků, tudíž je to pouze slovo proti slovu nebo oběť nechce celou záležitost zveřejňovat) je lépe získané informace uchovat pro pozdější dobu a udělat pro ochranu oběti vše co můžeme. Dále je nutné nepropadat hněvu a zůstat objektivní (co na první pohled vypadá jako šikana, může být jen obrana právě proti šikaně). (Říčan, 1995, s. 51-52)

V praxi se setkáváme s problémy identifikace a diagnostiky šikanování, kdy se za šikanování považuje i jednání, které se jím nestává (jednorázové agresivní chování, rvačka).

Kromě toho nesprávná identifikace agresorů, obětí a svědků pod vlivem unáhleného vyšetření sebou přináší nebezpečí posílení šikany. (Šimegová, 2012, s. 13)

2.3 Důsledky šikany

Všechny druhy šikany a nezáleží na tom, jak dlouho trvala, můžou dítě zranit. To, jak vážné budou její důsledky, závisí na psychické odolnosti oběti, podpory jejího okolí a stylu agresorova jednání. Pokud je dítě obětí šikany, projevují se její důsledky v některých nebo i ve všech následujících oblastech.

- **Fyzické důsledky-** Oběť má škrábance, řezné rány. Dítě, které bylo dříve zdravé, je bledé, často trpí na bolesti hlavy nebo břicha, hrbí se, může docházet k nočnímu pomočování.
- **Intelektuální důsledky-** Dítě se hůře soustředí, bojí skupinové práce, aby nebylo terčem veřejného posměchu, tím u něj může docházet k náhlému zhoršení v učení a špatnému prospěchu. Např. inteligentní dítě, které by mohlo jít na vysokou školu, následkem šikany nenaplní své schopnosti a školu dokončí pouze s podprůměrnými výsledky.
- **Sociální důsledky-** Šikana omezuje rozvoj sociálních schopností a děti, které mají špatné sociální schopnosti, jsou víc než jiní ohroženi šikanou. Dítě bývá poslední, koho si ostatní vyberou do týmu, na pokoj, nezvou ho na oslavy, na přespaní ke kamarádům. Některé oběti mají panickou hrůzu, že by jim mohlo být znova ubližováno, proto se přestanou stýkat s jinými lidmi a stávají se z nich izolovaní samotáři, nedokážou navazovat přátelství. Některé oběti jsou tak traumatizované, že si neumí najít přátele ani v případě, že už šikana skončila.
- **Dopad na sebevědomí-** S přátelského a společenského jedince se stává bytost plachá, tichá, osamělá a někdy i nepřátelská vůči druhým, nezvládá společenské kontakty, neumí si najít kamarády. Dítě je přecitlivělé na jakoukoliv kritiku, opovrhují sebou a odmítají nejen jiné, ale i samy sebe.
- **Psychologické důsledky-** Vysoká míra strachu a úzkosti způsobuje, že dítě nenačází klid, není schopné chovat se uvolněně a pohodově, což je ovšem nutné při navazování společenských kontaktů. Dítě se ocitá v pasti, nedokáže vyjádřit ani uvolnit bolest a nepříjemné pocity. (Fieldová, 2009, s. 63-71)

V těch nejzávažnějších případech, kdy si oběť šikany už neví rady a nikdo druhý ji neumí nebo nechce pomoci, může vést šikana k sebezničujícím myšlenkám a později i samotným činům. Dítě, které už samo neví co si počít, může celou situaci vyřešit tím nejhorším a zároveň nejtragičtějším způsobem. Sebevraždou.

Sebevražedné jednání je nejčastěji motivováno únikem ze zátěžové situace, kterou není jedinec schopný zvládnout jiným způsobem. Situace, ve které se nachází, mu připadá bezvýchodná a bez naděje. Člověk ztrácí smysl života, dochází k potlačení pudu sebezáchovy a zničení vlastního života. (Fisher, 2009, s. 62)

Američanka Eden Wormer (†14) chodila do washingtonské školy CascadeVencouveru. Od šesté třídy ji spolužáci šikanovali a vysmívali se jí. I když se Eden snažila změnit, stále musela čelit šikaně. Na konci sedmé třídy byla šikana ještě větší. Tlak na Eden byl stále horší a horší. Na Facebooku začala psát zprávy, že je osamocená, ale nikdo jí nepomohl. Večer jen řekla: "Miluji, tě tati. Dobrou noc," dala mu pusu a šla spát. Ráno ji našel mrtvou. Dívka přišla o život jenom kvůli zlomyslným spolužákům. (INT, mívrk, mok, 2012)

V některých extrémních případech nelitostného a dlouhotrvajícího šikanování se může oběť pod tíhou těchto událostí pokusit vážně zranit nebo zabít svého tyrana. Pak se sama dostane do vážné situace. Jako příklad můžeme uvést příběh patnáctiletého chlapce, který si po dlouhodobém a bezcitném týráním několika spolužáky vzal na obranu do školy nůž. Poté, co na něj tyto spolužáci zaútočili, jednoho z nich bodl. Útočník se sice uzdravil, ale chlapec byl kvůli nepřiměřené obraně poslán na šest měsíců do výchovného ústavu. Jindy může dojít k usmrcení oběti ať už záměrně nebo nešťastnou náhodou. (Elliottová, 1994, s. 81)

Lovasová (2006, s. 15) uvádí, že mezi psychické následky šikany patří zejména frustrace sociálních potřeb oběti, snížená schopnost navazovat a udržovat vztahy, nízké sebevědomí, smutek a špatná nálada. Dále se může objevovat neustálý strach, poruchy spánku, únava a neúspěchy jak ve škole, tak i mimo školu. Pokud je oběť sužována měsíce či roky dochází k totálnímu vyčerpání organismu a můžou se začít objevovat psychosomatické choroby např. astma, bolesti hlavy, žaludku apod. Dlouhodobý stres vede ke zvyšování krevního tlaku, následkem mohou být vážné problémy se srdcem v dospělosti. Závěrem kapitoly můžeme společně s Lovasovou konstatovat, že jedním z typických následků šikany může být to, že poznamenaný jedinec se již nesnaží o lepší společenskou pozici a spíše má tendence být outsiderem, a to i tam, kde se nešikanoje.

3 RODINA VERSUS MATEŘSKÁ ŠKOLA

3.1 Rodiče a děti

Ve výchově dítěte hraje klíčovou úlohu rodina. Rodiče by měli k dítěti přistupovat tak, aby k nim potomek pociťoval důvěru a věděl, že se jim může vždy svěřit se svým trápením. Rodiče by měli být pro své dítě oporou a rodina klidným přístavem v rozbouřeném oceánu života. Rodiče by nikdy neměli bagatelizovat problémy dětí a měli by být připraveni nabídnout pomocnou ruku. Tato důvěra mezi rodiči a dětmi je zvláště důležitá v případech, kdy dítěti někdo ubližuje. Malé dítě, které nemá ve svých rodičích podporu, může být snadnější obětí pro tyrana, než ten, kdo ví, že se může svěřit svým nejbližším, a ti jsou připraveni pomoci.

Rodinu můžeme charakterizovat jako společenskou instituci nebo malou sociální skupinu. Sociologické přístupy upřednostňují první stanovisko, psychologové považují rodinu za malou sociální skupinu založenou na základě sňatku a příbuznosti, jejíž členové jsou zainteresováni na společném prožívání a vzájemné pomoci. (Lovasová, 2011, s. 9)

Pro jedince by měla být rodina jako primární skupina hlavně emociálním zázemím, přístavem bezpečí a jistoty, stimulace podnětů, uznání, místem základních zkušeností a základem pro vstup do společnosti. (Havlík, Kořa, 2002, s. 68)

Pomoc – naše dítě šikanují

Nejideálnější situace v případě šikany dítěte je ta, že se dítě svěří s tímto problémem rodičům samo. Většinou se, ale stává, že dítě z různých důvodů mlčí a rodiče nemají o tom, co jejich potomek zažívá sebemenší ponětí.

Přestože dítě mlčí, může všímavý rodiče vypožorovat určité jevy nebo i změny v jeho chování, které značí, že se děje něco vážného. Rodiče by si měli dávat pozor zejména na následující projevy (za dítětem nepřichází domů žádní spolužáci, dítě nemá kamaráda, se kterým tráví volný čas, jiné děti ho nezvou na návštěvu, nerado chodí do školy a jde na něm vidět strach, ztrácí chuť k jídlu, domů chodí nejkratší cestou nebo pravidelně prosí o odvoz, ze školy chodí hladové, má problémy se spaním, ztrácí zájem o učení, stěžuje si na časté bolesti). V případě, že rodiče zaznamenají v chování dítěte některé z těchto podezřelých signálů, je na čase si s dítětem promluvit a zjistit, co dítě trápí. Pokud rodič zjistí, že

se jeho podezření potvrdilo a dítě je obětí šikany, sám je většinou v šoku. Mnohdy netuší co dělat a hlavně jak dítěti pomoci. Prvním nejdůležitějším krokem je dát dítěti najevo, že při něm stojíte. Nabídnout mu např. doprovod ze školy a do školy, mluvit s dítětem o krocích, které podniknete, komunikovat s ním víc, než předtím a pomoci mu zvednout sebevědomí, pokud si nevíme rady nebát se kontaktovat odborníka. Přestože v nás sdělení dítěte, že je mu ubližováno probudí spravedlivý hněv, vyvarujme se zbrklého a zkratkovitého chování, které by nám mohlo ohrozit zdárné vyřešení celé situace. Dále si dávejme pozor, abychom jednání související s řešením tohoto problému nevedli v afektu, vyvarujme se hrubostí, urážek a snažme se vyhledat pomoc nezávislé osoby. (Vágnerová, 2009, s. 17-23)

Řešení šikany z pohledu rodiče

Když rodič překoná prvotní šok z toho, čemu je jeho dítě vystavováno začne přemýšlet, jak situaci co nerychleji a úspěšně vyřešit. Častou chybou některých rodičů je, že se pod tlakem emocí a vzteku rozhodnou vzít situaci do svých rukou a jdou přímo za agresorem, či jeho rodiči. Vzápětí ovšem zjistí, že to byla chyba, protože rodiče agresora, jak můžeme předpokládat, své dítě brání a téměř nikdy nepřipustí, že jejich dítě je viník. Naopak se může stát, že budou vinu shazovat na oběť a tvrdit, že vaše dítě to jejich vyprovokovalo a jejich se jen brání. Rodiče agresora mohou omlouvat, že za to nemůže, protože prožívá těžké období. Riskujete, že agresor vaše dítě zastraší natolik, že vše odvolá. Může dojít i k takové situaci, že vás napadnou sami rodiče agresora nebo dojde ke stupňování útoků na vaše dítě – agresor se cítí silný, navíc má podporu svých rodičů. Nejlepší je proto zajít přímo do školy a začít řešit situaci tam (v případě, že bylo dítě napadeno brutálně, vyhledejte lékaře, který vystaví lékařskou zprávu a neprodleně kontaktuje PČR). Důležité je nedovolit přímou konfrontaci oběti a agresora, v žádném případě neřešte situaci na třídní schůzce. Ve škole kontaktujte třídního učitele, pokud s ním nemáte dobrý vztah, je vhodné obrátit se výchovného poradce nebo jiného pedagoga, kterému důvěřujete. Hlavním cílem schůzky ve škole je sdělit, jaké informace jste se o šikaně od svého dítěte dozvěděli (kdo dítěti ubližuje, jak mu ubližuje, jak dlouho tato situace trvá, kde se odehrává, zda existují svědci). Současně bychom měli zjistit, jak škola hodlá na naše oznámení reagovat. Od učitele požadujeme konkrétní sdělení o tom, jak bude škola postupovat při vyšetřování, jak zajistí ochranu vašeho dítěte, jakým způsobem vás bude informovat o průběhu vyšetřování a způsobech nápravy důsledků ve třídě. Po učiteli požadujte, aby byl o vašem jednání pořízen zápis, a ten po skončení schůzky požadujte. (Vágnerová, 2009, s. 25-28)

Když škola bagatelizuje šikanu

Než rodiče začnou řešit šikanu jejich dítěte ve škole, tak by se měli psychicky připravit i na to, že učitel odmítne jejich situaci řešit. Podle Vágnerové (2009, s. 35-42) se ze strany pedagoga jedná nejčastěji o následující reakce:

- u nás nic takového neděje, vaše dítě si to muselo vymyslet, protože u nás je vše pod kontrolou
- vaše dítě se chová problematicky, může si za to samo
- to je normální a běžné chování dětí, nebojte, ono to časem přejde

Pokud rodiče nejsou na tuto situaci nezájmu ze strany školy předem psychicky připraveni, jsou potom ještě bezradnější, než předtím, když do školy šli. Neprůbojní rodiče se mohou ve zmatku s výše uvedenými argumenty i spokojit a odejít, aniž by se cokoli vyřešilo. Pokud tedy opakovaně selhává komunikace s třídním učitelem, je nejlepší obrátit se na ředitele školy. V případě, že nenalezneme pomoc ani u vedení školy, máme právo se obrátit na Českou školní inspekci nebo policii ČR, pokud máme podezření, že se jedná o trestný čin. Pro tyto případy je nutné si vše dokumentovat. Přecházení na jinou školu zvažujte pouze v případě, že jste už vyčerpaly všechny možnosti a situace je pořád stejná. Pokud je přecházení na jinou školy jediné řešení, doporučujeme spolupráci s dětským psychologem, aby se situace na nové škole neopakovala.

Prevence šikany v rodině

V rodině se učíme rolím a prožíváme nanečisto situace, se kterými se můžeme později setkat i v životě mimo rodinu. Rodiče proto mohou, do jisté míry, svým působením na dítě snížit riziko, že se jejich potomek stane obětí šikany. Rodiče by měli v první řadě s dítětem často komunikovat a zajímat se o jeho problémy. Dávat mu najevo, že jsou tu vždy pro něho připraveni pomoci, a že za ním budou vždy stát. Rodiče, kteří se takto o své děti zajímají, si snáze všimnou změny v jejich chování, což je počátečním znamením, že se něco děje. Děti, které jsou zvyklé s rodiči komunikovat, se také snáze svěří s problémy.

Vágnerová (2009, s. 104-108) ve své publikaci Minimalizace šikany uvádí následující praktické metody, jak mohou rodiče pomoci šikanovanému dítěti.

- **Naučte své dítě říkat ne** – Oběťmi šikany se stávají děti, které jsou bojácné, právě pro ně je důležitý nácvik slova ne. Vždy začínáme otázkami, na které je snadné od-

povědět ne. Vycházíme např. z toho co dítě nerado jí (- Rodič: „Chceš špenát?“ - Dítě: „Ne.“ -) Poté přidáváme otázky, na které by dítě mělo reagovat opatrně (- Rodič: „Svezu tě, ano?“ – na to Dítě: „Ne.“ -) Končíme příkazy, které jsou agresivní a ohrožující (- Rodič: „Naval prachy!“ – Dítě: „Ne!“ -).

- **Rozvoj sebedůvěry** – Učte děti, aby měly o své osobě pozitivní mínění. Není snadné ovládat toho, kdo si věří.
- **Nácvik chůze** – Nechte děti nejdříve chodit s hlavou svěšenou a přivrbené, jako když se bojí, poté je vyzvěte, ať se narovnajjí a dívají se přímo před sebe. Při druhém cvičení jistě potvrdí, že cítí silnější. Toto cvičení je vhodné nacvičovat i několik týdnů.
- **Růžový slon**- Děti, které jsou cílem posměchu, mohou často reagovat předvídatelně, choulí se, jsou ustrašené, nedokážou se podívat agresorům do očí, cítí se a vypadají bezmocně. Toto všechno jsou reakce, které mnohé agresory baví a můžou u nich vyvolat touhu ubližovat více. Dítěti řekneme, že až k němu přijde Petr, který se mu vysmívá, ať si představí růžového slona. Ať si představí, jak se slon snáší nad Petrovou hlavou a pomalu klesá, až ho úplně rozplácne. V dítěti se v tomto okamžiku začne něco měnit, představa rozplácnutého agresora růžovým slonem mu pomůže vykouzlit úsměv na tváři, a začne vypadat sebevědoměji. Agresor začne být zmatený ze změny v chování u oběti.

3.2 Mateřská škola a dítě

Nástup dítěte do mateřské školy je důležitým mezníkem v životě každé rodiny. Rodiče ztrácí neomezenou kontrolu nad svým potomkem a poprvé v životě ho svěřují do péče prakticky cizích osob, kdy jim nezbyvá nic jiného, než důvěřovat profesionalitě a pedagogickým schopnostem učitele. Doma má dítě úplně jiný režim než ve školce, je pod dohledem rodičů, kteří jej chrání, většina z nich mu ukazuje správný směr cesty v chování a v případě potřeby adekvátně zakročí. Zahájením docházky v mateřské škole se dítě musí s mnoha problémy začít vypořádávat samo. Každé dítě je odlišné, některé je tiché a poslušné, další bojácné, jiné až příliš průbojné, některé nemusí vyrůstat v harmonické rodině. To všechno se v kolektivu více dětí může projevat různými způsoby. Protože zde už nejsou rodiče, kteří by dítěti pomáhali orientovat se v nových situacích, jenž denně prožívá, měla by na jejich místo nastoupit paní učitelka. Právě v těchto okamžicích je důležitá

profesionalita, pedagogické schopnosti a lidskost paní učitelky. Pokud tyto kompetence selžou, může to mít do budoucna pro malého člověka katastrofální následky. Z neprůbojných dětí se v budoucnu mohou stát ve školním kolektivu oběti se všemi důsledky, které z toho vyplývají a z těch otrlejších agresorů.

Pro mnohé rodiče není jednoduché se rozhodnout, kdy a kam svěřit své dítě mimo rodinu. Často pocítují nejistotu a neklid z toho, jak bude jejich dítě přijato v nových podmínkách a zda se mu tam bude dařit. Dnešní mateřské školy jsou orientovány na rozvoj osobnosti každého dítěte a na kultivaci vzájemných vztahů mezi dětmi. Každá školka připravuje pro svou práci vlastní program, snaží se vycházet z potřeb dětí, které je navštěvují. Dále se snaží oslovovat rodiče tak, aby byly vytvářeny přátelské vztahy. (Kotátková, 2008, s. 9)

Předškolní věk je poslední fází raného dětství. Duševní změny nejsou už tak prudké a fyzicky dochází po první fázi plnosti (2-4 let) k první fázi vytahování (5-6 let), během níž dítě obvykle nabývá již víc než metrové výšky. Dítě dosahuje lepšího ovládnutí jemné motoriky např. při kreslení, vystřihování či zavazování bot. V duševní oblasti dítěte dominuje díky přetrvávající jednotě „já a svět“, subjektem řízený rozmach živé fantazie, nespoutané požadavky racionality. Fyzické rozdíly mezi např. desetiletým školákem a předškolním dítětem jsou na první pohled zjevné, ovšem odlišnosti jejich psychických výkonů již mnozí nepovažují za tak rozlišné a nezřídka je pak přetěžují. (Čačka, 1997, s. 54)

Role učitele v mateřské škole

Role slouží k popisu vztahů mezi jedincem a okolím nebo společností. Něco jiného vyžadují po učiteli nadřazené orgány, jiné očekávání mají rodiče a něco jiného očekávají žáci. Učitel není pouze zaměstnancem školské instituce, má celou řadu dalších pozic a je nucen hrát veškeré role, které z nich vyplývají. Učitel může být otcem, bratrem, synem atd., učitelka může být současně manželkou, matkou, dcerou apod. (Kot'a, Havlík, 2002, s. 161)

Učitelka v mateřské škole by měla zvládat následující role.

- **Náhradní maminka**- Je empatická k potřebě bezpečí, lásky a úcty. Dokáže dítěti pomoci v adaptaci na nové prostředí. Ochraňuje dítě před neadekvátní mírou nebezpečí, podporuje hygienu, čistotu, péči o zdraví, zdravý životní styl. Učitelka podporuje vztah dítěte k jeho vlastní rodině, nezpochybňuje matku ani otce.

- **Pedagog** - Seznamuje děti se světem kolem nich a učí je správně jednat a poznávat svoje možnosti v různých životních situacích. U učitelky v mateřské škole je důležitá její činnost diagnostická, plánovací, motivační a evaluační.
- **Organizátor** – Učitelka musí být dobrým organizátorem, vymýšlet činnosti pro děti, promýšlet celodenní aktivity.
- **Komunikátor** – Jeden z důležitých předpokladů pro výkon této práce je kvalitní řečový vzor. (Vodáková, 2008)

Učitelka v mateřské škole je veřejností vnímána spíše jako matka, než jako profesionál. Vliv na to může mít do jisté míry i velké zastoupení žen v této profesi. Často se za hlavní předpoklad v této profesi považuje láska k dětem, což bychom mohli označit spíše jako prvotní impulz pro výběr povolání, nikoli jako měřítko kvality zkušeného pedagoga. Učitel v mateřské škole musí být vybaven nepřehledným množstvím znalostí a dovedností, které využívá ve své každodenní praxi. Učitelé v mateřských školách stojí před velkým tlakem měnit své role a způsoby práce. (Syslová, 2013, s. 18)

Prevence šikany u dětí v předškolním věku

Na základních školách se v současnosti klade důraz na prevenci sociálně patologických jevů, mezi něž patří i šikana. Věnují se tomuto problému a jeho prevenci dostatečně i v mateřských školách? Někteří lidé se mohou domnívat, že u tak malých dětí nelze mluvit o šikaně a mateřská škola by se měla spíše věnovat přípravě dětí na vzdělávání spojené s nástupem na základní školu a šikanu si většinou spojují až se staršími dětmi. Přesto i malé děti dokážou nepříjemně ubližovat, a pokud nedojde k včasné intervenci, může drobná agresivita přerůst ve vážnější problémy do budoucna.

Základem úspěšné prevence šikany u dětí předškolního věku je dobře proškolený a informovaný pedagog, který se umí dívat kolem sebe otevřenými očima a v případě, že se vyskytne problém, umí adekvátně reagovat. Dalším podstatným prvkem je přátelské klima třídy. Děti by měli být učitelem vedeny k tomu, aby se navzájem respektovaly, naslouchaly si, místo soutěžení upřednostňovaly spolupráci a udržovaly přátelské vztahy.

Pravidelné vzájemné diskuse, vedené přiměřeně věku dětí o věcech, které jsou dobré, a které jsou špatné, mohou přispět k soudržnosti kolektivu dětí. Pokud se v budoucnu ve

společenství takto shodně myslících dětí objeví jeden narušitel, bude pro něj pravděpodobně dost obtížné kolektiv rozvrátit a zavést šikanu.

Nedílnou součástí prevence šikany u předškolních dětí je dobrá komunikace a spolupráce pedagoga s rodiči dětí. Pokud rodiče některého z dětí přijdou za učitelem s podezřením, že je dítěti ubližováno, ten nesmí v žádném případě zpochybňovat, či bagatelizovat jejich problém. Pedagog musí umět rodiče v klidu vyslechnout a nabídnout vhodný postup k vyřešení situace.

Jako příklad naprostého selhání učitele mateřské školy v oblasti prevence a řešení šikany můžeme uvést kauzuistiku na RVP Metodickém portále.

Anička přestala chtít chodit do školky a stěžovala si, že jí tam tři holčičky ubližují. Rodiče tomu nejprve nepřikládali velkou váhu, ale pro jistotu se dcery pravidelně vyptávali, co se děje. Postupně nabyli jistotu, že se jedná o vážnou věc.

Maruška, fyzicky zdatná, dominantní a sociálně inteligentní holčička spolu se dvěma kamarádkami trápily Aničku téměř každý den. Když paní učitelka někam odešla nebo se nekoukala, tak ji štípaly, kopaly, kroutily ruce. Dělal to chytře, aby je nikdo neviděl. Když se jednou Anička bránila, paní učitelka to uviděla. Rozzlobila se na ni a řekla jí, že s takovým chováním nebude mít žádné kamarády.

Agresorky jí znepríjemňovaly život i jinak. Při jídle jí plivaly do polívky. Nadávaly jí, že je hnusná a ošklivá Katka (podle televizního velmi sledovaného seriálu Ošklivka Katka). Říkaly ostatním, ať si vedle ní nedávají bačkorky... Hlavně Maruška ji strašila, že jí umře maminka, tvrdila, že její tatínek je zloděj a zavřou ho do vězení. Vykládala báchorky typu: „Dám jedovaté lektvary do polívky paní učitelce a ona umře.“ „Já můžu vraždit, můžu i zapálit dům i s lidmi.“ „Můj táta má boxerky (boxerské rukavice) a přijde tě zbít...“ Později se ukázalo, že se tento trojlístek choval ošklivě nejméně ke dvěma dalším holčičkám.

Rodiče Aničky nakonec šli za paní učitelkou a všechno jí řekli. Ona tomu však nevěřila a tvrdila, že si to děti dělají navzájem. Další krokem byla návštěva rodičů agresorek.

Dopadlo to špatně. Všichni zareagovali silně obranně. Matka Jolanky se oháněla dceřinou dobrou výchovou a ukončila rozhovor výkřikem: „Nebudu se s vámi bavit!“ Maminka druhé holčičky odrazila rodiče oběti rovněž tvrdě: „Nebudu s vámi mluvit, jednat budu pouze právní cestou.“ Třetí rodiče zpočátku komunikovali, druhý den ale odmítli spolupracovat. Ptali se prý dcery a ona to popřela.

Postupně se do sporu zapojili další rodiče a rozhostila se podezřívavá a napjatá atmosféra. Teprve poté začala situaci řešit ředitelka. Bohužel neúspěšně. Jakmile se udělá vážnější chyba, těžko se napravuje. (Šikana v mateřské škole, 2011)

Agresivitu předškolních dětí mohou učitelé zmírňovat pomocí her. Obzvláště vhodné jsou tzv. sociální hry, u kterých je možné pomocí rituálů a pravidel změnit agresivní chování a využít ho pro neagresivní úmysly. Děti, které mají tendence k agresivnímu chování, mívají mnohdy porušené vnímání tělesnosti. Tyto děti neumí přijímat pozitivní tělesné kontakty. Při hře mají možnost učit se prozkoumávat a ovládat své tělo, dovolit druhým na sebe sahat a přátelsky se dotýkat jiných dětí. Interakční hry mají pomoci dětem, aby si uvědomily a vyjádřily agresivní pocity, poznaly podněty zlosti a agresivního jednání, lépe porozuměly sobě i druhým, odbourávaly agresi a zlost, posílily vlastní hodnoty, navázaly neagresivní vztahy a pokojně řešily konflikty. (Předškolák s problémovým chováním, 2012)

Závěrem této kapitoly můžeme konstatovat, že přístup mateřské školky společně se zkušenostmi a profesionalitou učitelů hraje důležitou úlohu pro úspěšné zvládnání prvků šikany u malých dětí.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 PŘÍPRAVA VÝZKUMU

Praktická část diplomové práce navazuje na její teoretickou část, kde jsme vymezili základní teoretické pojmy a oblasti. Zde, se prostřednictvím výzkumu zaměříme na šikanu a na to, jak tento problém vnímají učitelé v mateřských školách.

Úvod praktické části je věnován konkretizaci výzkumného problému, výzkumnému cíli, z nich plynoucí výzkumné otázce a dílčím výzkumným otázkám.

4.1 Výzkumné šetření

Vymezení výzkumného problému

Výzkumný problém se vztahuje k šikaně dětí v mateřských školách. Zkoumá, jak šikanu vnímají učitelé v mateřských školách a jak k šikaně a jejímu řešení přistupují. Zda si myslí, že již u dětí v mateřské škole můžeme mluvit o šikaně nebo se z jejich pohledu zatím jedná jen o dětské škádlení. Jestli s dětmi na toto téma preventivně a pravidelně mluví, zda jsou přesvědčeni, že aktivní přístup k šikaně u dětí už v mateřské školce, může pomoci ovlivnit jejich pozdější postoj ohledně tohoto problému na základní škole. Jestli si myslí, že téma šikana do školky patří nebo je to spíše záležitost až učitelů na základních školách.

Výzkum se zahajuje stanovením výzkumného problému, výzkumník v něm přesně formuluje, co chce zkoumat. Výzkumný problém je základem, od kterého se odvíjejí všechny další kroky. (Gavora, 2000, s. 13)

Proč se výzkumným problémem máme zabývat

Přestože se problematika šikany může v současné době jevit jako téma dostatečně diskutované, tak se stále mezi dětmi a mládeží hojně vyskytuje. Výsledky výzkumu by mohly podpořit aktivní preventivní programy a opatření v této oblasti už u nejmenších dětí v mateřských školách, a tím do budoucna pozitivně ovlivnit jejich postoj v boji s tímto sociálně patologickým jevem, což může ve výsledku snížit její výskyt a negativní dopady na školách základních.

Charakteristika výzkumného šetření

Výzkumné šetření je prováděno kvalitativní formou. Podle Švaříčka (2007, s. 17) je kvalitativní výzkum proces zkoumání jevů v autentickém prostředí, jehož cílem je získání komplexního obrazu těchto jevů, založených na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu.

Hlavním rysem kvalitativního výzkumu jsou dlouhodobost, intenzivnost a podrobný popis. Pozorovatel zaznamenává skoro všechno, co se v daném prostředí odehraje. Během pozorování nebo hned po něm dělá krátké zápisy, ze kterých potom skládá celkový obraz o zkoumaném prostředí. (Gavora, 2000, s. 142)

4.2 Cíl výzkumného šetření a stanovení výzkumných otázek

Výzkumný cíl

Cílem výzkumného šetření je zjistit, zda se učitelé už v mateřské škole setkávají s projevy šikany u dětí.

Díličními cíli jsou:

- Zjistit, zda učitelé v mateřské škole působí na děti v oblasti prevence šikany.
- Zjistit, zda učitelé v mateřské škole považují projevy agrese a posměchu mezi dětmi za možný předstupeň šikany nebo spíše za dětské škádlení.
- Zjistit, zda učitelé mateřské školy považují téma šikany za záležitost už mateřské školy nebo až základních škol.
- Zjistit, zda se učitelé v mateřské škole setkali u dětí s jednáním, které označili za prvek šikany.

Na základě stanovených cílů jsme formulovali hlavní výzkumnou otázku a doplnili o díličí výzkumné otázky.

Hlavní výzkumná otázka

Setkávají se učitelé v mateřských školách u dětí s projevy šikany?

Díličí výzkumné otázky:

- Působí učitelé v mateřské škole na děti v oblasti prevence šikany?
- Považují učitelé v mateřské škole projevy agrese a posměchu mezi dětmi za možný předstupeň šikany nebo spíše za dětské škádlení?
- Považují učitelé mateřské školy téma šikany za záležitost už mateřské školy nebo až základních škol?
- Setkali se učitelé v mateřské škole u dětí s jednáním, které označili za prvek šikany?

4.2.1 Volba výzkumného vzorku

U kvalitativního výzkumu jde o výběr záměrný. Nikdy se nepoužívá náhodný výběr, který je typický pro kvantitativní výzkum. Záměrný výběr je potřebný proto, aby vybrané osoby byly vhodné, aby měli potřebné znalosti a vědomosti z daného prostředí. Tyto osoby výzkumník vyhledává a podrobuje zkoumání. (Gavora, 2000, s. 144)

Základní soubor se skládá ze všech učitelů mateřských škol, výběrový soubor se skládá z šesti učitelek státní městské mateřské školy. Paní ředitelka i všechny paní učitelky s prováděným výzkumem souhlasily a byly seznámeny s tím, za jakým účelem výzkum probíhá, s tématem i cílem výzkumu. Všichni účastníci výzkumu byli ubezpečeni o zajištění anonymity nejenom jejich vlastní osoby, ale i celé školky.

Respondenti jsou označováni písmenem R a číslem, které se shoduje s pořadím uskutečnění rozhovoru. Přehled respondentů je v následující tabulce (Tabulka č. 1).

Tabulka 1 Výzkumný vzorek

Respondenti	Délka praxe	Dosažené vzdělání	Využívání vzdělávacích kurzů
R1	2 roky	Střední škola pedagogická	využívá
R2	7 let	vysokoškolské	využívá
R3	31 let	Střední odborné s maturitou	využívá
R4	4 roky	Střední pedagogické	využívá
R5	10 let	Střední škola	využívá
R6	36 let	vysokoškolské	využívá

4.2.2 Metody sběru dat

Použitou technikou sběru dat je polostrukturovaný rozhovor. Rozhovor je nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Používáme pro něj označení hloubkový rozhovor. Za dva hlavní typy hloubkového rozhovoru můžeme označit polostrukturovaný rozhovor, který vychází z předem sestaveného seznamu témat a otázek, a nestrukturovaný (nerativní) rozhovor, který může být založen na jediné předem připravené

otázce a pak se výzkumník dotazuje na základě informací poskytnutých zkoumaným účastníkem. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 159-160)

Při výzkumu bylo použito zařízení běžící na operačním systému Android s aplikací Smart Voicerecorder, na které byly zaznamenány jednotlivé odpovědi respondentů. Rozhovory byly doslovně přepsány.

4.2.3 Popis sběru a zpracování dat

Výzkum probíhal ve státní městské mateřské škole během února 2015. Všechny rozhovory byly vedeny v kabinetu mateřské školky a rozhovor s jedním respondentem trval asi 20 minut. Otázky v rozhovoru byly především otevřené a zaměřené hlavně na zkušenosti a názory učitelek. V závěru byly dvě ukončovací otázky, kde byl respondentům umožněn prostor k vlastnímu vyjádření na dané téma a možnost položit otázku na to, co by je samotné zajímalo ohledně výzkumu. Všechny rozhovory byly se souhlasem respondentů nahrány na operačním systému Android s aplikací Smart Voicerecorder a poté přepsány.

4.2.4 Popis mateřské školy

Jedná se o státní městskou mateřskou školu. Z důvodu citlivosti dat při samotném výzkumu jsme respondentům slíbili zachování anonymity. Školku navštěvuje kolem 80 dětí ve věku 3-6 let. Děti jsou rozděleny do tříd dle věku, v každé třídě se nachází 24-28 dětí.

Její hlavním cílem je zajišťování předškolní výchovy podporující zdravý tělesný, psychický a sociální vývoj dětí, vytváření optimálních podmínek pro individuální rozvoj.

Mateřská škola má šest pedagogických pracovníků, jednoho speciálního pedagoga a šest zaměstnanců starajících se běžný chod školky. Program MŠ vychází z Rámcového programu pro předškolní vzdělávání. Opírá se o nejnovější poznatky vývojové psychologie a pedagogiky předškolního věku.

5 ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT

5.1 Příprava dat

5.1.1 Transkripce

Data, která jsme během rozhovorů získali, byla co nejdříve po jejich získání převedena do písemné podoby. Tento proces byl časově náročný, ale pro výzkum je podstatný. Převedení získaných dat do písemné podoby nazýváme transkripce.

5.1.2 Významové jednotky

Přepsané rozhovory jsme pročetli řádek po řádku a vybírali slova, pojmy, které nás zaujaly a zdály se významné. Z těchto pojmů, které označují jednotlivé události, nám vznikly tzv. významové jednotky.

Podle Miovského (2006, s. 227) je významová jednotka určitý vymezený úsek textu, který je nositelem nějaké informace.

5.2 Kategorizace

5.2.1 Kódování

Při kódování dat byl použit postup otevřeného kódování. Otevřené kódování je jednoduchá, ale i pracná analytická technika, jenž rozkrývá významy, které nemusí být prvoplánově zjevné. Pomocí kódování jsou informace rozděleny, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování jsou přepsané rozhovory rozděleny na jednotky, jednotkou může být slovo, sekvence slov, věta i odstavec. Každé jednotce, která takto vznikne, přidělíme kód. Poté, co je vytvořen seznam kódů, můžeme začít s jejich systematickou kategorizací. Nesystematicky, intuitivně ji provádíme v průběhu kódování. (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 211-222)

5.2.2 Kategorie

Porovnáváním a tříděním kódů jsme vytvořili jednotlivé kategorie. Každá kategorie je barevně odlišena.

Kategorie je třída pojmů, která nám vzniká tím, že vzájemně porovnáme a třídíme významové jednotky a v nich obsažené pojmy a snažíme se zjistit, zda náleží jinému podob-

nému jevu nebo jinému jevu nenáleží a tvoří tedy samotný odlišný celek. (Miovský, 2006, s. 228)

Pro další analýzu jsme zvolili šest následujících kategorií:

1. Prevence šikany
2. Povědomí o šikaně
3. Spolupráce s rodinou
4. Šikana v praxi
5. Škádlení nebo předstupěň šikany
6. Záležitost už mateřské školy

6 VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

V následující kapitole interpretujeme a vyhodnocujeme získaná data. Respondenti jsou označeni velkým R a pořadovým číslem.

Kategorie č. 1 Prevence šikany

Důležitou úlohu při předcházení sociálně patologických jevů hraje prevence. Tato kategorie zahrnuje okolnosti, které souvisejí s působením v oblasti prevence na děti ze strany mateřské školy a pedagogů.

Kódy: školní preventivní program, potřeba předcházení, ovlivňování chování, intenzita prevence, víc se o tom mluví.

➤ Školní preventivní program

Hlavním cílem je zjistit, zda existuje vypracovaný program prevence pro mateřské školky, podle kterého by se učitelé řídili a podle něhož by pracovali s dětmi.

„*Ted' si nejsem moc jistá, ale máme svůj vlastní program. Každá učitelka si to pojme, jak potřebuje.*“ (R1)

„*Tak určitě se to odvíjí podle toho, jakou máme skupinu dětí. Loni jsme měli teda hodně živou třídu, agresivní kluky. Takže tam jsme hodně dělali individuální plány. Tak většinou tak podle aktuálního složení třídy.*“ (R2)

„*Spíš si myslím, že paní ředitelka si to individuálně zpracovává pro školku.*“ (R3)

„*Já si myslím, že individuálně sami.*“ (R4)

„*Spíš sami.*“ (R5)

„*Existuje z ministerstva školství preventivní doporučený program a na základě toho máme zpracovaný náš školní preventivní program.*“ (R6)

Z odpovědí vyplývá, že **existuje preventivní doporučený program z ministerstva školství, na jehož základě si školky vypracují svůj vlastní individuální program.**

➤ **Potřeba předcházení**

Úspěšné předcházení šikany závisí i na skutečnosti, jak často se s dětmi o tomto problému mluví, a jestli se s nimi o tomto tématu vůbec mluví.

„Ano, když se něco stane, tak většinou v těch situacích to spolu nějak řešíme.“ (R1)

„No, tak tematicky. Většinou, když se vyskytne nějaký problém, pokud ve třídě. Také to hodně závisí na složení třídy.“ (R2)

„To se řeší v každé třídě na začátku školního roku, potom samozřejmě i v jeho průběhu, nebo když se vyskytne nějaký problém.“ (R3)

„Tak 1x za pololetí a potom, když se něco vyskytne, tak to samozřejmě.“ (R4)

„Průběžně v kruzích řešíme, když se nějaká situace stane. Když to tak vezmu, ono je to pořád na denním pořádku, jako, když pak ublíží, pořád to řešíme.“ (R5)

„Je to podle potřeby, když se taková situace vyskytne řešit hned, nejlépe.“ (R6)

S dětmi se ve školce **o problémech spojených se šikanou mluví podle potřeby**. Respondenti se shodují v tom, že **většinou se takto děje, když se něco stane**.

➤ **Ovlivňování chování**

Jedním z nelehkých úkolů každého pedagoga je zvládat a snažit se usměrňovat problematické chování dětí.

„Jo, daří se to.“ (R1)

„Tak určitě trochu ano, ale záleží také na vlivu rodiny, rodinného prostředí, kde vyrůstají.“ (R2)

„Tak já myslím, že ano, ale chce to i spolupráci tak, abychom vyzvali i rodiče ke spolupráci. Daří se to, ale musí chtít i rodiče a ostatní, jakože v kolektivu.“ (R3)

„Já bych řekla, že ano.“ (R4)

„Jako doufám, že v těch mezích ano.“ (R5)

„Určitě daří, ale je to někdy dlouhodobá záležitost, záleží na sestavě dětí, když se někdy sejde dobrá třída a není tam nic moc k řešení, ale někdy se nakumuluje těch problémových dětí víc, takže je práce s tím dost.“ (R6)

Problematické **chování dětí se respondentům daří ovlivňovat, přesto je úspěšnost působení na děti a jejich chování do značné míry ovlivněna složením kolektivu a vlivem rodinného prostředí.**

➤ **Intenzita prevence**

Informanti vyjadřovali své názory ohledně toho, jak intenzivně by se měla školka podílet u dětí na prevenci šikany.

„Ano, u těch předškolních dětí, bych to s nimi už tak okrajově jako“ (R1)

„Určitě bych to zahrnula do nějakých témat během roku. A samozřejmě, pokud je nějaký problém, když se něco stane. Prostě aktuálně, protože tak se vlastně dělají témata v mateřské škole.“ (R2)

„Ono záleží na seskupení kolektivu, může se stát, že ten kolektiv je opravdu takový, kdy je řekla bych opravdu ideální. Tam se ty problémy vyskytují opravdu minimálně. Je potřeba si o tom říct, protože půjdou do školy, můžou se tam s tím setkat.“ (R3)

„Zatím bych to dala okrajově, aby se s tím i oni sami moc nezabývali, aby nezískali ještě nějaké zkušenosti.“ (R4)

„Já myslím, že klidně i zdůraznit.“ (R5)

„Pokud problém ve třídě je, řešit to intenzivně.“ (R6)

Názory respondentů se v této oblasti značně liší, od intenzity okrajové, podle aktuálnosti, až po intenzivní působení.

Přesto (R4): *„okrajově, aby se s tím i oni sami moc nezabývali, aby nezískali ještě nějaké zkušenosti.“*

➤ **Víc se o tom mluví**

Respondenti se zamýšleli nad tím, zda se věnuje větší pozornost prevence v oblasti šikany, než tomu bylo v době, kdy ve školce začínali pracovat.

„Jo, já si myslím, že určitě.“ (R1)

„Určitě, myslím si, že teď v těch letech se o tom víc mluví.“ (R2)

„*To ano.*“ (R3)

„*Já teda, co jsem byla na mateřských školách, tak nikde ta prevence zatím takto neproběhla, nevím o tomto.*“ (R4)

„*Určitě. U dětí bych řekla, jsou teď více agresivní, že se to stupňuje.*“ (R5)

„*Já myslím, že. Pokývnutí. Ta pozornost, ono to vyplývá z té situace, že už se na to školy hodně připravují a zaměřují.*“ (R6)

Všichni respondenti si myslí, že **prevenci šikany se ve školách věnuje víc pozornosti**, než tomu bylo v době, když začali pracovat ve školství.

Přesto (R4): „*Já teda, co jsem byla na mateřských školách, tak nikde ta prevence zatím takto neproběhla, nevím o tomto.*“

Kategorie č. 2 Povědomí o šikaně

V současné době se téměř v každé profesi požaduje po zaměstnancích, aby si osvojovali aktuální vědomosti o tom, co souvisí s vykonáváním jejich práce.

Kódy:vzdělávání, doplnění vzdělání

➤ **Vzdělávání**

Respondenti hodnotili, zda je úroveň jejich teoretických znalostí šikany dobrá.

„*Já si myslím, že jo. Ano.*“ (R1)

„*Tak určitě. Ale myslím si, že se člověk musí v tomto neustále vzdělávat.*“ (R2)

„*Tak vždycky je co zlepšovat, já si myslím, že každé další vzdělání by bylo dobré.*“ (R3)

„*Hm. Bylo by dobré se o znalosti obohatit.*“ (R4)

„*Tak myslím si, že ano, ale klidně bych se nebránila nějakému kurzu nebo takto.*“ (R5)

„*Tak myslím si, že člověk není nikdy dost chytrý a pořád si musí doplňovat to vzdělání a získávat informace, protože to chování se mění u dětí i rodičů.*“ (R6)

Svoje teoretické **znalosti** o šikaně **hodnotí** respondenti **jako dobré, přesto považují každé další vzdělání za obohacující.**

➤ **Doplnění vzdělání**

Respondenti odpovídali na to, jak si zvyšují vzdělání v oblasti šikany a agrese u dětí v mateřských školách.

„Zatím jsem neměla možnost.“ (R1)

„Jmenovalo se to Agrese dětí v mateřské škole.“ (R2)

„Ano.“ (R3)

„Ještě ne.“ (R4)

„Ne.“ (R5)

„Ano, měla jsem kurz zaměřený na agresivitu dětí.“ (R6)

Polovina dotazovaných využila možnost, aby si **doplnila vzdělání** v oblasti šikany **podmocí speciálních kurzů zaměřených na agresivitu dětí v mateřských školách** a druhá polovina zatím žádný kurz tohoto zaměření nenavštívila.

Kategorie č. 3 Spolupráce s rodinou

Jedním z významných předpokladů pro zdárné řešení jakékoliv situace mezi školou a rodiči dětí je oboustranná spolupráce.

Kódy: stížnost rodičů, řešení stížnosti, reakce rodičů

➤ **Stížnosti rodičů**

Každá z dotazovaných se během své praxe dostala do situace, kdy si jí rodič stěžoval na to, že jeho dítěti někdo ve školce ubližuje.

„Ano.“ (R1)

„Ano.“ (R2)

„Ano.“ (R3)

„Ano, přišel, ale.....“ (R4)

„Ano.“ (R5)

„Ano.“ (R6)

➤ **Řešení stížnosti**

Pokud přijde rodič za učitelem s podezřením, že je jeho dítěti ubližováno, tak většinou čeká, že jeho problém nebude bagatelizován ani zpochybňován a pedagog mu nabídne vhodný postup řešení. Přesto řešit situace, když jedno dítě ubližuje druhému, není úplně jednoduché.

„Tak to vlastně byly ty mladší děti, a to jsme potom tu situaci už řešili s dětmi a většinou jsme i rodiče informovali. To jsme řešili s oběma rodiči, a pak jsme to nechávali na rodičích, aby to jako“ (R1)

„Pokud jde o nějaký drobný problém, tak si to vyřeším sama s dětmi. Ale měli jsme tady i holčičku, kdy jsme si pozvali rodiče těch dětí a měli jsme tu takovou schůzku, besedu, abychom si to objasnili.“ (R2)

„My jsme to nejdřív řešili i sami. Řešili jsme to nejenom tady ve školce našimi různými takovými metodami, ale moc to nepomáhalo. Problém byl, že i ti rodiče toho dítěte to nechtěli vidět. Pak jsme měli pozvané i rodiče dítěte, co šikanovalo, tam jsme moc nepochodili. Rodiče těch poškozených dětí vyprovokovali setkání na půdě školky, kde se sešli všechny strany.“ (R3)

„On to řešil u kluka, který mi přijde, že si to svým chováním vyžaduje. To nebyla šikana, akorát, že on je rodinný mazel, ten kluk. Tak to rodiče berou, že se stalo něco hrozného, ale když to vidím v kolektivu dětí, tak se zas tak nic hrozného nestalo.“ (R4)

„Nejdříve s dětmi i v těch kruzích, když to udělal, aby to vysvětlil, proč to udělal, i ty důsledky. Když to víc gradovalo, tak se zavolali opravdu rodiče a řešilo se to i s rodiče.“ (R5)

„Jdeme zpětně situaci rozbít, rozkrýt, prostřednictvím dětí, dělá se to všechno pozpátku, v podstatě vypátrat. Někdy se, ale stává, že rodič, který si přijde stěžovat, že má ten pohled i malinko zkreslený. Že ta učitelka musí být ten, co to rozhřeší a vyhodnotí.“ (R6)

Z odpovědí vyplývá, že **pokud není situaci příliš závažná, tak to učitelky řeší nejdříve společně s dětmi, a pokud se situace nezlepší, zapojují do řešení problémové situace i rodiče dětí.**

Přesto (R4) odpověděla: *„On to řešil u kluka, který mi přijde, že si to svým chováním vyžaduje.....on je rodinný mazel, ten kluk. Tak to rodiče berou, že se stalo něco hrozného.“*

➤ Reakce rodičů

Řešit neshody mezi dětmi je opravdu těžké a k důkladnému vyřešení takto nepříjemné situace přispívá i ochota, či neochota spolupráce ze strany rodičů, jejichž děti se chovají hrubě k ostatním.

„ No, jako, to je opravdu na těch rodičích. Jako někteří to ví. A jiní si to nechtějí připustit. To je tak půl na půl, myslím. “ (R1)

„ No, záleží to na rodičích. Někteří rodiče k tomu přistupují tak, no, jak to budeme řešit. Někteří rodiče řeknou, on je takový i doma, já nevím, co s ním, jsou laxní, někdy jakoby stačí i přístup těch rodičů a člověk si udělá obrázek, že ty děti za to někdy ani nemohou. “ (R2)

„ Spíš si to dítě chrání, to svoje, řekla bych. Ano, nebo teda kývnou, jakože ano, nejsou ochotni nic dělat, až to třeba opravdu vyvrcholilo vážnými problémy, tak třeba šli. Ale to už je pozdě, to chce od začátku podchytit. “ (R3)

„ Někteří berou, někteří ne. “ (R4)

„ Někteří opravdu odkývají na informaci, někteří to proberou s tím dítětem, někteří řeknou, ne, ten máš malý opravdu nic. Když to tak vezmu, dělali jsme přednášku, ale chodili spíš ti rodiče, co nemají problémy. Ti problémový, se spíš zdráhají. “ (R5)

„ No právě. Ty rodiče si to dítě ochraňují, nechtějí to mnohdy si přiznat, že to jejich dítě ubližuje. Někdo, kdo je rozumný, zrovna přistoupí k tomu, takto, ano, budeme to řešit. “ (R6)

Z výpovědí můžeme konstatovat, že **někteří rodiče se snaží spolupracovat**, ale **většina rodičů si své děti chrání**. Dle (R5) **ochotnější spolupracovat jsou spíše rodiče bezproblémových dětí**. **Pedagogové by v těchto případech uvítali lepší spolupráci ze strany rodičů problémových dětí**.

Kategorie č. 4 Šikana v praxi

I když je pedagog vybaven dobrými teoretickými znalostmi, může zjistit, že poznat a řešit šikany v praxi nemusí být tak jednoduché, jak se zdá.

Kódy: šikana, prvky šikany, projevy nepřátelství, silná agrese, růst agrese.

➤ **Šikana**

V současnosti nejspíš už mnoho lidí nezarazí, pokud budeme spojovat pojem šikana s dětmi školního věku. Nepůsobí, ale přehnaně, pokud budeme mluvit o šikaně ve spojitosti s dětmi v mateřských školách?

„Ne, já si myslím, že teďka už i ta šikana se objevuje v mateřských školách.“ (R1)

„Myslím, že v dnešní době ne, že se mohou setkat se šikanou ve školce.“ (R2)

„Já si myslím, že v té mateřské škole se ta šikana už vyskytuje. Ale je to jenom ojedinělé. Ale u předškoláků se náznaky šikany vyskytují, že to není takové to neúmyslné, ale už cílené.“ (R3)

„Nemyslím si, že je to přehnané, v dnešní době určitě ne.“ (R4)

„Já myslím, že ne. Oni ty děti dokážou už v tom menším věku jako opravdu, i ta šikana.“ (R5)

„Tak to si nemyslím, že už jsou tam někteří ti silní jedinci, kteří umí vystihnout, že můžou škodit tomu slabšímu tak, že se to tam může objevit.“ (R6)

Z výše uvedených odpovědí je zřejmé, že **v dnešní době už můžeme spojovat** problematické chování **dětí v mateřských školách s pojmem šikana.**

➤ **Prvky šikany**

Všichni dotazovaní uvedli, že **se během své praxe v mateřské škole setkali** u dětí **s atributem šikany.**

„Ano.“ (R1)

„Asi jo, myslím si, že jo.“ (R2)

„Ano.“ (R3)

„No, jenom to, že někdo poznamenal, že má značkovou obuv a někdo nemá.....“ (R4)

„Ano.“ (R5)

„No setkala, no.“ (R6)

➤ **Projevy nepřátelství**

Už u malých dětí můžeme pozorovat prvky nepřátelského chování vůči sobě navzájem. S jakými projevy nepřátelství se můžeme setkat u dětí ve školce nejčastěji?

„Že si berou hračky, že i už nějaké ty slovíčka, že ne jako sprosté, ale že se třeba posmívají i tomu druhému, třeba kvůli oblečení nebo tak.“ (R1)

„Tak asi nějaké to takové požd'uchování, ubližování, sprosté slovo občas, takové vychytralosti, jako beru hračku a vím, že je to, no takové, takové, že to ví ty děti.“ (R2)

„Berou si hračku, pošťuchují se, posmívání, že špatně mluví, chodí jinak oblečený u starších.“ (R3)

„Hádají se o hračky, neumí se dělit o hračky nebo dělit se.“ (R4)

„Nejčastěji opravdu takové ty bitky, měli jsme chlapečka, který opravdu kousal.“ (R5)

„Že si i fyzicky ubližují, určitě to slovní.“ (R6)

Oslovení respondenti uvedli jako nejčastější projevy nepřátelství u dětí to, že se často **hádají, požd'uchují, posmívají, neradi se dělí**, ale také si i **ubližují fyzicky**.

➤ **Silná agrese**

Mnoho lidí si nespojuje ubližování u dětí v mateřských školách s příliš velkou agresí, ale jen s požd'uchováním, posmíváním, či dohadováním. Jaká je, ale skutečnost?

„Vlastně to byli předškolní děti. Chlapeček byl takový celkem nepřátelský. Ostatní se proti němu spikly, jako nebav se s ním, pojd' s námi, nechej ho tam. Takové, no přišlo mně to od nich takové škaredé. No, zaráželo mě to.“ (R1)

„Bylo to určitě u těch starších a bylo to takové to kopání, agresivní fyzické násilí, shození nebo takové to schovávání věcí.“ (R2)

„Tak to bylo, to takové kousání a škrábání až do krve. Že dítě mělo věk, že si to uvědomovalo, že je to špatné. No, bylo to až na krev. To už se mně zdálo opravdu moc.“ (R3)

„Hm, ano. Setkala jsem se. Holčička upadla a kluk ji začal kopat do obličeje.“ (R4)

„Ano, oni si opravdu vyhledávali toho chlapečka, schovávali mu oblečení, poničili ho, záměrně ho vyhledávali.“ (R5)

„Bohužel v poslední době, v posledních zhruba 3 letech, ano. Už takové typy se objevují.“
(R6)

Nadmíru agresivní chování, které navíc zaráží kvůli věku útočníků, **se vyskytuje už i v mateřských školách.**

➤ **Růst agrese**

Často můžeme slyšet, že dnešní děti jsou nevychované, drzé a plné agrese. Naším cílem není zjišťovat příčinu toho jevu, ale je opravdu možné, že by se agrese u dětí v mateřských zvyšovala?

„Ano.“ (R1)

„Ano, určitě.“ (R2)

„Ano.“ (R3)

„Když jsem začínala, zdálo se mně, že se k sobě chovali líp.“ (R4)

„Určitě.“ (R5)

„Je toho rozhodně víc, než tomu bývalo. Bývali klukoviny a zlobení, teďka jakoby přerůstá, ta míra.“ (R6)

Míra **agrese u dětí** v mateřských školách se rok od roku **zvyšuje.**

Kategorie č. 5 Škádlení nebo předstupň šikany

Malé děti se mezi sebou běžně škádlí, což není důvod k velkým obavám, ale pokud se toto škádlení změní v šikanu, začíná problém.

Kódy: řešení dle závažnosti, dětská zábava, záměrné ubližování, promyšlenost, hra nebo hranice.

➤ **Řešení dle závažnosti**

Když budeme sledovat při hře malé děti, určitě nám nemůžou uniknout drobné neshody, kdy se jedno dítě posmívá druhému, sem tam do něj trochu strčí. Je nutné řešit hned i tyto drobné prohřešky, aby se toto chování nestupňovalo, nebo to prostě k jejich věku patří a přejde to samo.

„Podle toho, jak je to závažné, no, tak to s dětmi řešíme.“ (R1)

„Určitě, řešit to hned, nenechávat to až do závažnějších problémů.“ (R2)

„Já si myslím, že je potřeba se tomu věnovat. Nemusím to velice řešit, pokud je to drobné postrkování, ale snažit se je zaměstnat, aby to nedělali. Řešit, určitě nad tím nemávnout rukou.“ (R3)

„Rozhodně hned řešit.“ (R4)

„Já myslím, že řešit hned, ono se to časem pak stupňuje.“ (R5)

„Řešíme to nejlépe ihned. Záleží na nějaké takové závažnosti, že jednoduché věci neřešíme, ale pokud už to narůstá nebo je to takové, že některé dítě by tím mohlo trpět, řešíme to okamžitě.“ (R6)

U malých dětí je dobré **hned řešit i drobné problematické chování**. Učitelky se shodují v tom, že není vhodné nad takovým jednáním mávnout rukou, určitě tomu věnovat pozornost.

➤ Dětská zábava

Co je to vlastně škádlení? Za škádlení bychom mohli považovat chování, které je oběma jedincům v daném okamžiku příjemné a oba je to baví. Co považují respondenti u dětí za škádlení?

„No, když se jeden druhému vlastně posmívají kvůli něčemu, no kvůli třeba oblečení, nebo kvůli tomu, že mají něco jiného.“ (R1)

„No určitě posmívání, nějaké naschvály, jo, bití, ubližování.“ (R2)

„Tak škádlení, někdy se ty děti tak spolu pošťuchují nebo se honí, spíš to začíná jako zábava, může to končit pláčem, ale není v tom úmysl.“ (R3)

„Někdy se třeba posmívají, třeba kvůli značkovému oblečení, takové, nemáš Adidas, nemáš Nike. Nemáš tam fajku. Ale jinak.....“ (R4)

„Jakože to není opakované, že se jen tak pošťuchují, jako, že když je to takové vzájemné, ale když už jeden řekne ne, a když už člověk vidí, že se mu to nelíbí, to už by se mělo řešit.“ (R5)

„Tak nějaké takové hrátky při hře, nějaké takové oslovení“ (R6)

Názory na to, co je to škádlení se u respondentů **značně liší**. (R3, R5, R6) se shodli, že **škádlení je v podstatě hra**, která může sice někdy končit pláčem, ale **není v tom úmysl**. **Pokud už se tato hra jednomu nelíbí**, mělo by se to **řešit**.

(R1, R2, R4) považují za škádlení **hlavně posmívání, naschvály, bití, ubližování**.

➤ **Záměrné ubližování**

Pokud je vidět, že se děti baví, není nutné do jejich her příliš zasahovat. Co však máme považovat za impuls, toho, že zábava překračuje hranice škádlení a je nezbytné zasáhnout.

„Třeba nějaká partička na jednoho kluka, jo, že se mu naschvál posmívali, dělali různé věci, že mu něco brali ze skříňky nebo to, už člověk vidí, že to hraničí jako s“ (R1)

„No, určitě, když je ten nějaký jedinec nešťastný, že ho to nějak vyhraňuje ve skupině, že je jiný, smutný, pláče nebo naopak je agresivní, má takové....“ (R2)

„Prostě to druhé dítě se cítí nějak tím poškozené. Cítí se špatně, začne plakat, na něco si stěžovat, upozorňovat nebo změni chování ve školce.“ (R3)

„Já si myslím, že to začíná i tím posměchem jo, to je začátek všeho, jinak až už se začnou bít je už pozdě.“ (R4)

„Když se to opravdu opakuje a tomu druhému se to nelíbí.“ (R5)

„Tak jako, když je to dítě plačtivé, nechce chodit do školky, nebo už se to řeší víc, že je tam něco nezdravého v kolektivu.“ (R6)

Názory respondentů se shodují v tom, že **hranici škádlení překračuje takové chování, u kterého vidí, že dítě je nešťastné**, nelíbí se mu to, co se s ním děje.

➤ **Promyšlenost**

Občas se může stát, že na první pohled vypadá chování malých dětí jako nevinná hra, při bližším zamyšlení a delším sledování dětí můžeme zjistit, že se jedná o chování, které někomu ubližuje.

„Hm, ne. Zatím ne.“ (R1)

„Určitě, asi u těch předškolních dětí, oni jsou už takový chytřejší. U těch malých je to takové ještě nevinné, že oni, neví.“ (R2)

„Setkala jsem se např. s tím, že děvčátko nám tu kradlo. Ze začátku to vypadalo na drobnosti. Postupně to začalo narůstat, až bralo dětem ze skříňek jejich osobní věci.“ (R3)

„Já jsem se s tím, myslím, ještě nesetkala.“ (R4)

„Já myslím, že ano.“ (R5)

„Ano, už jsme to měli, a to je právě tím, když se ti jedinci semknou jakoby dohromady. Jak se semknou ty blízké typy, pak si najdou toho slabšího.“ (R6)

Zkušenosti v této oblasti **jsou** u respondentů **různé**. (**R1 a R4**) uvádí, že se s **podobným jednáním** zatím **nesetkali**.

Přesto (R2, R3, R5, R6) uvádí, že se u dětí **setkali s chováním, které vypadalo** ze začátku **nevinně, ale později zjistili, že toto chování někomu ubližuje**, u dětí setkali. **Typické je spíše pro starší děti v předškolním věku**, než u těch menších.

➤ **Hra nebo hranice**

Škádlení by nemělo překročit určité hranice, aby se následně nezměnilo v ubližování. Jak obtížné je u tak malých dětí poznat rozdíl mezi hrou a chováním, které už překročilo její hranice.

„Tak vlastně podle věku. Ty tři až pětileté, no čtyřleté, tak tam je to spíš takové škádlení, oni, ještě neví, když už to ty děti ví a stejně dělají tyto věci, tak to už mně přijde, že to velice hraničí.“ (R1)

„No, myslím si, že to člověk asi pozná, ale musí to dlouhodobě sledovat.“ (R2)

„Musí člověk to děcko dobře znát a vědět, jestli si opravdu uvědomuje, že to co dělá je opravdu špatné. Některé ty malé děti si to ještě neuvědomují. Ale těžké to je, si, myslím.“ (R3)

„Jestli to jde rozeznat? Já myslím, že určitě. Oni teď na sebe, teď docela útočí, ty děti, to už je očividné.“ (R4)

„Já myslím, že jo, člověk musí delší dobu sledovat ty děti a jako se fakt nad tím i zamyslet. Jestli je to hra nebo až ta hranice.“ (R5)

„Myslím, že učitelka by to měla poznat.“ (R6)

Většina dotazovaných si myslí, že je těžké rozeznat rozdíl mezi dětským škádlením a chováním, které už překročilo hranice škádlení. Shodují se na tom, že **dítě musí znát a jeho chování nějakou dobu pozorovat. Vědomé překročení těchto hranic vidí spíš u starších dětí, ty nejmenší ještě tak neví.**

Přesto (R4) si myslí, že je to očividné. (R6) učitelka by to měla poznat.

Kategorie č. 6 Záležitost už mateřské školy

Kdy vlastně nastává ten správný čas seznámit děti s nebezpečím šikany?

Kódy: schopnost chápat špatné, problém už mateřské školy, řešení pozornosti, ovlivňování budoucnosti.

➤ Schopnost chápat špatné

Děti na základní škole už dokážou posoudit, co je dobré a co je špatné. Pokud s nimi budeme mluvit o nebezpečí šikany a ubližování dovedou tomuto problému porozumět. Jsou ovšem schopné porozumět tomuto problému i děti v mateřských školách, za předpokladu, že se jim to vysvětlí přiměřeně jejich věku?

„Ano, jo. Určitě.“ (R1)

„Myslím, že jo. Ale pokud se jim to vysvětlí k věku, pochopí, že je to něco špatného.“ (R2)

„Já myslím, že ano.“ (R3)

„Předškoláci určitě, ale jinak nevím. U těch menších se i něco několikrát vysvětluje, a stejně tu chybu udělají.“ (R4)

„Myslím, že ano.“ (R5)

„Myslím, že jsou, už mají intelekt k tomu vyvinutý, že rozhodně ano.“ (R6)

Téměř všichni dotazovaní, se vyjádřily, že **děti v mateřské škole jsou schopné pochopit, že se jedná o něco špatného**, když se jim to vysvětlí přiměřeně jejich věku.

(R4) si myslí: předškoláci určitě, ale jinak nevím.

➤ **Problém už mateřské školy**

Měla by se prevencí v oblasti šikany zabývat už mateřská škola nebo je to záležitost až školy základní?

„Já si myslím, že by už ta mateřská školka.“ (R1)

„Ne, určitě v mateřských školách. Co nejdřív.“ (R2)

„Určitě měla.“ (R3)

„Ne, určitě od mateřské školky, protože ty děti to všechno vnímají.“ (R4)

„Už mateřská škola.“ (R5)

„No rozhodně, už v mateřské škole začít.“ (R6)

Dle odpovědí je zřejmé, že **šikana by měla být otázkou už mateřské školy.**

➤ **Řešení pozornosti**

Je pozornost věnovaná šikaně v mateřské škole vyhovující?

„Já si myslím, že je to jako dostačující, pokud se jako nedějí nějaké, no,“ (R1)

„No, myslím si, že by mělo určitě být zařazeno daleko víc pro učitele, protože si myslím, že to bude aktuální, kór v dnešní době, kdy je tolik zla a agresivních dětí. Tak určitě víc.“ (R2)

„Já myslím, že se proto snažíme dělat hodně, ale ještě tam nějaká spolupráce, jak rodiče nebo i ty ostatní k tomu, aby se podíleli na té nápravě.“ (R3)

„Hm, myslím, že jo.“ (R4)

„Já myslím, momentálně až tak ne, jo, že se tím nezabývají až tak do hloubky.“ (R5)

„To nedovedu posoudit, ale v naší mateřské škole to řešíme.“ (R6)

Názory respondentů se zde rozcházejí. (R2) si myslí, by v tomto směru mělo být **víc věcí zařazených pro učitele. (R3)** říká, že by bylo dobré **zařadit i spolupráci rodičů. (R5)** si myslí, že **by se problémem měli zabývat víc do hloubky. (R6)** to nekáže obecně posoudit, ale **u nich to řeší. (R1 a R4)** se domnívají, že **pozornost** věnovaná šikaně v mateřských je **vyhovující.**

➤ **Ovlivňování budoucnosti**

Ty děti, které se seznámí s nějakým problémem už v útlém věku, mu potom dokážou čelit lépe, než děti, které tuto možnost neměly. Aktivní přístup v oblasti prevence šikany už u dětí v mateřských školách může pozitivně ovlivnit jejich postoj k tomuto problému ve školách základních.

„Jo, já si myslím, že určitě. Pokud s tím děti seznámí, tak už si toho budou víc všímat.“
(R1)

„Určitě, myslím si, a souhlasím s tím.“ (R2)

„Myslím si, že určitě je to dobré.“ (R3)

„Myslím si, že určitě.“ (R4)

„Myslím si, že určitě.“ (R5)

„Rozhodně, rozhodně, děti mezi 5 a 6 rokem už jsou schopné toto rozpoznat a řešit.“ (R6)

Aktivní přístup mateřské školy v oblasti šikany jednoznačně **pomáhá dětem** v tom, **aby se s tímto problémem později lépe vypořádaly**.

7 SHRUTÍ VÝZKUMNÉ ČÁSTI

Cílem výzkumu bylo zjistit za pomoci rozhovorů, zda se učitelé už v mateřské škole setkávají s projevy šikany u dětí.

Během výzkumu jsme se snažili nalézt odpověď také na následující výzkumné otázky.

Působí učitelé v mateřské škole na děti v oblasti prevence šikany?

Z výzkumu vyplývá, že existuje školní preventivní program, na jehož základě si školky vypracovávají svůj vlastní preventivní program a každá učitelka si tento program přizpůsobuje podle své individuální potřeby. Dle dotazovaných se prevencí šikany ve školkách věnuje víc pozornosti, než tomu bylo v době, když začaly pracovat ve školství. Respondenti s dětmi o problémech šikany v rámci prevence mluví podle potřeby, většinou, když se vyskytne nějaký problém. Dle respondentů se daří ovlivňovat problematické chování dětí, ale je to dlouhodobá záležitost, kdy hodně závisí na seskupení dětí v kolektivu a na spolupráci s rodiči dětí. Učitelé v mateřské škole mají možnost si doplňovat znalosti pomocí kurzů zaměřených na agresivitu dětí ve školkách a práci s nimi, někteří toho využívají a někteří zatím ne. Když dotazovaní mluvili o svých teoretických znalostech v oblasti šikany, tak se shodli na tom, že by jim nevadilo obohatit se o tyto znalosti ve větší míře.

Považují učitelé v mateřské škole projevy agrese a posměchu mezi dětmi za možný předstupeň šikany nebo spíše za dětské škádlení?

Respondenti jsou přesvědčeni, že by se u dětí mělo řešit ihned i drobné problematické chování jako jsou posměšky či postrkování a nemávat nad tím rukou, protože by se toto chování mohlo do budoucna stupňovat. Názory na to, které chování můžeme považovat ještě za škádlení a co už přesahuje hranice, se u respondentů rozcházejí. Někteří považují za škádlení hlavně posmívání, naschvály, bití, ubližování. Zbytek říká, že škádlení je v podstatě vzájemná hra, u které není úmysl ublížit. Poznat hranici, která přesahuje škádlení a kde začíná ubližování, by učitel měl poznat, přesto to není jednoduché a je potřeba dítě dobře znát. Jestli chápe, že dělá něco špatného (dle zkušeností dotazovaných, některé malé děti do čtyř let si to ještě neuvědomují) a situaci déle pozorovat. Respondenti si myslí, že znakem toho, že se dětské škádlení mění v něco závažnějšího, je to, že dítě je nešťastné a taková situace by se měla řešit.

Považují učitelé mateřské školy téma šikany za záležitost už mateřské školy nebo až základních škol?

Dle dotazovaných by se prevencí šikany měla zabývat už mateřská škola, protože děti ve školce jsou schopné porozumět této problematice, pokud se jim vysvětlí přiměřeně věku. Na to, jak intenzivně se má mateřská škola problému šikany věnovat, se názory respondentů rozcházejí, a to od okrajového působení až po intenzivní působení. Vyskytl se, ale i názor, že okrajově, aby se tím děti moc nezabývaly a nezískaly ještě nějaké zkušenosti. Respondenti se také nemohou shodnout na tom, zda je pozornost věnovaná šikaně v mateřských školách vyhovující. Dva si myslí, že pozornost věnovaná šikaně v mateřské škole je vyhovující. Ostatní se vyjádřili, že by mělo být zařazeno víc věcí pro učitele, zařadit spolupráci s rodiči a problémem se v mateřských školách zabývat víc do hloubky.

Setkali se učitelé v mateřské škole u dětí s jednáním, které označili za prvek šikany?

Všichni dotazovaní se za dobu své praxe ve školce setkali u dětí s prvky šikany a myslí si, že v současnosti můžeme spojovat problematické chování u dětí v mateřských školách s pojmem šikana, zvláště u předškolních dětí. Děti se často hádají, pošťuchují, posmívají, neradi se dělí, ale také si ubližují i fyzicky. Dokonce už ve školce se vyskytuje taková agrese, že svojí hrubostí až zaráží (ničení osobních věcí, kopání do obličeje, úmyslné vylučování z kolektivu, agresivní fyzické ubližování, úmyslné kousání do krve). Výjimkou není ani promyšlené ubližování, které je typické spíše pro předškoláky. Také se stává, že si rodiče stěžují na to, že jejich dítěti někdo ubližuje. Ze strany jedné učitelky zazněl i takový názor, že rodič řešil ubližování u chlapce, který si to svým chováním podle ní vyžaduje. Pokud není situace příliš závažná, tak se problém řeší nejdříve společně s dětmi, a pokud se situace nezlepší, zapojují do řešení problémové situace i rodiče dětí. Velký problém při boji se šikanou vidí učitelé ve spolupráci s rodiči. Někteří rodiče se snaží spolupracovat, ale většina si své dítě chrání a brání se kooperaci. O spolupráci mají zájem spíše rodiče bezproblémových dětí. Nejvíce zarážející je skutečnost, že dle respondentů agrese u dětí rok od roku roste.

Na základě odpovědí respondentů jsme získali odpověď i na hlavní výzkumnou otázku.

Setkávají se učitelé v mateřských školách u dětí s projevy šikany?

Ano, učitelé v mateřských školách se u dětí setkávají s projevy šikany a rostoucí agresi i samotnou šikanou u dětí vnímají jako závažný problém.

8 DISKUSE

Další skutečnosti, které vyplynuly z výzkumu

Na konci rozhovoru s každou dotazovanou jsem se zeptala, zda by ona sama chtěla zdůraznit nějakou oblast, o které jsme mluvili, nebo by se chtěla na něco zeptat mě. Všechny učitelky, kromě jedné této možnosti využily. **Na základě toho jsme získali další zajímavé informace.**

Učitelé v mateřských školách by uvítali existenci podkladů, které by přesně ukazovaly, jak prevenci u dětí vést, jak s nimi konkrétně pracovat např. pomocí her a tematických filmů.

Jednu z příčin, která přispívá k prohlubování problémů se šikanou, vidí učitelé i v přístupu rodičů a jejich spolupráci, či lépe nespolepřáci. Rodiče dnes na děti nemají čas, objevuje se vysoká rozvodovost, neshody mezi partnery, a to všechno se projevuje v chování dětí a také jejich zvýšené agresi vůči okolí. Dříve rodiče brali učitele jako autoritu, dnes tomu tak není.

Přeplněné třídy, kdy jedna učitelka má na starosti i 28 dětí umožňuje větší prostor pro výskyt šikany. V současnosti jsou vidět více sociální rozdíly mezi dětmi. Ty, které jsou z movitějších rodin, dávají často těm méně movitým najevo nadřazenost. Tyto třídní rozdíly by, podle zahraniční zkušenosti jedné z učitelek, mohly smazat školní uniformy zavedené už od školky.

Jako jedno z dalších dobrých řešení této problematiky vidí učitelé v zavedení funkce výchovného poradce do školek (což by mohl vykonávat i sociální pedagog) a asistentů pedagoga, o jejichž pomoc by učitelky při práci s problémovými dětmi hodně stály. Největším problémem v uskutečnění těchto opatření vidí otázku financí.

Na základě těchto podnětů bychom navrhli následující doporučení pro praxi.

Zavést jednotný preventivní program pro všechny mateřské školy v České republice, jenž by obsahoval tematické hry i videa, které by učitelé mohli při práci s dětmi využívat pravidelně během školní docházky a ne jenom v těch případech, když se něco mezi dětmi stane.

To, jaké jsou vztahy v rodině, a jak přistupují k výchově svých dětí rodiče, škola nejspíš neovlivní. Možná by nebylo špatné zařadit během školního roku dvě nebo tři akce, kterých by se spolu se svými dětmi aktivně zúčastňovali i rodiče. Určitě by to nevyřešilo všechny problémy, ale je možné, že by se tím mohlo přispět k lepším vztahům mezi školou a rodinou.

Zavedení uniforem do škol je hodně diskutované téma, ale pokud jsou už tříleté děti ve školce schopné trápit svého spolužáka jenom proto, že nemá na triku fajku, stálo by za zamyšlení, zda by se sociální rozdíly mezi dětmi nemohly zmírnit zavedením uniforem už od mateřské školy.

Do větších školek zavést funkci výchovného poradce (což by, mohl vykonávat sociální pedagog), který by pracoval s problémovými dětmi i jejich rodiči, a také do každé třídy zavést asistenty pedagoga.

ZÁVĚR

Šikana patří mezi aktuální sociálně patologické jevy, s nimiž dnešní společnost a hlavně školy bojují. Některým lidem se může zdát, že zatěžovat děti tímto problémem před nástupem do prvních tříd základních škol je zbytečné, přesto tomu tak není. Díky dnešnímu uspěchanému stylu života a odlišným prioritám nejenom ve společnosti, ale hlavně v rodinách, se u současných dětí nachází daleko víc agrese, než tomu bylo v minulosti. A je možné, že pokud se tento stav podcení, může agresivita mezi dětmi růst.

V teoretické části, jsme se snažili objasnit základní pojmy spjaté s problémem šikany. Věnovali jsme se příčinám šikany, jejím formám, řešením, následkům a prevenci tohoto sociálně patologického jevu. Cílem empirické části bylo zjistit, jestli se s šikanou můžeme setkat už u dětí v mateřských školách, a jak tuto problematiku vnímají právě učitelé v předškolních zařízeních.

Z výzkumu vyplynulo, že už u dětí v mateřských školách se můžeme setkat s prvky šikany a rok od roku zvyšující se agresí. U některých dětí jsou projevy nepřátelského chování natolik silné, že svojí hrubostí a vzhledem k věku aktérů až zarážejí. Pokud se nad tímto zamyslíme, musíme si uvědomit, že pokud některé děti mají takové chování už v předškolním věku, co pro ně bude standardem na základních a středních školách.

Jedinou účinnou zbraní v boji s tímto problémem je prevence. A čím dříve, tím lépe. Děti v předškolních zařízeních mají natolik vyvinutý intelekt, že pokud se jim problematika ubližování vysvětlí přiměřeně k jejich věku, jsou schopné rozeznat, co je špatné a co se sluší. U některých dětí je problém v rodinné výchově a proto je dobré, kdyby se s předcházením násilí setkaly aspoň ve školním zařízení, aby měly možnost dvojího pohledu na danou situaci.

Mým přáním je, aby diplomová práce přispěla k podpoře preventivních programů v této oblasti už u dětí v předškolních zařízeních, a tím se do budoucna podařilo pozitivně ovlivnit jejich postoj k šikaně, což by mohlo ve výsledku snížit i její výskyt a negativní dopady na školách základních a časem třeba i na školách středních.

V závěru práce bych si dovolila citovat jednu z dotazovaných učitelek: *Bylo by to docela dobré, kdyby ta vaše práce měla smysl a pomohlo to a prospělo těm mateřským školám.*

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Univerzita Komenského Bratislava: Public Promotion, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3.
- [2] ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. Tišnov: SURSUM, 1997. ISBN 80-85799-03-0.
- [3] ELLIOTTOVÁ, Michele. *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-034-0.
- [4] FIELDOVÁ, Evelyn. *Jak se bránit šikaně*. Praha: Euromedia Group, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.
- [5] FISHER, Slavomil., ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie*. Praha: GradaPublishing, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.
- [6] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- [7] HAVLÍK, Radomír., KOŤA, Jaroslav. *Sociologie výchovy*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-635-7.
- [8] HERZOG, Rupert. *Násilí není řešení*. Praha: GradaPublishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.
- [9] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [20] KLAPILOVÁ, Světlá. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého. 2000. ISBN 80-7076-669-8.
- [31] KOLÁŘ, Michal. *Výcvik odborníků v léčbě šikany*. Praha: Pražská vysoká škola psychosociálních studií, 2013. ISBN 978-80-904-748-2-6.
- [42] KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola*. Praha: GradaPublishing, 2008. ISBN 978-80-247-1568-1.
- [53] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [64] KRAUS, Blahoslav. *ČLOVĚK-PROSTŘEDÍ-VÝCHOVA*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- [75] LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-65-2.
- [86] LOVASOVÁ, Lenka. *Subjektivní symbolická vizualizace rodiny*. Západočeská univerzita v Plzni, 2011. ISBN 978-80-261-0076-8.

- [97] MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: GradaPublishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.
- [108] MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: GradaPublishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
- [119] ŘÍČAN, Pavel., JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: GradaPublishing, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.
- [20] ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.
- [212] SYSLOVÁ, Zora. *Profesní kompetence učitele mateřské školy*. Praha: GradaPublishing, 2013. ISBN 978-80-247-4309-7.
- [22] ŠIMEGOVÁ, Miroslava., SZELIGA, Peter. *Výskumšikanovania v prostredí školy*. Trnava: Trnavská univerzita, 2012. ISBN 978-80-8082-543-0.
- [23] ŠVARŤÍČEK, Roman., ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkumv pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [24] VÁGNEROVÁ, Kateřina a kol. *Minimalizace šikany: Praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-611-7.
- [25] VYKOPALOVÁ, Hana. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0337-4.
- [26] WEBSTER-DOYLE, Terence. *Proč mě pořád někdo šikanuje*. Praha: Pragma, 2002. ISBN 80-7205- 804-5.

Elektronické zdroje:

- [27] KŘIŽOVATKY ŽIVOTA. Jak se bránit, když učitel ignoruje šikanu jednoho z žáků [online]. ©2015 [cit. 2015-01-03]. Dostupné z:
<http://www.iprima.cz/krizovatky/clanky/jak-se-branit-kdyz-ucitel-ignoruje-sikanu-jednoho-z-zaku>
- [28] PORADTE.CZ. Šikana ve škole [online]. ©2004-2015 [cit. 2015-01-03]. Dostupné z:
<http://www.poradte.cz/skola/1339-sikana-ve-skole-ucitelka-to-neresi.html>
- [29] BLESK. CZ. Události zahraničí [online]. ©2001-2015 [cit. 2015-01-03]. Dostupné z:
<http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-udalosti-zahranici/170388/miluju-te-tati-dobrou-rekla-skolacka-14-a-obesila-se-kvuli-sikane.html>

[30] MOJE MŠ. ROLE Učitelky [online]. ©Peoplefornet a.s. [cit. 2015-01-03]. Dostupné z:<http://mojems.svet-stranek.cz/roleucitelky/>

[31]METODICKÝ PORTÁL. Šikana v mateřské škole: diferenciální diagnostika – jak rozlišit šikanování od škádlení [online]. ©2012 [cit. 2015-01-03]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/p/11303/SIKANA-V-MATERSKE-SKOLE-DIFERENCIALNI-DIAGNOSTIKA---JAK-ROZLISIT-SIKANOVANI-OD-SKADLENI.html/>

[32] METODICKÝ PORTÁL. Předškolák s problémovým chováním [online]. ©2012 [cit. 2015-01-03]. Dostupné z:

<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/16489/PREDSKOLAK-S-PROBLEMOVYM-CHOVANIM-PREVENCE-AGRESIVITY-V-MATERSKE-SKOLE.html/>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

NAPŘ. Například.

SEZNAM TABULEK

TABULKA 1. Výzkumný vzorek

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: REŠERŠE POUŽITÉ LITERATURY

Příloha P II: POJMY-SLOVNÍK

Příloha P III: FORMULÁŘ K ROZHOVORŮM

Příloha P IV: PŘEPISY ROZHOVORŮ S RESPONDENTY

PŘÍLOHA P I: REŠERŠE POUŽITÉ LITERATURY

BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Univerzita Komenského Bratislava: Public Promotion, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3.

Dílo představuje sociální pedagogiku jako disciplínu, která má pomáhající charakter. Zahrnuje teoretické přístupy, demonstrovuje sociální pedagogiku jako životní pomoc, podloženou výsledky výzkumných zjištění, příklady případových studií z praxe a zkušenostmi ze zahraničních studijních pobytů. V kapitole Sociální pedagogika a škola se zabývá problémy šikany, její prevenci a intervencí.

FIELDOVÁ, Evelyn. *Jak se bránit šikaně*. Praha: Euromedia Group, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.

Knihy vychází ze zkušeností, které autorka načerpala během své celoživotní praxe jako školní psycholog. Samotné jádro knihy tvoří šest pilířů obrany proti šikaně. Nabízí jednoduché a praktické rady pro děti i pro jejich rodiče, jak rozpoznat šikanu. Ukazuje, jak posílit sebevědomí, obětem násilí nabízí strategie na úspěšnou obranu proti útokům ve školním kolektivu.

HERZOG, Rupert. *Násilí není řešení*. Praha: GradaPublishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

Publikace definuje násilí, jeho vývoj a podmínky, za kterých vzniká, v nichž se mu daří. Orientuje se na násilí ve školním prostředí, na šikanu, mobbing a konflikty. Navrhuje možnosti, jak násilí předcházet, jak se mu bránit, ukazuje praktické cvičení, která lze použít nejenom ve školách.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: GradaPublishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

Dílo zkoumá důvody zvyšující se agresivity u dětí. Přestože autor čtenářům poskytuje přehled teorie základních pojmů vztahujících se k agresii a šikaně, není jeho cílem odborné pojednání na téma sociálně patologických jevů. Snahou autora je, aby kniha sloužila pedagogické veřejnosti a studentům učitelských oborů jako opora při práci s problémovou mládeží.

ŘÍČAN, Pavel., JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Praha: GradaPublishing, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.

Publikace prostřednictvím tematických okruhů popisuje a přibližuje základní témata šikany. Z hlediska obsahu se jedná o podrobnou publikaci, která kromě základní teoretické

orientace v oblasti šikany nabízí praktické a osvědčené metody řešení tohoto problému. Kniha je přínosným shrnutím podstatných sdělení nejenom pro odbornou veřejnost, ale i pro rodiče, kteří mají obavy, že se jejich dítě stalo obětí šikany a neví, jak situaci řešit.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

Kniha vychází z výzkumu agrese v Psychologickém ústavu Akademie věd České republiky. První tři kapitoly osvětlují čtenářům hlouběji teoretickou tematiku šikany, další kapitoly čtivou a přehlednou formou nabízejí praktická řešení šikany.

PŘÍLOHA P II: POJMY - SLOVNÍK

Agresivita - je charakteristický znak osobnosti jedince. (Martínek, 2009, s. 9-10)

Agrese - je projev agresivity v chování jedince. (Martínek, 2009, s. 9-10)

Agresor - je nejenom ten, kdo šikanu iniciuje, ale i ten, kdo se jí aktivně účastní. (Říčan, 2010, s. 53)

Prevence násilí - zahrnuje prostředky, jak mu předcházet (primární prevence), stejně jako formy intervence v akutních situacích s prvky násilí a konfliktů (sekundární prevence) a opatření k následnému řešení (terciární prevence). (Herzog, 2009, s. 37)

Šikana - ubližování mezi těmi, kteří jsou ve stejném postavení, mezi obětí a agresorem je osobní asymetrický vztah moci. (Říčan, 2010, s. 21)

Teasing - chování, které šikanu připomíná, ale ve skutečnosti se jedná o nevinné škádlení mezi dětmi. (Martínek, 2009, s. 109)

Oběť šikany - obětí se může stát kdokoliv. (Říčan, 1995, s. 34)

PŘÍLOHA P III: FORMULÁŘ K ROZHOVORŮM

1. Jak dlouho pracujete v mateřské škole?
2. Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání?
3. Doplnujete si vzdělání doplňujícími kurzy?
4. Existuje oficiální preventivní program zaměřený na šikanu u dětí v mateřských školách, podle kterého se řídíte? (Pokud ne, vypracováváte si jej sami)?
5. Jak často mluvíte s dětmi o nebezpečí šikany?
6. Daří se Vám ovlivňovat problematické chování dětí?
7. Domníváte se, že jsou Vaše teoretické znalosti o šikaně u dětí v mateřských školách dobré?
8. Absolvovala jste nějaký doplňující kurz zaměřený na šikanu u dětí v mateřské škole?
9. Domníváte se, že je u dětí nezbytné řešit ihned i drobnější problematické chování (např. posměšky, postrkování) nebo je to škádlení typické jejich věku, což časem přejde samo?
10. Domníváte, že je přehnané spojovat projevy problematického chování u dětí v mateřských školách s pojmem šikana?
11. Jaké chování u dětí považujete za dětské škádlení?
12. Jaké chování podle Vás už překračuje hranice škádlení a je nutné ho nezbytně řešit?
13. Setkala jste se u dětí s chováním, které se zdálo být zprvu nevinné, ale při bližším zamýšlení jste zjistila, že se jedná o chování, které někomu ubližuje?
14. Je obtížné u takto malých dětí rozeznat rozdíl mezi dětským škádlením a chováním, které už překročilo hranice škádlení?
15. Domníváte se, že by se měla problémem šikany u dětí zabývat už mateřská škola nebo to stačí až na základních školách?
16. Jak intenzivně by se měla podílet mateřská škola na seznamování dětí s problémem šikany?(Stačí okrajově, více intenzivně)?
17. Domníváte se, že jsou děti v mateřské škole schopné porozumět problému šikany, pokud se jim vysvětlí přiměřeně jejich věku?
18. Považujete pozornost věnovanou šikaně v mateřské škole za vyhovující?

19. Myslíte si, že aktivní přístup mateřské školy v oblasti prevence šikany může pozitivně ovlivnit pozdější postoj dětí ohledně tohoto problému v budoucnosti, a že díky tomu budou šikaně čelit lépe, než děti, které se s prevencí šikany v mateřské škole nesetkali?
20. Myslíte si, že se v současné době věnuje prevenci šikany více pozornosti, než tomu bylo před 10 a více lety?
21. Setkala jste se v praxi u dětí s prvky šikany?
22. Přišel za Vámi někdy rodič, že jeho dítěti někdo ubližuje?
23. Jak jste tuto situaci řešili? (Pokud nepřišel, jak byste tuto situaci řešili?)
24. S jakým nepřátelským chováním se u dětí v mateřské škole nejčastěji setkáváte?
25. Setkala jste se někdy v praxi u dětí s takovým nepřátelským chováním, které by Vás zarazilo svou hrubostí?
26. Jak reaguje většina rodičů v případě, když jim řeknete, že se jejich dítě chová hrubě k jiným dětem?(Má snahu situaci řešit, odmítá situaci)?
27. Domníváte se, že se nepřátelské chování u dětí v současnosti vyskytuje více, než před 10 a více lety?
28. Chtěla byste zdůraznit některou oblast, o které jsme se bavili?
29. Chtěla byste se na něco zeptat Vy?

PŘÍLOHA IV: ROZHOVOR S RESPONDENTKOU ČÍSLO 1

Výzkumník: Dobrý den, chtěla bych Vás požádat o rozhovor k praktické části mojí diplomové práce zaměřené na výskyt šikany v mateřských školách.

Respondent: Ano.

Výzkumník: Jak dlouho pracujete v mateřské škole?

Respondent: 2 roky

Výzkumník: Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání?

Respondent: Střední škola pedagogická a dodělávám si vysokou školu.

Výzkumník: Doplnujete si vzdělání doplňujícími kurzy?

Respondent: Mám možnost každý půl rok. Byla jsem na angličtině pro děti, atak. Máme tu možnost, takže postupně.

Výzkumník: Existuje oficiální preventivní program zaměřený na šikanu u dětí v mateřských školách, podle kterého se řídíte? Nebo si jej vypracováváte sami?

Respondent: Teď si nejsem moc jistá, ale máme svůj vlastní program. Každá učitelka si to pojme, jak potřebuje. Každá třída je jiná.

Výzkumník: Jak často mluvíte s dětmi o nebezpečí šikany? Mluvíte s dětmi o šikaně?

Respondent: Přímou o šikaně ne, ale takové ty náznaky, kdy se děti mezi sebou, jo, dohadují, nebo tak. Je to taková jako šikana, bych, řekla, ale že bych to slovo použila, ještě jsem neměla možnost.

Výzkumník: Takže spíš jednou za čas, když se něco stane?

Respondent: Ano, když se něco stane, tak většinou v těch situacích to spolu nějak řešíme. Jak, co, proč to bylo, jak udělat nápravu.

Výzkumník: A daří se Vám ovlivňovat problematičtější chování dětí?

Respondent: Jo, daří se to.

Výzkumník: Domníváte se, že jsou Vaše teoretické znalosti o šikaně u dětí v mateřských školách dobré?

Respondent: Já si myslím, že jo. Ano.

Výzkumník: Absolvovala jste nějaký doplňující kurz zaměřený na šikanu u dětí v mateřské škole?

Respondent: Zatím jsem neměla možnost, ale spolupracovnice ano.

Výzkumník: Domníváte se, že je u dětí nezbytné řešit ihned i drobnější problematické chování jako jsou třeba posměšky, postrkování nebo je to škádlení typické jejich věku, což časem přejde samo?

Respondent: Já to s dětmi, podle toho, jak je to závažné, no, tak to s dětmi řešíme.

Výzkumník: Podle úsudku myslíte? Momentálního úsudku?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Domníváte, že je přehnané spojovat projevy problematického chování u dětí v mateřských školách s pojmem šikana?

Respondent: Ne, já si myslím, že teďka už i ta šikana se objevuje v mateřských školách.

Výzkumník: Jaké chování u dětí považujete za dětské škádlení?

Respondent: Za škádlení? No, když se jeden druhému vlastně posmívají kvůli něčemu, no kvůli třeba oblečení, nebo kvůli tomu, že mají něco jiného. Už tady to.

Výzkumník: Jaké chování podle Vás už překračuje hranice škádlení a je nutné ho nezbytně řešit?

Respondent: Tak to se nám vlastně teďka děje. U těch starších dětí, u těch předškoláků. Třeba nějaká partička na jednoho kluka, jo, že se mu naschvál posmívají, dělali různé věci, že mu něco brali ze skříňky nebo to už člověk vidí, že to hraničí jako s

Výzkumník: Že to překračuje nějaké hranice, myslíte?

Respondent: Hm. Ano.

Výzkumník: Setkala jste se u dětí s chováním, které se zdálo být zprvu nevinné, ale při bližším zamyšlení nebo pozorování jste zjistila, že se jedná o chování, které někomu ubližuje?

Respondent: Hm, ne. Zatím ne.

Výzkumník: Je obtížné u takto malých dětí rozeznat rozdíl mezi dětským škádlením a chováním, které už překročilo hranice škádlení?

Respondent: Tak vlastně podle věku. Ty tříleté až pětileté, no čtyřleté, tak tam je to spíš takové škádlení. Oni, ještě neví. Oni se s tím musí seznámit, se vším poučit. Ta učitelka by je měla poučit, ale potom, když už to ty děti ví a stejně dělají tyto věci, tak to už mně přijde, že to velice hraničí.

Výzkumník: Tak tam už je spíš problém u těch předškoláku? A ti maličci, jako, že ještě zkouší?

Respondent: Ano, tam, ti už by to měli vědět.

Výzkumník: Domníváte se, že by se měla problémem šikany u dětí zabývat už mateřská škola nebo to stačí až na základních školách?

Respondent: Já si myslím, že by už ta mateřská školka nebo aspoň trochu, okrajově, třeba ne tak do hloubky, jak je to na základní škole.

Výzkumník: S tím souvisí moje další otázka. Jak intenzivně by se měla podílet mateřská škola na seznamování dětí s problémem šikany? Takže, jako okrajově, základy?

Respondent: Ano, u těch předškolních dětí, bych to s nimi už tak okrajově jako

Výzkumník: Probírala?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Domníváte se, že jsou děti v mateřské škole schopné porozumět problému šikany, pokud se jim vysvětlí přiměřeně jejich věku?

Respondent: Ano, jo. Určitě.

Výzkumník: Považujete pozornost věnovanou šikaně v mateřské škole za vyhovující?

Respondent: Já si myslím, že je to jako dostačující, pokud se jako nedějí nějaké, no,

Výzkumník: Takže si myslíte, že pokud se nestane vyloženě nějaký extra případ, který opravdu vybočuje, tak zatím je to dostačující?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Takže spíš potom, až by se stalo něco opravdu vážného, co se asi tak často nestává, tak potom to řešit?

Respondent: Hm, kývnutí.

Výzkumník: Myslíte si, že aktivní přístup mateřské školy v oblasti prevence šikany může pozitivně ovlivnit pozdější postoj dětí ohledně tohoto problému v budoucnosti, a že díky tomu dovedou šikaně čelit lépe, než děti, které se s prevencí šikany v mateřské škole nesetkali?

Respondent: Jo, já si myslím, že určitě. Pokud stím děti seznámí, tak už si toho budou víc všímat a takové ty, no.....

Výzkumník: Myslíte, jako i vědět za kým jít, a že to pro ně nebude takový šok z neznáma?

Respondent: No, ano.

Výzkumník: Myslíte si, že se v současné době věnuje prevenci šikany více pozornosti, než tomu bylo před 10 a více lety? U vás tedy před těmi třemi lety, než jste začínala?

Respondent: Jo, já si myslím, že určitě, protože dřív to vlastně nebyly takové rozdíly, jako hmotné a tak. Tak teďka, už já myslím, že ano.

Výzkumník: Setkala jste se v praxi u dětí s prvky šikany?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Přišel za Vámi někdy rodič, že jeho dítěti někdo ubližuje?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Jak jste tuto situaci řešili?

Respondent: Tak to vlastně byly ty mladší děti, a to jsme potom tu situaci už řešili s dětmi a většinou jsme i rodiče informovali, že třeba mu ublížil, že ho kousl, když šlo o nějaké kousnutí. To jsme řešili s oběma rodiči, aby jedni věděli, že je kousnutý, ten jejich syn, a ti druhí zas, že to ten jejich dělá a pak jsme to nechávali na rodičích, aby to jako

Výzkumník: Řešili doma s dětmi?

Respondent: Pokývání.

Výzkumník: S jakým nepřátelským chováním se u dětí v mateřské škole nejčastěji setkáváte?

Respondent: Že si berou hračky, že i už nějaké ty slovíčka, že ne jako sprosté, ale že se třeba posmívají i tomu druhému, nevím, třeba kvůli oblečení nebo tak, no a to je takové....

Výzkumník: Myslíte takové posměšky, odstrky?

Respondent: Ano.

Výzkumník: I třeba vylučování z kolektivu, že by ho chtěli vyloučit z kolektivu, že by ostatní řekli, nebav se s ním, on je takový?

Respondent: I to je takové.

Výzkumník: Setkala jste se někdy v praxi u dětí s takovým nepřátelským chováním, které by Vás zarazilo svou hrubostí?

Respondent: Ano, jo.

Výzkumník: Můžete to i blíže popsat, jestli chcete?

Respondent: Vlastně to byly předškolní děti. Chlapeček byl takový celkem nepřátelský k ostatním, ale on to měl tak spíš z domu, byl tak vedený. Ostatní se proti němu spikly, jako nebav se s ním, pojď s námi, nechej ho tam. Takové, no, přišlo mně to od nich takové škaredé. No, zaráželo mě to.

Výzkumník: Jak reaguje většina rodičů v případě, když jim řeknete, že se jejich dítě chová hrubě k jiným dětem? Mají snahu situaci řešit nebo se spíš staví odmítavě, naše dítě? Ne!

Respondent: No, jako, to je opravdu na těch rodičích. Jako někteří to ví, že jako to jejich dítě je takové a makové. A jiní si to nechtějí připustit. To je tak půl na půl myslím.

Výzkumník: Domníváte se, že se nepřátelské chování u dětí v současnosti vyskytuje více, než před 10 a více lety? Nebo v době, když jste začínala?

Respondent: Ano

Výzkumník: Chtěla byste zdůraznit některou oblast, o které jsme se bavili?

Respondent: Asi ne.

Výzkumník: Chtěla byste se na něco zeptat Vy?

Respondent: Hm, asi také ne.

Výzkumník: Děkuji za rozhovor a mějte se hezky.

PŘÍLOHA IV: ROZHOVOR S RESPONDENTKOU ČÍSLO 2

Výzkumník: Dobrý den, chtěla bych Vás požádat o rozhovor k praktické části mojí diplomové práce zaměřené na výskyt šikany v mateřských školách.

Respondent: Ano.

Výzkumník: Jak dlouho pracujete v mateřské škole?

Respondent: 7 let

Výzkumník: Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání?

Respondent: Mám vystudované učitelství pro mateřské školy, takže bakalářské.

Výzkumník: Doplnujete si vzdělání doplňujícími kurzy?

Respondent: V rámci zaměstnání, pokud nám to paní ředitelka nabídne, tak vždycky. Co nás baví, nebo k čemu máme blíž, co je aktuální téma, můžeme si zvolit.

Výzkumník: Existuje oficiální preventivní program zaměřený na šikanu u dětí v mateřských školách, podle kterého se řídíte? Nebo si jej vypracováváte sami?

Respondent: Tak určitě se to odvíjí podle toho, jakou máme skupinu dětí. Loni jsme měli teda hodně živou třídu, agresivní kluky. Takže tam jsme hodně dělali individuální plány. Hodně jsme si dělali individuální podklady, jakože k těm chlapcům. Měli jsme tady také paní psychologku, snažili jsme se hodně spolupracovat s rodiči. V rámci toho, že byly takové problémy, tak jsem navštívila i kurz agresivity ve Zlíně. Tak většinou tak podle aktuálního složení třídy.

Výzkumník: Jak často mluvíte s dětmi o nebezpečí šikany? Mluvíte s dětmi o šikaně?

Respondent: Přemýšlí

Výzkumník: Myslím jako preventivně, nebo když vidíte, že se k něčemu schyluje.

Respondent: No, tak tematicky. Většinou, když se vyskytne nějaký problém, pokud ve třídě. Také to hodně závisí na složení třídy. Jo, protože ty starší děti k tomu mají určitě blíž, než ty děti malé.

Výzkumník: A daří se Vám ovlivňovat problematičké chování dětí?

Respondent: Tak určitě trochu ano, ale záleží také na vlivu rodiny, rodinného prostředí, kde vyrůstají.

Výzkumník: Domníváte se, že jsou Vaše teoretické znalosti o šikaně u dětí v mateřských školách dobré?

Respondent: Tak určitě. Ale myslím si, že se člověk musí v tomto neustále vzdělávat, doplňovat si a pokud je možnost, navštívit také nějaké kurzy, což je také dobré. Přichází nové věci, nové metody prevence.

Výzkumník: Absolvovala jste nějaký doplňující kurz zaměřený na šikanu u dětí v mateřské škole?

Respondent: Přímo šikana se to nejmenovalo, ale jmenovalo se to Agrese dětí v mateřské škole.

Výzkumník: Domníváte se, že je u dětí nezbytné řešit ihned i drobnější problematické chování jako jsou třeba posměšky, postrkování nebo je to škádlení typické jejich věku, což časem přejde samo?

Respondent: Určitě, řešit to hned, nenechávat to až do nějakých závažnějších problémů.

Výzkumník: Domníváte, že je přehnané spojovat projevy problematického chování u dětí v mateřských školách s pojmem šikana?

Respondent: Myslím, že v dnešní době ne, protože děti mají k tomu, bych řekla, čím jsou, protože dnešní doba je taková, že se mohou setkat se šikanou ve školce.

Výzkumník: Jaké chování u dětí považujete za dětské škádlení?

Respondent: No určitě posmívání, nějaké naschvály, jo, bití, ubližování.

Výzkumník: Jaké chování podle Vás už překračuje hranice škádlení a je nutné ho nezbytně řešit?

Respondent: No, určitě, když je ten nějaký jedinec nešťastný, že ho to nějak vyhraňuje ve skupině, že je jiný, smutný, pláče nebo naopak je agresivní, má takové....

Výzkumník: Že třeba dokud vidíte, že to tomu dítěti nějak nevádí, že je to takové vzájemné, že to neřešíte?

Respondent: Ne, ne, to taky, když třeba vidím, že pokud se někomu vysměje, nenechat to tak, až ten člověk za mnou přijde. Ale pokud to slyším, vidím, že zasáhnout ihned.

Výzkumník: Setkala jste se u dětí s chováním, které se zdálo být zprvu nevinné, ale při bližším zamyšlení nebo pozorování jste zjistila, že se jedná o chování, které někomu ubližuje?

Respondent: Určitě, asi u těch předškolních dětí, u těch starších, oni jsou už takový chytřejší. U těch malých je to takové ještě nevinné, že oni, neví, ale u těch starších určitě.

Výzkumník: Je obtížné u takto malých dětí rozeznat rozdíl mezi dětským škádlením a chováním, které už překročilo hranice škádlení?

Respondent: No, myslím si, že to člověk asi pozná, ale musí to dlouhodobě sledovat.

Výzkumník: Třeba praxí?

Respondent: Ano, určitě. A také nemůžu, když vejdu do třídy hned říct, to je šikana. MUSELA BYCH TO SLEDOVAT DÝL.

Výzkumník: Takže je to obtížnější.

Respondent: Určitě, nedá se to určit ze dne na den, musíte sledovat delší časový úsek, pokud jde o šikanu.

Výzkumník: Domníváte se, že by se měla problémem šikany u dětí zabývat už mateřská škola nebo to stačí až na základních školách?

Respondent: Ne, určitě v mateřských školách. Co nejdřív.

Výzkumník: Jak intenzivně by se měla podílet mateřská škola na seznamování dětí s problémem šikany? Jen okrajově nebo i intenzivněji?

Respondent: Určitě bych to zahrnula do nějakých témat během roku a třeba v rámci každého ročního období, aby si to děti osvojovali. A samozřejmě, pokud je nějaký problém, když se něco stane, nebo já nevím, třeba v televizi, v okolí. Prostě aktuálně, protože tak se vlastně dělají témata v mateřské škole. Pokud je něco aktuálního, tak se k tomu znovu vracíme.

Výzkumník: Domníváte se, že jsou děti v mateřské škole schopné porozumět problému šikany, pokud se jim vysvětlí přiměřeně jejich věku?

Respondent: Myslím, že jo. Ale je to individuální, jo určitě, ale nevím, jestli děti znají pojem šikana. Ale pokud se jim to vysvětlí k věku, pochopí, že je to něco špatného.

Výzkumník: Považujete pozornost věnovanou šikaně v mateřské škole za vyhovující?

Respondent: No, myslím si, že by mělo určitě být zařazeno daleko víc pro učitele v mateřských školách kurzů, různých seminářů na tady toto téma, protože si myslím, že to bude aktuální, kór v dnešní době, kdy je tolik zla a agresivních dětí. Tak určitě víc.

Výzkumník: Myslíte si, že aktivní přístup mateřské školy v oblasti prevence šikany může pozitivně ovlivnit pozdější postoj dětí ohledně tohoto problému v budoucnosti, a že díky tomu dovedou šikaně čelit lépe, než děti, které se s prevencí šikany v mateřské škole nesetkali?

Respondent: Určitě, myslím si a souhlasím s tím.

Výzkumník: Myslíte si, že se v současné době věnuje prevenci šikany více pozornosti, než tomu bylo před 10 a více lety? U vás tedy, když jste začínala?

Respondent: Určitě, myslím si, že teď v těch letech se o tom víc mluví.

Výzkumník: Setkala jste se v praxi u dětí s prvky šikany?

Respondent: Asi jo, myslím si, že jo.

Výzkumník: Přišel za Vámi někdy rodič, že jeho dítěti někdo ubližuje?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Jak jste tuto situaci řešili?

Respondent: Většinou závisí individuálně na jakém problému. Pokud jde o nějaký drobný problém, tak si to vyřeším sama s dětmi. Ale měli jsme tady i holčičku, kdy jsme si pozvali rodiče těch dětí a měli jsme tu takovou schůzku, besedu, abychom si to objasnili. Všichni, paní učitelky, které jsme učily, tak i rodiče, aby věděli, že máme zájem to řešit s rodiči dětí.

Výzkumník: S jakým nepřátelským chováním se u dětí v mateřské škole nejčastěji setkáváte?

Respondent: Tak asi nějaké to takové požd'uchování, ubližování, sprosté slovo občas, takové vychytralosti, jako беру hračku a vím, že je to, no takové, takové, že to ví ty děti.

Výzkumník: Jako na hraně? Že to není, že by si ji půjčil nechtěně?

Respondent: Ano

Výzkumník: Setkala jste se někdy v praxi u dětí s takovým nepřátelským chováním, které by Vás zarazilo svou hrubostí?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Můžete to i blíže popsat, jestli chcete?

Respondent: Bylo to určitě u těch starších a bylo to takové to kopání, agresivní, fyzické násilí, shození nebo takové to schovávání věcí, že také věděli, že mu někdo něco bere ze skříňky.

Výzkumník: Že to má třeba oblíbené?

Respondent: Ano

Výzkumník: Takže už takové hrubosti.

Respondent: Ano

Výzkumník: Jak reaguje většina rodičů v případě, když jim řeknete, že se jejich dítě chová hrubě k jiným dětem? Mají snahu situaci řešit nebo se spíš staví odmítavě, naše dítě? Ne!

Respondent: No, záleží to na rodičích. Někteří rodiče k tomu přistupují tak, no, jak to budeme řešit. Jsou ochotni navštívit pedagogicko-psychologickou poradnu, nebo nás poprosí o pomoc, kam se obrátit. Někteří rodiče řeknou, on je takový i doma, já nevím, co s ním, jsou laxní. Záleží na rodičích, ale i na té rodině, protože někdy jakoby stačí i přístup těch rodičů a člověk si udělá obrázek, že ty děti za to někdy ani nemohou.

Výzkumník: Jako, že to takto vidí doma?

Respondent: Ano, opravdu myslím, že jsou hlavním problémem, co jsem měla zkušenosti, děti z rozpadlých rodin. Nebo že jdou třeba od sebe rodiče, že spolu nežijí. Třeba ty děti se tomu tak brání. Myslím, že ty děti jsou tím nejvíce takto poznamenané, že se něco takového děje.

Výzkumník: Domníváte se, že se nepřátelské chování u dětí v současnosti vyskytuje více, než před 10 a více lety? Nebo v době, když jste začínala?

Respondent: Ano, určitě, jsou to i seriály, filmy, celkově násilí v televizi.

Výzkumník: Chtěla byste zdůraznit některou oblast, o které jsme se bavili?

Respondent: Tak určitě by bylo dobré, kdyby nám pedagogům v mateřských školách udělali třeba nějaké podklady k tomu, jak vést tu prevenci, jak s dětmi pracovat, třeba nějakou bezva knížku napsat nebo film. Tak, abychom to mohli využívat v mateřské škole tak, aby to ty děti tematicky viděly.

Výzkumník: A nepomohlo by Vám, kdyby do tříd přidělili asistentky, které by vám s problémovými dětmi pomáhaly?

Respondent: Ano, určitě. Když máte ve třídě 28 dětí je super, když je někdo při ruce.

Výzkumník: Chtěla byste se na něco zeptat Vy?

Respondent: Mě by zajímalo, jak často se učitelky setkávají se šikanou, a také třeba i to, co je považováno za šikanu v té školce. Protože někdo si i dává otázku, co je to zlobení. Otázka je, co je úplně doslova ta šikana.

Výzkumník: No, já si myslím, že takové to zlobení, škádlení bude to, když je to tomu dítěti příjemné. Navzájem se tak požd'uchují a smějí se tomu oba. Ale když, už ten jeden začne být odmítavý a už se mu to nelíbí, ale ten druhý nepřestává, není to ještě úplně šikana, ale už tam jsou prvky nějakého nepřátelského chování. Tak si to myslím já.

Respondent: Tak asi máte pravdu. Myslím si to, že to taky tak nějak, ale já si myslím, že někdy na takové to zlobení, má každý někdy nárok. Ale když, už někdy opravdu jakože vidíte, měla jsem takovou partu, kdy byli tři kluci, a to je špatný počet. Ten jeden, no viděla jsem, že ti dva po něm opravdu jedou, dělali mu naschvály, on potom plakal. Bylo to takové, to už jsem kolegyním říkala, že to už zavání takovou šikanou.

Výzkumník: Máte pravdu, může se i třeba stát, že jsou tři. A člověk si všimne, že dva si pořád hrají např. na policisty a ten třetí je pořád zloděj. A oni toho zloděje pořád zavírají, něco mu pořád dělají. A nikdy se neprostrídají. Už to může u těch dětí znamenat, víme, že to děláme. Záměrnost, že se nikdy neprostrídají.

Respondent: Určitě

Výzkumník: Děkuji za rozhovor a mějte se hezky.

PŘÍLOHA IV: ROZHOVOR S RESPONDENTKOU ČÍSLO 3

Výzkumník: Dobrý den, chtěla bych Vás požádat o rozhovor k praktické části mojí diplomové práce zaměřené na výskyt šikany v mateřských školách.

Respondent: Ano.

Výzkumník: Jak dlouho pracujete v mateřské škole?

Respondent: Od roku 1984, to už je dlouho.

Výzkumník: Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání?

Respondent: Střední odborné s maturitou.

Výzkumník: Doplnujete si vzdělání doplňujícími kurzy?

Respondent: Určitě, máme vzdělávání pedagogických pracovníků, takže to pravidelně. Každá podle zaměření, logopedický kurz máme a co je potřeba a v nabídce.

Výzkumník: Existuje oficiální preventivní program zaměřený na šikanu u dětí v mateřských školách, podle kterého se řídíte? Nebo si jej vypracováváte sami?

Respondent: Spíš si myslím, že paní ředitelka si to individuálně zpracovává pro školku.

Výzkumník: Jak často mluvíte s dětmi o nebezpečí šikany? Mluvíte s dětmi o šikaně?

Respondent: Okamžitě s nástupem do školky se určují pravidla toho kamarádství, kde to všechno je. Jak se k sobě máme chovat, co by nám pomohlo, aby nám tu bylo dobře, co se nám líbí, nelíbí. To se řeší v každé třídě na začátku školního roku, potom samozřejmě i v jeho průběhu, nebo když se vyskytne nějaký problém, tak to řešíme v komunitním kruhu. Co bychom měli, a co by nám pomohlo.

Výzkumník: A daří se Vám ovlivňovat problematičtější chování dětí?

Respondent: Tak já myslím, že ano, ale chce to i spolupráci tak, abychom vyzvali i rodiče ke spolupráci. Daří se to, ale musí chtít i rodiče, a ostatní jakože v kolektivu. Všichni se na tom musí domluvit.

Výzkumník: Domníváte se, že jsou Vaše teoretické znalosti o šikaně u dětí v mateřských školách dobré?

Respondent: Tak vždycky je co zlepšovat, já si myslím, že každé další vzdělání by bylo dobré. Zdá se mně, že se ta šikana objevuje čím dál častěji. A někdy nevíme, co by se s tím ještě dalo dělat v případě, když rodiče nechtějí spolupracovat. I tam je hodně problém.

Výzkumník: Absolvovala jste nějaký doplňující kurz zaměřený na šikanu u dětí v mateřské škole?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Domníváte se, že je u dětí nezbytné řešit ihned i drobnější problematické chování jako jsou třeba posměšky, postrkování nebo je to škádlení typické jejich věku, což časem přejde samo?

Respondent: Já si myslím, že je potřeba se tomu věnovat. Pokud je tam už nějaká ta agrese, že to narušuje soukromí toho druhého děčka. I když je to třeba u těch dětí v tom menším věku ještě neúmyslné, to ubližování, a že to jenom zkouší, tak je třeba snažit se je nějak zaměstnat. Nemusím to velice řešit, pokud je to drobné postrkování, ale snažit se je zaměstnat, aby to nedělali. Řešit, určitě nad tím nemávnout rukou.

Výzkumník: Domníváte, že je přehnané spojovat projevy problematického chování u dětí v mateřských školách s pojmem šikana?

Respondent: Já si myslím, že v té mateřské škole se ta šikana už vyskytuje. Ale je to jenom ojedinělé, že u těch mladších dětí se vyskytuje ubližování, ale to není jejich záměrem. Ale u předškoláků se náznaky šikany vyskytují, že to není takové to neúmyslné, ale už cílené.

Výzkumník: Takže věkem se to zhoršuje?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Jaké chování u dětí považujete za dětské škádlení?

Respondent: Tak škádlení, někdy se ty děti tak spolu pošťuchují nebo se honí a můžou se při tom žduchnout, ale

Výzkumník: Taková náhoda, myslíte?

Respondent: Ano, spíš to začíná jako zábava, může to končit pláčem, ale není v tom úmysl.

Výzkumník: Jaké chování podle Vás už překračuje hranice škádlení a je nutné ho nezbytně řešit?

Respondent: Prostě to druhé dítě se cítí nějak tím poškozené. Cítí se špatně, začne plakat, na něco si stěžovat, upozorňovat nebo změní chování ve školce. Doma si začne stěžovat, nechce chodit do školky. Prostě každá změna chování, že se mu to nelíbí.

Výzkumník: Takže, když se mu to chování nelíbí.

Respondent: Ano, řekne, že se mu to nelíbí, nebo to vyzorujeme. Některé dítě to ani neřekne, ale jde na něm poznat, že je smutné.

Výzkumník: Setkala jste se u dětí s chováním, které se zdálo být zprvu nevinné, ale při bližším zamyšlení nebo pozorování jste zjistila, že se jedná o chování, které někomu ubližuje?

Respondent: Setkala jsem se např. s tím, že děvčátko nám tu kradlo. Bralo věci a ze začátku to vypadalo na drobnosti. Vzalo si hračku, která nebyla jeho, ale postupně to začalo narůstat, až bralo dětem ze skříněk jejich osobní věci, sladkosti. Bralo jim to, takže jako, že

Výzkumník: Takže z počátku to vypadalo, že si to neuvědomuje?

Respondent: Ano, zprvu to tak vypadalo, ale pak se to stávalo čím dál častěji. A teďka už je ve škole, má osobního asistenta, ale jde vidět, že se to s tím děckem táhne. Bere jim pomůcky, co se jí líbí a nemá to, to si vezme.

Výzkumník: Je obtížné u takto malých dětí rozeznat rozdíl mezi dětským škádlením a chováním, které už překročilo hranice škádlení?

Respondent: Musí člověk to děcko dobře znát a vědět, jestli si opravdu uvědomuje, že to co dělá, je opravdu špatné. Některé ty malé děti si to ještě neuvědomují. Ale je potřeba to s nimi pořád probírat, jak se cítí ten druhý, a jak by se cítil on, kdyby se mu toto dělo. Ale těžké to je si myslím. Musí se to děcko dobře poznat.

Výzkumník: Domníváte se, že by se měla problémem šikany u dětí zabývat už mateřská škola nebo to stačí až na základních školách?

Respondent: Určitě měla

Výzkumník: Jak intenzivně by se měla podílet mateřská škola na seznamování dětí s problémem šikany? Jen okrajově nebo i intenzivněji?

Respondent: Ono záleží na seskupení kolektivu, může se stát, že ten kolektiv je opravdu takový, my teď třeba takový kolektiv máme, kdy je řekla bych opravdu ideální. Děti jsou kamarádi. Tam se ty problémy vyskytují opravdu minimálně. Oni se k sobě chovají hezky. Je potřeba si o tom říct, protože půjdou do školy, můžou se tam s tím setkat, ale už dva

roky jsou takto spolu a vychází spolu velmi dobře. I na tom záleží, ale určitě se tomu věnovat.

Výzkumník: Takže individuálně?

Respondent: Ano, podle toho výskytu problémových dětí. Každá třída podle seskupení dětí.

Výzkumník: Domníváte se, že jsou děti v mateřské škole schopné porozumět problému šikany, pokud se jim vysvětlí přiměřeně jejich věku?

Respondent: Já myslím, že ano.

Výzkumník: Považujete pozornost věnovanou šikaně v mateřské škole za vyhovující?

Respondent: Já myslím, že se proto snažíme dělat hodně, ale ještě tam nějaká spolupráce, jak rodiče nebo i ty ostatní k tomu, aby se podíleli na té nápravě. Nemáme ještě pořádně, jak je k tomu přivést nebo přimět.

Výzkumník: Myslíte si, že aktivní přístup mateřské školy v oblasti prevence šikany může pozitivně ovlivnit pozdější postoj dětí ohledně tohoto problému v budoucnosti, a že díky tomu dovedou šikaně čelit lépe, než děti, které se s prevencí šikany v mateřské škole nesetkali?

Respondent: Myslím si, že určitě je to dobré.

Výzkumník: Myslíte si, že se v současné době věnuje prevenci šikany více pozornosti, než tomu bylo před 10 a více lety? U vás tedy, když jste začínala?

Respondent: To ano.

Výzkumník: Setkala jste se v praxi u dětí s prvky šikany?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Přišel za Vámi někdy rodič, že jeho dítěti někdo ubližuje?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Jak jste tuto situaci řešili?

Respondent: My jsme to nejdřív řešili i sami, všimli jsme si těch problémů, toho dítěte, že to bylo často, nějaké to opakování, poškrábání a tak. Ze začátku začalo nevinné požďuchování, pak to začalo narůstat a opakovat se to často. I ty rodiče si přišli stěžovat. Řešili jsme to nejenom tady ve školce našimi různými takovými metodami, ale moc to nepomáhalo.

Problém byl, že i ti rodiče toho dítěte to nechtěli vidět a snažili se to svalit na ty druhé děti. Oni provokují, oni nedají pokoj. Pak jsme měli pozvané i rodiče dítěte, co šikanovalo, tam jsme moc nepochodili. Rodiče těch poškozených dětí vyprovokovali setkání na půdě školky, kde se sešli všechny strany. Rodiče dítěte, co šikanovalo a rodiče poškozených dětí. To, bych řekla, bylo takové účinnější, že rodiče nad tím začali přemýšlet. No, ale je fakt, že se to s dítětem táhne doposud, a to je už myslím ve druhé třídě. Já jsem za svoji praxi měla myslím 3 takové děti, problémové, opravdu, že bylo potřeba až takového řešení.

Výzkumník: S jakým nepřátelským chováním se u dětí v mateřské škole nejčastěji setkáváte?

Respondent: Berou si hračku, pošťuchují se, posmívání, že špatně mluví, chodí jinak oblečený u starších.

Výzkumník: Setkala jste se někdy v praxi u dětí s takovým nepřátelským chováním, které by Vás zarazilo svou hrubostí?

Respondent: Tak, to bylo to takové kousání a škrábání až do krve. Že dítě mělo věk, že si to uvědomovalo, že je to špatné, že se to nedělá, že to druhé bolí, a že se jim to nelíbí. Ale ta agrese v tom dítěti byla taková a nevíme proč, z čeho to pramenilo. No, bylo to až na krev. To už se mně zdálo opravdu moc.

Výzkumník: Jak reaguje většina rodičů v případě, když jim řeknete, že se jejich dítě chová hrubě k jiným dětem? Mají snahu situaci řešit nebo se spíš staví odmítavě, naše dítě? Ne!

Respondent: Spíš si to dítě chrání, to svoje, řekla bych.

Výzkumník: Takže většina rodičů si je chrání?

Respondent: Ano, nebo teda kývnou, jakože ano, nejsou ochotni nic dělat. Když jsme doporučili návštěvu poradny nebo něco takového, tak se tomu bránili, až to třeba opravdu vyvrcholilo vážnými problémy, tak třeba šli. Ale to už je pozdě, to chce od začátku podchytit. Tak jsme přistoupili i k tomu, že nebylo možné se s rodiči domluvit, tak to dítě bylo ze školky jakoby, no, doporučeno, ať si najdou jinou školku. Protože to bylo svalováno i nás. Tak zkuste, ale ty samé problémy má i na té jiné školce.

Výzkumník: Domníváte se, že se nepřátelské chování u dětí v současnosti vyskytuje více, než před 10 a více lety? Nebo v době, když jste začínala?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Chtěla byste zdůraznit některou oblast, o které jsme se bavili?

Respondent: Zdá se mně, že tyto problémy jsou i přístupem těch rodičů. Dřív ti rodiče jakoby brali ty pedagogy jako autoritu. Jako třeba, že něco o tom ví, že opravdu jim člověk nechce ublížit nebo tomu dítěti, že to s nimi myslíme dobře. Že si ty rady dřív, jakoby brali k srdci. A děti měli i doma ten režim takový pevnější než teď. Zdá se mně, že ze strany těch rodičů je to takové, že nemají na ty děti čas, a že ty děti za to kolikrát ani nemůžou.

Výzkumník: Chtěla byste se na něco zeptat Vy?

Respondent: Jestli se chystá na základě Vašeho výzkumu něco, co by s tímto problémem pomohlo.

Výzkumník: Já tento výzkum dělám pro svoji diplomovou práci. Cílem této diplomové práce je zjistit, zda se v mateřských školách vyskytuje šikana a na základě těch výsledků navrhnout vhodná opatření, preventivní programy.

Respondent: Určitě bychom něco takového přivítali. Možná to i existuje, ale já o tom nevím. Když je to dítě opravdu problematické a prokáže se to, nejenom, že jedné učitelce se zdá, ale že ty problémy jsou dlouhodobé, tak jaké my máme vlastně možnosti. Třeba jsme i chtěli nějakou tu asistentku, protože, když se při těch 28 dětech vyskytne jedno takové dítě, tak ta práce jde vniveč.

Výzkumník: Ta by se mu věnovala, a vy byste mohla ostatní děti vést k tomu, co je potřeba?

Respondent: Ano, protože pokud ty ostatní děti něco zaujalo, tak měli jsme tu chlapečka, který hned někomu něco udělal, a hned jsme řešili ten problém a ostatní šlo mimo. Spíš ta možnost, kdy je možné získat tu asistentku a za jakých podmínek.

Výzkumník: Děkuji za rozhovor a mějte se hezky.

PŘÍLOHA IV: ROZHOVOR S RESPONDENTKOU ČÍSLO 4

Výzkumník: Dobrý den, chtěla bych Vás požádat o rozhovor k praktické části mojí diplomové práce zaměřené na výskyt šikany v mateřských školách.

Respondent: Ano.

Výzkumník: Jak dlouho pracujete v mateřské škole?

Respondent: 4 roky.

Výzkumník: Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání?

Respondent: Střední pedagogické.

Výzkumník: Doplnujete si vzdělání doplňujícími kurzy?

Respondent: Kurzy, co nabídne mateřská školka.

Výzkumník: Existuje oficiální preventivní program zaměřený na šikanu u dětí v mateřských školách, podle kterého se řídíte? Nebo si jej vypracováváte sami?

Respondent: Já si myslím, že individuálně sami.

Výzkumník: Jak často mluvíte s dětmi o nebezpečí šikany? Mluvíte s dětmi o šikaně?

Respondent: Ticho.

Výzkumník: Myslím, jestli preventivně jednou za určitou dobu, nebo když se něco stane?

Respondent: Tak 1x za pololetí, a potom, když se něco vyskytne, tak to samozřejmě.

Výzkumník: A daří se Vám ovlivňovat problematické chování dětí?

Respondent: Já bych řekla, že ano.

Výzkumník: Domníváte se, že jsou Vaše teoretické znalosti o šikaně u dětí v mateřských školách dobré?

Respondent: Hm. Bylo by dobré se o znalosti obohatit.

Výzkumník: Absolvovala jste nějaký doplňující kurz zaměřený na šikanu u dětí v mateřské škole?

Respondent: Ještě ne.

Výzkumník: Domníváte se, že je u dětí nezbytné řešit ihned i drobnější problematické chování jako jsou třeba posměšky, postrkování nebo je to škádlení typické jejich věku, což časem přejde samo?

Respondent: Rozhodně hned řešit.

Výzkumník: Domníváte, že je přehnané spojovat projevy problematického chování u dětí v mateřských školách s pojmem šikana?

Respondent: Nemyslím si, že je to přehnané, v dnešní době určitě ne.

Výzkumník: Jaké chování u dětí považujete za dětské škádlení?

Respondent: Teda.....

Výzkumník: Tak třeba, když se posmívají nebo?

Respondent: Někdy se třeba posmívají, třeba kvůli značkovému oblečení, takové, nemáš Adidas, nemáš Nike. Nemáš tam fajku. Ale jinak.....

Výzkumník: Jaké chování podle Vás už překračuje hranice škádlení a je nutné ho nezbytně řešit?

Respondent: Já si myslím, že to začíná i tím posměchem jo, to je začátek všeho, jinak až už se začnou bít je už pozdě.

Výzkumník: Ano, takže, dokud by to bylo dítěti příjemné, tak byste to brala jako škádlení a potom už ne? Jako např., když se budou a u toho se oba smát?

Respondent: Tak určitě by bylo vhodné vzít si je bokem a vysvětlit jim to, že to není třeba správné.

Výzkumník: Setkala jste se u dětí s chováním, které se zdálo být zprvu nevinné, ale při bližším zamyšlení nebo pozorování jste zjistila, že se jedná o chování, které někomu ubližuje?

Respondent: Já jsem se s tím, myslím, ještě nesetkala.

Výzkumník: Je obtížné u takto malých dětí rozeznat rozdíl mezi dětským škádlením a chováním, které už překročilo hranice škádlení?

Respondent: Jestli to jde rozeznat? Já myslím, že určitě.

Výzkumník: A je to obtížné?

Respondent: Oni teď na sebe, teď docela útočí, ty děti, to už je očividné.

Výzkumník: Domníváte se, že by se měla problémem šikany u dětí zabývat už mateřská škola nebo to stačí až na základních školách?

Respondent: Ne, určitě od mateřské školky, protože ty děti to všechno vnímají.

Výzkumník: Jak intenzivně by se měla podílet mateřská škola na seznamování dětí s problémem šikany? Jen okrajově nebo i intenzivněji?

Respondent: Zatím bych to dala okrajově, aby se s tím i oni sami moc nezabývali, aby nezískali ještě nějaké zkušenosti.

Výzkumník: Domníváte se, že jsou děti v mateřské škole schopné porozumět problému šikany, pokud se jim vysvětlí přiměřeně jejich věku?

Respondent: Předškoláci určitě, ale jinak nevím. U těch menších se i něco několikrát vysvětluje a stejně tu chybu udělají.

Výzkumník: Takže to ještě tak nechápou?

Respondent: Ne, nechápou, oni se nad tím nezamýšlí, oni řeknou aha a ta reakce je pokaždé.

Výzkumník: Takže myslíte, že až u těch předškoláků

Respondent: Ano, až u těch předškoláků.

Výzkumník: Považujete pozornost věnovanou šikaně v mateřské škole za vyhovující?

Respondent: Hm, myslím, že jo.

Výzkumník: Myslíte si, že aktivní přístup mateřské školy v oblasti prevence šikany může pozitivně ovlivnit pozdější postoj dětí ohledně tohoto problému v budoucnosti, a že díky tomu dovedou šikaně čelit lépe, než děti, které se s prevencí šikany v mateřské škole nesetkali?

Respondent: Myslím si, že určitě.

Výzkumník: Myslíte si, že se v současné době věnuje prevenci šikany více pozornosti, než tomu bylo před 10 a více lety? U vás tedy, když jste začínala?

Respondent: Já teda, co jsem byla na mateřských školách, tak nikde ta prevence zatím takto neproběhla nevím o tomto.

Výzkumník: Setkala jste se v praxi u dětí s prvky šikany?

Respondent: No, jenom to, že někdo poznamenal, že má značkovou obuv a někdo nemá.....

Výzkumník: Takže jenom takové posměšky nebo postrkování?

Respondent: Ano, že by to bylo něco velkého, tak to ne.

Výzkumník: Přišel za Vámi někdy rodič, že jeho dítěti někdo ubližuje?

Respondent: Ano, přišel, ale.....

Výzkumník: Jak jste tuto situaci řešili?

Respondent: On to řešil u kluka, který mi přijde, že si to svým chováním vyžaduje. To nebyla šikana, jenom klukovské pošťuchování, akorát, že on je rodinný mazel, ten kluk. Tak to rodiče berou, že se stalo něco hrozného, ale když to vidím v kolektivu dětí, tak se zas tak nic hrozného nestalo.

Výzkumník: S jakým nepřátelským chováním se u dětí v mateřské škole nejčastěji setkáváte?

Respondent: To jsou otázky, hm.....

Výzkumník: Tak třeba se děti pošťuchují nebo, co nejčastěji dělají?

Respondent: Hádají se o hračky, neumí se dělit o hračky nebo dělit se, když někdo rozdává sladkosti. Prostě klasika.

Výzkumník: Setkala jste se někdy v praxi u dětí s takovým nepřátelským chováním, které by Vás zarazilo svou hrubostí?

Respondent: Hm, ano. Setkala jsem se. Holčička upadla a kluk ji začal kopat do obličeje.

Výzkumník: Ou, no to je, jako už ve školce?

Respondent: No, jakoby měl nějaký amok a bylo to v těch nejmenších dětech.

Výzkumník: Jak reaguje většina rodičů v případě, když jim řeknete, že se jejich dítě chová hrubě k jiným dětem? Mají snahu situaci řešit nebo se spíš staví odmítavě, naše dítě? Ne!

Respondent: Někteří berou, někteří ne.

Výzkumník: Domníváte se, že se nepřátelské chování u dětí v současnosti vyskytuje více, než před 10 a více lety? Nebo v době, když jste začínala?

Respondent: Toto já nemůžu poznamenat.

Výzkumník: A když to porovnáte, když jste začínala?

Respondent: Když jsem začínala, zdálo se mně, že se k sobě chovali líp.

Výzkumník: Takže zdá se Vám, že se ta agresivita rok od roku pomalu zvyšuje?

Respondent: Určitě.

Výzkumník: Chtěla byste zdůraznit některou oblast, o které jsme se bavili?

Respondent: Asi ne.

Výzkumník: Chtěla byste se na něco zeptat Vy?

Respondent: Na jaké účely je výzkum, jestli něco zlepší nebo jestli má šanci něco zlepšit.

Výzkumník: Je to hlavně pro můj soukromý výzkum. Já tento výzkum dělám pro svoji diplomovou práci. Momentálně to v praxi bohužel, asi nic nezmění. Cílem této diplomové práce je zjistit, zda se v mateřských školách vyskytuje šikana a na základě těch výsledků navrhnout vhodná opatření, preventivní programy. Zda by nebylo do školek vhodné umístit výchovné poradce a asistenty, kteří by přímo pracovali s problémovými dětmi.

Respondent: Myslím, že to by bylo důležité. Když jsem byla v jiné školce, oni už tam vyloženě řešili problém těch značkových věcí. To je od školky strašně brzo. Že ty děti vnímají, že někdo je tlustý, hubený, dnešní věci, co se řeší, oni to vnímají.

Výzkumník: Asi už to vidí v rodině.

Respondent: Ano, já jsem byla v Anglii, děti tam nosili uniformy, mně by se líbilo, kdyby to bylo i u nás v České republice.

Výzkumník: Myslíte, že by to trochu smazalo ty rozdíly?

Respondent: Ano, že jsou si rovnocenní, oni to tam nosí už od školky

Výzkumník: Děkuji za rozhovor a mějte se hezky.

PŘÍLOHA IV: ROZHOVOR S RESPONDENTKOU ČÍSLO 5

Výzkumník: Dobrý den, chtěla bych Vás požádat o rozhovor k praktické části mojí diplomové práce zaměřené na výskyt šikany v mateřských školách?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Jak dlouho pracujete v mateřské škole?

Respondent: 10 let.

Výzkumník: Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání?

Respondent: Střední škola.

Výzkumník: Doplnujete si vzdělání doplňujícími kurzy?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Existuje oficiální preventivní program zaměřený na šikanu u dětí v mateřských školách, podle kterého se řídíte? Nebo si jej vypracováváte sami?

Respondent: Spíš sami.

Výzkumník: Jak často mluvíte s dětmi o nebezpečí šikany? Mluvíte s dětmi o šikaně?

Respondent: Průběžně v kruzích řešíme, když se nějaká situace stane, proč se stala, jako, jak bysme to mohli řešit. Když to tak vezmu, ono je to pořád na denním pořádku, jako, když pak ublíží, pořád to řešíme.

Výzkumník: A daří se Vám ovlivňovat problematické chování dětí?

Respondent: Jako doufám, že v těch mezích ano.

Výzkumník: Domníváte se, že jsou Vaše teoretické znalosti o šikaně u dětí v mateřských školách dobré?

Respondent: Tak myslím si, že ano, ale klidně bych se nebránila nějakému kurzu nebo takto.

Výzkumník: Absolvovala jste nějaký doplňující kurz zaměřený na šikanu u dětí v mateřské škole?

Respondent: Ne.

Výzkumník: Domníváte se, že je u dětí nezbytné řešit ihned i drobnější problematické chování jako jsou třeba posměšky, postrkování nebo je to škádlení typické jejich věku, což časem přejde samo?

Respondent: Já myslím, že řešit hned, ono se to časem pak stupňuje.

Výzkumník: Domníváte, že je přehnané spojovat projevy problematického chování u dětí v mateřských školách s pojmem šikana?

Respondent: Já myslím, že ne. Oni ty děti dokážou už v tom menším věku jako opravdu, i ta šikana. Sama jsem se s tím setkala u dcery, že to bylo hraniční.

Výzkumník: Jaké chování u dětí považujete za dětské škádlení?

Respondent: Jako škádlení? Teď mě nic nenapadá. Jakože to není opakované, že se jen tak pošťuchují, jako, že

Výzkumník: Jako myslíte, když je to baví oba?

Respondent: Ano, když je to takové vzájemné, ale když už jeden řekne ne, a když už člověk vidí, že se mu to nelíbí, to už by se mělo řešit.

Výzkumník: Asi jste mě už odpověděla i na moji další otázku.

Výzkumník: Jaké chování podle Vás už překračuje hranice škádlení a je nutné ho nezbytně řešit?

Respondent: Ano, když se to opravdu opakuje a tomu druhému se to nelíbí.

Výzkumník: Setkala jste se u dětí s chováním, které se zdálo být zprvu nevinné, ale při bližším zamyšlení nebo pozorování jste zjistila, že se jedná o chování, které někomu ubližuje?

Respondent: Já myslím, že ano.

Výzkumník: Je obtížné u takto malých dětí rozeznat rozdíl mezi dětským škádlením a chováním, které už překročilo hranice škádlení?

Respondent: Já myslím, že jo, člověk musí delší dobu sledovat ty děti a jako se fakt nad tím i zamyslet. Jestli je to hra nebo až ta hranice.

Výzkumník: Domníváte se, že by se měla problémem šikany u dětí zabývat už mateřská škola nebo to stačí až na základních školách?

Respondent: Už mateřská škola.

Výzkumník: Jak intenzivně by se měla podílet mateřská škola na seznamování dětí s problémem šikany? Jen okrajově nebo i intenzivněji?

Respondent: Já myslím, že klidně i zdůraznit. Co je správné, co je nesprávné, co se nesluší.

Výzkumník: Domníváte se, že jsou děti v mateřské škole schopné porozumět problému šikany, pokud se jim vysvětlí přiměřeně jejich věku?

Respondent: Myslím, že ano.

Výzkumník: Považujete pozornost věnovanou šikaně v mateřské škole za vyhovující?

Respondent: Já myslím, momentálně až tak ne, jo, že se tím nezabývají až tak do hloubky.

Výzkumník: Myslíte si, že aktivní přístup mateřské školy v oblasti prevence šikany může pozitivně ovlivnit pozdější postoj dětí ohledně tohoto problému v budoucnosti, a že díky tomu dovedou šikaně čelit lépe, než děti, které se s prevencí šikany v mateřské škole nesetkali?

Respondent: Myslím si, že určitě.

Výzkumník: Myslíte si, že se v současné době věnuje prevenci šikany více pozornosti, než tomu bylo před 10 a více lety? U vás tedy, když jste začínala?

Respondent: Určitě. U dětí bych řekla, jsou teď více agresivní, že se to stupňuje.

Výzkumník: Setkala jste se v praxi u dětí s prvky šikany?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Přišel za Vámi někdy rodič, že jeho dítěti někdo ubližuje?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Jak jste tuto situaci řešili?

Respondent: Nejdříve s dětmi i v těch kruzích, jakože jsme si říkali, jak se k sobě chováme. Když to udělal, aby to vysvětlil, proč to udělal, i ty důsledky. Musí se samozřejmě omluvit, my tu máme zavedené, musí nakreslit i to chování, jak by se měl chovat. Když to víc gradovalo, tak se zavolali opravdu rodiče a řešilo se to i s rodiče.

Výzkumník: S jakým nepřátelským chováním se u dětí v mateřské škole nejčastěji setkáváte?

Respondent: Nejčastěji opravdu takové ty bitky, měli jsme chlapečka, který opravdu kou-sal, on byl věkově začleněn mezi starší děti, takže to bylo takové hraniční, že spíš neuměl řešit situace.

Výzkumník: Setkala jste se někdy v praxi u dětí s takovým nepřátelským chováním, které by Vás zarazilo svou hrubostí?

Respondent: Ano, nebylo to přímo v naší třídě, ale jakože, oni si opravdu vyhledávali toho chlapečka, schovávali mu oblečení, poničili ho, záměrně ho vyhledávali.

Výzkumník: Jak reaguje většina rodičů v případech, když jim řeknete, že se jejich dítě chová hrubě k jiným dětem? Mají snahu situaci řešit nebo se spíš staví odmítavě, naše dítě? Ne!

Respondent: Jak kteří rodiče. Já bych řekla, že někteří opravdu odkývají na informaci, někteří to proberou s tím dítětem, někteří řeknou, ne, ten máš malý opravdu nic. To vyvolal ten druhý. Je to opravdu od rodičů, že někteří mají snahu. Když to tak vezmu, dělali jsme přednášku, ale chodili spíš ti rodiče, co nemají problémy. Ti problémový, se spíš zdráhají.

Výzkumník: Takže spíš ti rodiče, co nemají problémy, líp spolupracují, a ti co problém mají, jsou spíš odmítaví?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Domníváte se, že se nepřátelské chování u dětí v současnosti vyskytuje více, než před 10 a více lety? Nebo v době, když jste začínala?

Respondent: Určitě.

Výzkumník: Chtěla byste zdůraznit některou oblast, o které jsme se bavili?

Respondent: Nevím, jestli, no, pro učitelky víc nabídek kurzů, klidně i nějaké hry. Snažíme se něco vyhledávat na prosociální citění pro ty děti.

Výzkumník: Pomohlo by vám v této oblasti, kdyby se uzákonilo, že ve škole bude stálý psycholog nebo výchovný poradce nebo by se posílili asistentky a nejenom pro děti s mentálním či fyzických postižením. Ale i pro děti problémové.

Respondent: To by bylo super. Nebo optimální by i bylo snížit počet dětí ve třídě.

Výzkumník: Takže i ty asistentky, kdyby se věnovali problémovým dětem a Vy byste měla víc času na ostatní?

Respondent: To by byl ideální stav.

Výzkumník: Takže měla byste o něco takového zájem?

Respondent: No určitě.

Výzkumník: Chtěla byste se na něco zeptat Vy?

Respondent: Jsem spíš zvědavá, až to budete zpracovávat, co z toho vyjde.

Výzkumník: Já jsem také zvědavá, i když podle odpovědí už trochu tuším. Říkám toto je vyloženě výzkum pro moji diplomovou práci. Každá diplomová práce má svůj cíl. Cílem této diplomové práce je zjistit, zda se v mateřských školách vyskytuje šikana a na základě těch výsledků navrhnout vhodná opatření, preventivní programy. Zda by nebylo do školek vhodné umístit výchovné poradce a asistenty, kteří by přímo pracovali s problémovými dětmi.

Respondent: Ano. Upřímně, u mojí dcery, holčička za ní nejdřív chodila, že má škaredé boty, papuče, svetr. Pak se to začalo stupňovat, vyloženě si ji začala vyhledávat, když byla sama. Nejdřív jsme si o tom doma povídali, malá takto nikomu neubližovala, naopak, třeba té holčičce zavazovala boty, a ještě se k ní chovala v dobrém. Říkala jsem jí, ať ji řekne, že je na ni ošklivá a ona jí ještě pomáhá. A opravdu jsem říkala, že ještě poslední týden, a že už to řeknu paní učitelce. Člověk na tom děcku opravdu poznal, že se mu nechce do školky. S takovou nechutí. Pak se to změnilo, jakože v pořádku. A vím, že teď je v první třídě a také jedna holčička šikanovala druhou. Kamarádka také říkala, že malá nerada chodila do školy, i když byla nabuzená.

Výzkumník: Máte pravdu, většinou se obětí stávají takové ty hodné děti, ty vychované.

Respondent: Já jsem se setkala i s tím, a s tím jsme bojovali, že rodiče řekli, když tě bouchne, bouchni ho také. To jsme řešili, že to tak nejde, že oni se pak budou bouchat navzájem, to nikam nevede.

Výzkumník: Děkuji za rozhovor a mějte se hezky.

PŘÍLOHA IV: ROZHOVOR S RESPONDENTKOU ČÍSLO 6

Výzkumník: Dobrý den, chtěla bych Vás požádat o rozhovor k praktické části mojí diplomové práce zaměřené na výskyt šikany v mateřských školách.

Respondent: Ano.

Výzkumník: Jak dlouho pracujete v mateřské škole?

Respondent: 36 let.

Výzkumník: Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání?

Respondent: Bakalářské.

Výzkumník: Doplnujete si vzdělání doplňujícími kurzy?

Respondent: Ano, pravidelně, každý rok se snažím v nějaké oblasti vzdělávat.

Výzkumník: Existuje oficiální preventivní program zaměřený na šikanu u dětí v mateřských školách, podle kterého se řídíte? Nebo si jej vypracováváte sami?

Respondent: Existuje z ministerstva školství preventivní doporučený program, a na základě toho máme zpracovaný náš školní preventivní program.

Výzkumník: Jak často mluvíte s dětmi o nebezpečí šikany? Mluvíte s dětmi o šikaně?

Respondent: Je to podle potřeby, když se taková situace vyskytne řešit hned, nejlépe.

Výzkumník: A daří se Vám ovlivňovat problematičké chování dětí?

Respondent: Určitě daří, ale je to někdy dlouhodobá záležitost, záleží na sestavě dětí, když se někdy sejde dobrá třída, a není tam nic moc k řešení, ale někdy se nakumuluje těch problémových dětí víc, takže je práce s tím dost.

Výzkumník: Domníváte se, že jsou Vaše teoretické znalosti o šikaně u dětí v mateřských školách dobré?

Respondent: Tak myslím si, že člověk není nikdy dost chytrý a pořád si musí doplňovat to vzdělání a získávat informace, protože to chování se mění u dětí i rodičů.

Výzkumník: Absolvovala jste nějaký doplňující kurz zaměřený na šikanu u dětí v mateřské škole?

Respondent: Ano, měla jsem kurz zaměřený na agresivitu dětí, motivačně vzdělávací programy.

Výzkumník: Domníváte se, že je u dětí nezbytné řešit ihned i drobnější problematické chování jako jsou třeba posměšky, postrkování nebo je to škádlení typické jejich věku, což časem přejde samo?

Respondent: Tak toto řešíme navzájem v kontaktním kruhu nebo komunitním kruhu. Řešíme to nejlépe ihned. Záleží na nějaké takové závažnosti, že jednoduché věci neřešíme, ale pokud už to narůstá nebo je to takové, že některé dítě by tím mohlo trpět, řešíme to okamžitě.

Výzkumník: Domníváte, že je přehnané spojovat projevy problematického chování u dětí v mateřských školách s pojmem šikana?

Respondent: Tak to si nemyslím, myslím si, že už jsou tam někteří ti silní jedinci, kteří umí vystihnout, že můžou škodit tomu slabšímu tak, že se to tam může objevit. Jako, že nelze to, ale říct jednoznačně.

Výzkumník: Jaké chování u dětí považujete za dětské škádlení?

Respondent: Tak nějaké takové hrátky při hře, nějaké takové oslovení

Výzkumník: Jako, že je jim to příjemné?

Respondent: Ano, pokud jim to nevadí, potom je to škádlení.

Výzkumník: Jaké chování podle Vás už překračuje hranice škádlení a je nutné ho nezbytně řešit?

Respondent: Tak jako, když je to dítě plačtivé, nechce chodit do školky, nebo už se to řeší víc rodiče versus mateřská škola nebo učitelka už to sama pozná, že je tam něco nezdravého v kolektivu.

Výzkumník: Setkala jste se u dětí s chováním, které se zdálo být zprvu nevinné, ale při bližším zamýšlení nebo pozorování jste zjistila, že se jedná o chování, které někomu ubližuje?

Respondent: Ano, už jsme to měli, a to je právě tím, když se ti jedinci semknou jakoby dohromady. Ten jedinec sám o sobě nemá až takovou moc, ale jak se semknou ty blízké typy, pak si najdou toho slabšího.

Výzkumník: Třeba dva proti jednomu?

Respondent: Ano, už jsme se s tím setkali, je to v síle těch dětí, no.

Výzkumník: Je obtížné u takto malých dětí rozeznat rozdíl mezi dětským škádlením a chováním, které už překročilo hranice škádlení?

Respondent: Myslím, že učitelka by to měla poznat.

Výzkumník: Domníváte se, že by se měla problémem šikany u dětí zabývat už mateřská škola nebo to stačí až na základních školách?

Respondent: No rozhodně, už v mateřské škole začít. Pokud se to objeví, řešit to.

Výzkumník: Jak intenzivně by se měla podílet mateřská škola na seznamování dětí s problémem šikany? Jen okrajově nebo i intenzivněji?

Respondent: Pokud problém ve třídě je, řešit to intenzivně.

Výzkumník: Domníváte se, že jsou děti v mateřské škole schopné porozumět problému šikany, pokud se jim vysvětlí přiměřeně jejich věku?

Respondent: Myslím, že jsou, už mají intelekt k tomu vyvinutý, že rozhodně ano.

Výzkumník: Považujete pozornost věnovanou šikaně v mateřské škole za vyhovující?

Respondent: To nedovedu posoudit, ale v naší mateřské škole to řešíme.

Výzkumník: Myslíte si, že aktivní přístup mateřské školy v oblasti prevence šikany může pozitivně ovlivnit pozdější postoj dětí ohledně tohoto problému v budoucnosti, a že díky tomu dovedou šikaně čelit lépe, než děti, které se s prevencí šikany v mateřské škole nesetkali?

Respondent: Rozhodně, rozhodně, děti mezi 5 a 6 rokem už jsou schopné toto rozpoznat a řešit.

Výzkumník: Myslíte si, že se v současné době věnuje prevenci šikany více pozornosti, než tomu bylo před 10 a více lety? U vás tedy, když jste začínala?

Respondent: Já myslím, že. Pokývnutí. Ta pozornost, ono to vyplývá z té situace, že už se na to školy hodně připravují a zaměřují.

Výzkumník: Setkala jste se v praxi u dětí s prvky šikany?

Respondent: No setkala, no.

Výzkumník: Přišel za Vámi někdy rodič, že jeho dítěti někdo ubližuje?

Respondent: Ano.

Výzkumník: Jak jste tuto situaci řešili?

Respondent: Tak pokud to neodhalí ta učitelka a něco takového se stane, tak jdeme zpětně situaci rozbít, rozkrýt, prostřednictvím dětí, dělá se to všechno pozpátku, v podstatě vypátrat. Někdy se, ale stává, že rodič, který si přijde stěžovat, že má ten pohled i malinko zkreslený. Že ta učitelka musí být ten, co to rozhřeší a vyhodnotí. Tu situaci. Nemůže zase deptat to dítě, které je v podstatě obviněno. Ta musí být takový ten arbitr.

Výzkumník: S jakým nepřátelským chováním se u dětí v mateřské škole nejčastěji setkáváte?

Respondent: Že si i fyzicky ubližují, někdy neodhadnou tu míru, určitě to slovní, to může taky, že jo. Ale nedej bože, aby si ublížili. To je zase ten prvek, který by si měla učitelka ohlídat.

Výzkumník: Setkala jste se někdy v praxi u dětí s takovým nepřátelským chováním, které by Vás zarazilo svou hrubostí?

Respondent: Bohužel v poslední době, v posledních zhruba 3 letech, ano. Už takové typy se objevují, řešíme to komplexně i s rodiči.

Výzkumník: Jak reaguje většina rodičů v případě, když jim řeknete, že se jejich dítě chová hrubě k jiným dětem? Mají snahu situaci řešit nebo se spíš staví odmítavě, naše dítě? Ne!

Respondent: No právě. Ty rodiče si to dítě ochraňují, nechtějí to mnohdy si přiznat, že to jejich dítě ubližuje. Někdo, kdo je rozumný zrovna přistoupí k tomu, takto, ano, budeme to řešit.

Výzkumník: Domníváte se, že se nepřátelské chování u dětí v současnosti vyskytuje více, než před 10 a více lety? Nebo v době, když jste začínala?

Respondent: Je toho rozhodně víc, než tomu bývalo. Bývaly klukoviny a zlobení, ale někdy to teďka jakoby přerůstá, ta míra.

Výzkumník: Chtěla byste zdůraznit některou oblast, o které jsme se bavili?

Respondent: Teď mně nic nenapadá.

Výzkumník: Chtěla byste se na něco zeptat Vy?

Respondent: Bylo by to docela dobré, kdyby ta vaše práce měla smysl a pomohlo to a prospělo těm mateřským školám.

Výzkumník: Myslíte, že by vám prospělo nebo byla byste ráda, kdyby existovalo nějaké ustanovení, že by do školky přišel psycholog nebo výchovný poradce nebo by se posílili asistentky a ti by se starali o tyto děti se známkami agrese?

Respondent: Tak to by bylo jako fajn. Jednoznačně by se to hodilo, zvláště ve velkých mateřských školách, ale to je asi utopie.

Výzkumník: Ale se svými zkušenostmi a se svojí praxí byste byla ráda? Přivítala byste to?

Respondent: Ano. V dnešní době je ještě problém přeplněných tříd, takže to je jedna věc, která tomu napomáhá. Ty děti si tam nicméně mohou najít větší prostor.

Výzkumník: Takže přidat paní učitelky nebo asistentky, které by byly k ruce.

Respondent: Přesně. My si teď musíme poradit sami a přemýšlet, jak z toho vybruslit, takže eliminujeme třeba počty dětí na vycházky, aby nešla tak velká skupina. Nicméně se pořád snažíme hledat nějaké cesty, aby ty děti byli v menších skupinách. Myslím si, že ta menší skupina to více eliminuje, dá se to lépe ohlídat, než v té větší.

Výzkumník: Děkuji za rozhovor a mějte se hezky.